

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Rigorózní práce

Zjišťování majetku v dědickém řízení

Property finding in an inheritance procedure

Konzultant rigorózní práce: Doc. JUDr. Alena Macková, PhD.

Zpracovala: Mgr. Dita Menčíková, Komořanská 2067/5, 143 00 Praha 4

prosinec 2009

„Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracovala samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených“.

OBSAH:

1. Úvod	5
2. Zjišťování majetku v dědickém řízení.....	6
2.1. Obecné poznámky.....	6
2.2. Dědické řízení po 1. červenci 2009.....	7
3. Úkony spojené se zjišťováním majetku v dědickém řízení.....	11
3.1. Zahájení řízení.. ..	11
3.2. Předběžné šetření.....	13
3.3. Zastavení dědického řízení.....	15
3.3.1. Zastavení dědického řízení dle § 175h odst. 1.....	16
3.3.2. Zastavení dědického řízení dle § 175h odst. 2.....	16
3.4. Neodkladná opatření.....	18
3.4.1. Zajištění dědictví.....	19
3.4.2. Svěření věcí osobní potřeby manželovi zůstavitele nebo jinému členu domácnosti.....	21
3.4.3. Prodej věcí, které nelze uschovat bez nebezpečí škody nebo nepoměrných nákladů.....	21
3.4.4. Ustanovení správce dědictví nebo jeho části.....	22
3.5. Majetek zůstavitele, který přechází jinak než děděním.....	24
3.6. Zjišťování aktiv a pasiv dědictví.....	32
3.6.1. Nemovitosti.....	34
3.6.2. Členský podíl v bytovém družstvu.....	42
3.6.3. Motorová vozidla.....	45
3.6.4. Ostatní movité věci.....	45
3.6.5. Finanční prostředky.....	46
3.6.6. Akcíe a jiné cenné papíry.....	49
3.6.7. Autorská práva.....	52

3.6.8.	Podnik.....	54
3.6.9.	Účast v obchodních společnostech nebo v jiných než bytových družstvech.....	56
3.6.10.	Pohledávky.....	61
3.6.11.	Ostatní položky aktiv dědictví.....	62
3.6.12.	Dluhy.....	65
3.6.13.	Přiměřené náklady pohřbu.....	67
3.7.	Vypořádání majetku ve společném jmění manželů.....	68
4.	Spory o aktiva či pasiva dědictví.....	76
5.	Určení obvyklé ceny majetku v dědickém řízení.....	78
6.	Zjišťování majetku v dodatečném dědickém řízení.....	81
7.	Komparace s rakouskou právní úpravou.....	85
8.	Pohled de lege ferenda.....	89
9.	Závěr	94
10.	Resumé.....	96
	Seznam klíčových slov.....	98
	Seznam použité literatury.....	99

1. Úvod

K lidskému životu neodmyslitelně patří i smrt. Úmrtí lidského jedince je důležitou událostí, která má vliv na vznik, změnu nebo zánik právních vztahů. Některá práva a povinnosti zemřelého jsou s jeho osobou spjata tak úzce, že jeho smrtí zanikají. Naopak práva a povinnosti majetkové povahy zásadně smrtí člověka nezanikají, ale přecházejí na dědice, popř. na jiné subjekty na základě zvláštní právní úpravy.

Snad žádné osobě není lhostejné, co se stane s jejím majetkem po její smrti. Přejednost majetkových hodnot je tak upraven dědickým právem, které tvoří velmi významnou oblast občanského práva, neboť upravuje přechod práv a povinností zemřelé fyzické osoby na jiné subjekty a ostatní právní vztahy přitom vznikající.

Cílem této rigorózní práce je objasnit činnost notáře jako soudního komisaře v rámci dědického řízení, a to především z hlediska zjišťování majetku a dluhů zůstavitele.

V úvodní kapitole, po obecných poznámkách, poukážu na změny, které nastaly v rámci dědického řízení po 1. červenci 2009. V kapitole následující se již budu věnovat jednotlivým úkonům spojeným se zjišťováním majetku v dědickém řízení, přičemž se zaměřím nejen na majetkové hodnoty, které podléhají dědění, ale i na ty, které přecházejí v důsledku úmrtí jejich nositele jinak než dědění. Velká část rigorózní práce je věnována postupu soudního komisaře při zjišťování jednotlivých položek soupisu aktiv a pasiv dědictví, včetně způsobu jejich oceňování. Nechybí ani kapitola týkající se sporů o aktiva a pasiva dědictví a rovněž je pojednáno i o zjišťování majetku v dodatečném dědickém řízení.

Dále jsem zařadila kapitolu, jež se zabývá komparací se zahraniční právní úpravou, a to konkrétně s právní úpravou dědického řízení v Rakousku, opět se zaměřením na zjišťování majetku v rámci dědického řízení.

Závěr této práce je již tradičně věnován úvahám de lege ferenda. V této části se pokusím nahlédnout do budoucnosti, kdy by mělo dojít k rekodifikaci soukromého práva.

2. Zjišťování majetku v dědickém řízení

2.1. Obecné poznámky

V rámci dědického řízení dochází nezbytně ke zjišťování majetku a dluhů zůstavitele, přičemž tato funkce dědického řízení je označována jako funkce majetková. Není pochyb o tom, že tato funkce dědického řízení je v porovnání s funkcí legitimační¹ mnohem méně významná, což plyne mimo jiné i z toho, že zjištění týkající se majetkových poměrů zůstavitele nemusí být vždy úplná či konečná. Jakožto příklad lze uvést situaci, kdy dochází k dodatečnému projednání dědictví. § 175x o.s.ř. říká: Objeví-li se po právní moci usnesení, jímž bylo řízení o dědictví skončeno, nějaký zůstavitelův majetek, popřípadě i dluh, provede soud o tomto majetku řízení o dědictví. Z citovaného ustanovení je zřejmé, že původní rozhodnutí o dědictví nemusí být z hlediska projednaného majetku vždy úplné a v některých případech bude třeba doplnit. Rovněž z ustanovení § 175k odst. 3 o.s.ř. vyplývá, že zjištění soudního komisaře týkající se majetku nemusí být úplná a konečná, neboť stanoví: Jsou-li aktiva a pasiva mezi účastníky sporná, omezí se soud jen zjištění jejich spornosti; při určení obvyklé ceny majetku, výše dluhů a čisté hodnoty dědictví, popřípadě výše jeho předlužení, k nim nepřihlíží. Tento postup může mít za následek stanovení aktiv a pasiv v rozporu se skutečným stavem, což však neznamená, že by se účastníci nemohli domáhat svých práv žalobou mimo řízení o dědictví.

Účastníci dědického řízení a třetí osoby velmi často očekávají od dědického řízení konečné a obecně závazné řešení všech majetkových poměrů. V praxi se lze hojně setkat s požadavkem, aby soud rozhodl o určení práv a povinností mezi dědici a třetími osobami a dokonce i s tím, aby jim soud závazně ukládal splnění těchto povinností. Příkladem lze uvést např. tyto požadavky: „přihlašuji do dědictví svoji pohledávku vůči zůstaviteli ve výši 30 000 Kč a žádám, aby mi ji soud z jeho

¹ Legitimační funkce dědického řízení spočívá v konečném a relativně spolehlivém zjištění okruhu dědiců, které je zpravidla vyjádřeno v pravomocném usnesení soudu.

majetku neprodleně uhradil,“ „zapůjčil jsem zůstaviteli k používání můj videorekordér a televizor a žádám, aby soud dědicům nařídil, že jsou povinni mi tyto věci vydat,“ „zůstavitel byl mým druhem a společně jsme si spořili na vkladní knížku, kterou mají v držení jeho děti; žádám, aby mi byla okamžitě vyplacena polovina úspor“.² Tyto otázky se však v rámci dědického řízení neřeší a je věcí žadatelů, aby tyto své nároky proti dědicům uplatnili v příslušném řízení, např. žalobou podle § 80 písm. b) o.s.ř. (tj. žalobou o splnění povinnosti) nebo žalobou podle § 80 písm. c) o.s.ř. (tj. žalobou o určení, zda tu právní vztah nebo právo je či není).

2.2. Dědické řízení po 1. červenci 2009

S účinností od 01.07.2009 byl významným způsobem novelizován občanský soudní řád, a to zákonem číslo 7/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony a zákonem číslo 218/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. Tyto předpisy „významným způsobem zasáhly do výkonu notářství. Změny se týkají od samotného postavení a působnosti notářů, přes jejich činnost v rámci řízení o dědictví, evidenci manželských smluv či sepisu notářských zápisů s doložkou přímé vykonatelnosti, až po osobní otázky kvalifikačních předpokladů, podmínek pro výkon notářství, pověřování notářských kandidátů a koncipientů, kárné odpovědnosti a odměňování. Tyto změny přicházejí současně se změnami obecného soudního procesu a komplexní reformou doručování.“³ Dále se budu zabývat pouze těmi změnami, které se projeví v dědickém řízení.

Uvedenou novelou došlo k významnému posílení postavení notáře jako soudního komisaře v řízení o dědictví. Stalo se tak změnou v ustanovení § 38 o.s.ř. Nezměněn zůstal jeho odstavec první, takže soud i nadále pověří notáře, aby jako

² Mikeš, J. a Muzikář, L.: Dědické právo, 3. vydání, Linde Praha, a.s., 2007, str. 224.

³ Korbel, F., Prudíková, D., Svěženová, L., Letková, R.: Změny ve výkonu notářství po 1. červenci 2009, Ad Notam číslo 4/2009, str. 122.

soudní komisař za odměnu provedl úkony v řízení o dědictví. Zásadní změna je koncipována v jeho odstavci druhém. Podle jeho znění do 30.06.2009 mohl notář jako soudní komisař samostatně vydávat pouze usnesení, kterými se upravuje vedení řízení. Podle § 175zd o.s.ř. však soudní komisař připravoval všechny potřebné podklady pro vydání usnesení soudu, včetně návrhu na usnesení soudu, což vedlo k tomu, že soudy v dědickém řízení v podstatě pouze podepisovaly rozhodnutí, která připravil notář.

Od 01.07.2009 došlo k nepatrné úpravě tak, že § 38 odst. 2 o.s.ř. taxativně stanoví na jaké úkony se pověření notáře jako soudního komisaře nevztahuje. Notář v postavení soudního komisaře činí tedy nově v zásadě všechna rozhodnutí v řízení o dědictví, s výjimkou: žádostí o poskytnutí právní pomoci v cizině; ustanovení správce dědictví, má-li být správcem dědictví ustanoven notář, který v tomto řízení není soudním komisařem; zrušení usnesení o dědictví podle § 175w o.s.ř., tj. tehdy, zjistí-li se dodatečně, že zůstavitel žije nebo bylo-li zrušeno jeho prohlášení za mrtvého; a vydání potvrzení podle § 175z odst. 1 o.s.ř., tj. potvrzení o tom, že projednání dědictví nenáleží do pravomoci soudů České republiky. V těchto případech i nadále zůstává stanovena povinnost notáře připravit pro soud všechny podklady pro vydání usnesení a potvrzení soudu, včetně návrhů na jejich znění. Nebudou-li tyto podklady úplné, může soud požadovat po notáři jejich doplnění, přičemž pokyny soudu jsou pro notáře závazné.

Tato novela dále zavedla v notářském řádu Centrální evidenci manželských smluv, což se projevilo i v o.s.ř., a to tak, že byl do jeho § 175c doplněn druhý odstavec, podle něhož soud (rozuměj notář jako soudní komisař) zjistí, zda v evidenci manželských smluv jsou evidovány smlouvy o rozšíření nebo zúžení stanového rozsahu společného jmění manželů a smlouvy o vyhrazení vzniku společného jmění manželů ke dni zániku manželství uzavřené manžely nebo mužem a ženou, kteří chtějí uzavřít manželství, a jejichž účastníkem byl zůstavitel, jakož i to, u kterého notáře jsou uloženy. Podrobněji bude o Centrální evidenci manželských smluv pojednáno v subkapitole o vypořádání majetku ve společném jmění manželů.

Novela zasáhla i do způsobu zajištění dědictví, jakožto jednoho z neodkladných opatření. Dříve o.s.ř. preferoval zajištění dědictví jeho uložením u soudu nebo u schovatele. Nyní je v § 175e odst. 2 nově stanoveno, že zajištění dědictví se provede zejména jeho uložením u soudního komisaře nebo u soudu a až poté, nelze-li uloženi takto zajistit, uloženi u schovatele. I v tomto ustanovení se tak promítá posílení postavení notáře jako soudního komisaře.

Novelou byl dále zpřesněn § 175p odst. 1 o.s.ř. týkající se dohod dědiců a věřitelů o přenechání předluženého dědictví věřitelům k úhradě dluhů a rozšířen byl § 175u odst. 1 o.s.ř. upravující možné způsoby likvidace dědictví.

Podle nového § 175ze o.s.ř. má v řízení o dědictví pověřený notář pro účely získání dálkového přístupu k počítačovým souborům, v nichž jsou vedeny údaje katastru nemovitostí, postavení organizační složky státu. Důsledkem tohoto ustanovení je bezplatný přístup notáře do katastru nemovitostí za účelem zjišťování vlastnického práva zůstavitele k nemovitostem evidovaným v katastru nemovitostí.

Z výše uvedených změn provedených novelou, je nejvýznamnější změnou rozšíření pravomocí soudního komisaře v tom směru, že vydává veškerá rozhodnutí, s výjimkou několika taxativně vyjmenovaných případů (již zmíněný § 38 odst. 2 o.s.ř). Vydáním usnesení, ale práce soudního komisaře nekončí. V těch případech, kdy se usnesení doručuje, je povinen postarat se též o jeho doručení účastníkům. Zde je třeba upozornit na to, že soudní komisař musí zkoumat, zda účastníci řízení mají zřízenu datovou schránku, a pokud ano, doručit usnesení prostřednictvím veřejné datové sítě do jejich datové schránky. Na žádost účastníků je soudní komisař dále povinen vyznačovat na stejnopisy usnesení doložku právní moci, popř. doložku vykonatelnosti.

V § 92 jednacího řádu pro okresní a krajské soudy je nově stanovena oznamovací povinnost. Soudní komisař je povinen předat stejnopis pravomocného usnesení vydaného v řízení o dědictví, které se týká věcných práv k nemovitostem v elektronické podobě katastrálnímu pracovišti katastrálního úřadu, v jehož obvodu působnosti se nemovitosti nacházejí. Po právní moci usnesení, kterým bylo dědické řízení skončeno, sdělí soudní komisař rovněž výsledek řízení tomu, kdo uhradil

náklady spojené s pohřbem zůstavitele nebo oznámil v řízení svou pohledávku vůči zůstaviteli a zároveň požádal o sdělení výsledku řízení.

Podle přechodných ustanovení zákona č. 7/2009 Sb., se v řízení o dědictví po zůstaviteli, který zemřel před nabytím účinnosti tohoto zákona (tj. před 01.07.2009) postupuje podle nových § 38 a § 175zd o.s.ř. Toto však nemělo platit, pověřil-li soud notáře provedením úkonů v řízení o dědictví před 01.07.2009. Toto omezení však bylo vypuštěno další novelou provedenou zákonem č. 218/2009 Sb., což má za následek, že notáři jako soudní komisaři budou dle nových §§ 38 a 175zd o.s.ř. postupovat vždy, tj. i u spisů, které již mají „v běhu.“

3. Úkony spojené se zjišťováním majetku v dědickém řízení

3.1. Zahájení řízení

Soud⁴ zahájí řízení o dědictví i bez návrhu jakmile se dozví o úmrtí fyzické osoby nebo o jejím prohlášení za mrtvou, přičemž toto usnesení není třeba doručovat. Poté, co příslušný soud zahájí řízení, pověří notáře⁵, aby jako soudní komisař prováděl úkony v tomto řízení a postoupí mu spis obsahující zpravidla pouze písemné pověření notáře a úmrtní list.

Je-li oznámení o úmrtí podáváno jiným způsobem než zasláním kopie úmrtního listu, může toto oznámení obsahovat též údaje o majetku zůstavitele. Jedná se např. o oznámení zdravotnických nebo sociálních zařízení, jako jsou nemocnice, léčebny dlouhodobě nemocných či domovy důchodců, obsahující soupis věcí a dokladů, které měl zemřelý u sebe (často jde o šperky, finanční hotovost či ošacení). Rovněž sdělení policie může obsahovat seznam věcí a dokladů, které byly u zemřelého nalezeny nebo které byly zajištěny v jeho bytě (dojde-li např. k úmrtí při dopravní nehodě, k úmrtí v bytě atd.). V některých případech mohou být tyto věci předány do úschovy soudu.

Na začátku řízení provede soudní komisař šetření v Centrální evidenci závětí⁶

⁴ Věcně příslušným je v prvním stupni okresní soud (§ 9 odst. 1 o.s.ř.). Místní příslušnost upravuje § 88 písm. j o.s.ř., a to tak, že k řízení je příslušný soud v jehož obvodu měl zůstavitel naposledy bydliště, a neměl-li bydliště nebo nelze-li bydliště zjistit, v jehož obvodu měl naposledy pobyt; není-li takový soud, je příslušný soud, v jehož obvodu je zůstavitelův majetek, popřípadě mezi několika takto příslušnými soudy ten z nich, který první provedl úkon, jde-li o řízení o dědictví.

⁵ Notáři jsou pověřováni v souladu s rozvrhem podle § 175za o.s.ř., tj. podle rozvrhu, který na návrh příslušné notářské komory vydá předseda krajského soudu na každý kalendářní rok. Podrobnosti upravují §§ 99 až 102 Vyhlášky Ministerstva spravedlnosti České republiky o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy. Tento rozvrh práce stanoví podrobná pravidla pro určení konkrétního soudního komisaře a slouží tak k zajištění rovnoměrného zatížení notářů dědickou agendou.

⁶ Centrální evidenci závětí je neveřejný seznam v elektronické podobě, který vede a spravuje Notářská komora České republiky. CEZ byla uvedena do provozu od 01.01.2001 a od tohoto data mají notáři oznamovací povinnost vůči CEZ. V CEZ se evidují závěti, listiny o vydědění a listiny o odvolání těchto úkonů pořízené po 01.01.2001 ve formě notářského zápisu nebo přijaté po tomto datu notářem do úschovy a dále neprohlášené závěti evidované soudy k 31.12.2000. CEZ obsahuje i údaje o listinách o správě dědictví, přičemž oba výše uvedené druhy listin se v CEZ evidují odděleně.

(dále jen „CEZ“), kde dotazem zjistí, zda je ve vztahu k zůstaviteli evidována závěť, listina o vydědění nebo listina o odvolání těchto úkonů a rovněž listina o ustanovení správce dědictví, listina o odvolání listiny o ustanovení správce dědictví nebo listina o odvolání souhlasu s ustanovením do funkce správce dědictví (dále jen „listina o správě dědictví“). O výsledků šetření v CEZ založí soudní komisař ve spise doklad, obsahující datum vyhotovení a podpis.

Zjistí-li soudní komisař šetřením v CEZu, že zůstavitel pořídil závěť ve formě notářského zápisu nebo že uložil závěť do úschovy notáře (dříve státního notářství), měl by zjistit její stav a obsah pokud možno předtím, než přistoupí k předběžnému šetření, poněvadž závěť může obsahovat údaje, které bude nutno při předběžném šetření doplnit či upřesnit. O zjištění stavu a obsahu závěti⁷ sepíše notář, který závěť sepsal formou notářského zápisu nebo který ji má v úschově, protokol, jehož nedílnou součástí je i ověřený doslovný opis závěti.⁸ Zjistí-li soudní komisař jiným způsobem než šetřením v CEZ, že zůstavitel zanechal závěť, např. by se mohlo jednat o závěť nalezenou soudním komisařem v bytě zemřelého nebo o závěť předloženou vypravitelem pohřbu při předběžném šetření, sepíše soudní komisař protokol o stavu a obsahu závěti, přičemž je bez významu, zda se jedná o závěť holografní či závěť sepsanou za účasti svědků. Rovněž v těchto případech vyhotoví soudní komisař protokol o zjištění stavu a obsahu závěti, v němž se uvedou údaje o osobě, která závěť předložila a její prohlášení o tom, kde byla závěť uložena nebo nalezena.⁹ Tento protokol se vyhotovuje za účasti osoby, která listinu předložila.

Význam závěti pro dědické řízení spočívá mimo jiné v tom, že může být důležitým zdrojem informací o majetku zemřelého. Nezřídka se v závěti objevují konkrétní údaje o majetku, který zůstavitel odkazuje obmyšleným osobám, jako jsou např. nemovitosti, finanční prostředky v hotovosti či na bankovních účtech, motorová vozidla, cennosti atd. Vzhledem ke skutečnosti, že mezi pořízením závěti

⁷ Jedná se o tzv. publikaci závěti.

⁸ Originál této závěti zašle soudní komisař, popř. notář, u kterého byla závěť uložena, soudu, který vede dědické řízení, k uložení do sbírky prohlášených závětí.

⁹ Jedná-li se o vlastnoruční závěť a byla-li osoba, která závěť předložila přítomna pořízení závěti, uvede se v tomto protokole i prohlášení této osoby o tom, zda byla závěť sepsána a podepsána vlastní rukou zůstavitele. Nejde-li o vlastnoruční závěť, zjišťuje se ještě navíc bydliště svědků závěti a jaký je jejich vztah k zákonným dědicům a k dědicům povolaným závěti.

a úmrtím zůstavitele může uplynout poměrně dlouhá doba, nemusí závěť vždy obsahovat aktuální údaje (např. zůstavitel mohl v závěti uvedené motorové vozidlo prodat či jinak svých vlastnických práv pozbyt). V těchto případech pak většinou soudnímu komisaři postačí souhlasné prohlášení dědiců, ve kterém uvedou, že zůstavitel již daný majetek ke dni úmrtí nevlastnil.

Údaje o majetku zůstavitele může rovněž obsahovat listina o správě dědictví, jsou-li v ní např. vymezeny konkrétní části dědictví, kterých se má správa týkat. Platí zde obdobně totéž, co u závěti, včetně nutnosti zjistit stav a obsah této listiny co nejdříve, a to nejen pro případné upřesnění či doplnění údajů o majetku, ale také proto, aby mohl být správce dědictví včas vyzván, aby se ujal funkce.¹⁰

Nově od 1. července 2009 je notář jako soudní komisař povinen provádět zjišťování v Centrální evidenci manželských smluv. Toto zjišťování se provádí až na základě výsledku předběžného šetření, a to u zůstavitelů u nichž v době smrti manželství trvalo, popř. odůvodňují-li to výsledky řízení. Podrobněji bude o tomto novém institutu pojednáno níže.

3.2. Předběžné šetření

Počáteční fází dědického řízení je předběžné šetření, při němž si soud, resp. soudní komisař¹¹ zjednává potřebné informace důležité pro další postup v řízení (jedná se o poznatky rozhodné pro stanovení pravomoci a příslušnosti soudu k projednání dědictví, poznatky o osobách dědiců a o majetku a závazcích zůstavitele). Judikát¹² týkající se účelu předběžného řízení říká, že: „*Předběžné šetření je jedním z nejdůležitějších úkonů řízení o dědictví; předběžné šetření je přípravou na projednání dědictví v užším slova smyslu.*“

¹⁰ Mikeš, J. a Muzikář, L.: Dědické právo, 3. vydání, Linde Praha, a.s., 2007, str. 226.

¹¹ Podle ustanovení § 103 odst. 1 vyhlášky č. 37/1992 Sb. (vyhláška Ministerstva spravedlnosti České republiky o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy) může soudní komisař písemně pověřit notářského koncipienta, který je u něho v pracovním poměru, a dalšího pracovníka notáře, který je u něho v pracovním poměru a má kvalifikační zkoušku podle § 26 notářského řádu, prováděním přípravných a dílčích úkonů v řízení o dědictví, zejména činností podle § 175c o.s.ř., **sepisováním protokolů o předběžném šetření a protokolů o zjištění stavu a obsahu závěti nebo listiny o správě dědictví.**

¹² Rozhodnutí 34/1976.

O předběžném šetření sepíše soudní komisař protokol, který se stává součástí dědického spisu. Obsahem tohoto protokolu mohou být pouze takové údaje, které vyslychaná osoba sdělila a do protokolu tudíž nelze dodatečně cokoliv vpisovat. „Protokol o předběžném šetření se zpravidla pořizuje s příbuzným zemřelého nebo jeho známým, který je o osobních, rodinných a majetkových poměrech zemřelého informován¹³.“ V praxi bývá nejčastěji k předběžnému šetření předvoláván vypravitel pohřbu, neboť z úmrtního listu je soudnímu komisaři známo jméno a bydliště osoby, která se postarala o pohřeb zůstavitele a lze předpokládat, že tato osoba bude obeznámena o osobních a majetkových poměrech zůstavitele. Může ale jít i o jiné osoby, např. o manžela, který nebyl vypravitelem pohřbu nebo o osoby žijící v sousedství zůstavitele, pokud není z úmrtního listu patrné, kdo vypravil pohřeb zůstavitele. Stává se, že je soudní komisař dotazován, z jakého důvodu nepozval k předběžnému šetření veškeré dědice, ale jednal např. pouze s jedním ze sourozenců. Odpověď na tuto otázku je jednoduchá. Předběžné šetření není jednáním ve věci samé, ale slouží právě mimo jiné rovněž k tomu, aby se soudní komisař dozvěděl o osobách všech dědiců, o nichž dosud žádné informace v dědickém spisu nejsou.

Při předběžném šetření zaměřuje soudní komisař pozornost na veškerý majetek, který měl zůstavitel v okamžiku svého úmrtí ve vlastnictví, neboť dědictví se nabývá smrtí zůstavitele (§ 460 obč. zák.). Výjimku představuje majetek, který přechází na právní nástupce jinak než děděním¹⁴.

K důležitým údajům patří i to, zda byl zůstavitel ve svazku manželském a zda za života zůstavitele nedošlo k modifikaci, tj. k zúžení či rozšíření, zákonem stanového rozsahu společného jmění manželů či zda zůstavitel neměl svůj majetek v podílovém spoluvlastnictví s dalšími osobami.

Protokol o předběžném šetření obsahuje tedy kromě jiného důležité informace o majetku zůstavitele, a to zejména o nemovitostech, které zůstavitel vlastnil, o vkladních knížkách, o vkladech, resp. o zůstatcích na účtech zůstavitele, o finanční hotovosti, o motorových vozidlech, o členství v bytových družstvech, o akcích a

¹³ Rozhodnutí 34/1976.

¹⁴ Jedná se např. o mzdové nároky zaměstnance, právo na pojistné plnění z pojištění osob atd.

jiných cenných papírech, o účastech v obchodních společnostech, o pohledávkách zůstavitele, o nabytku a ostatním bytovém zařízení bytu, o šatstvu atd.¹⁵ Při sepsání protokolu o předběžném šetření se soudní komisař nezaměřuje jenom na sepsání majetku náležejícího do aktiv dědictví, ale zjišťuje i majetek, který se zařazuje do pasiv dědictví, jako jsou dluhy zůstavitele a náklady jeho pohřbu.

Pokud má osoba, s níž se protokol o předběžném šetření sepisuje, nedostatečné informace týkající se majetku či dluhů zůstavitele, vyzve ji soudní komisař k dodatečnému doplnění těchto informací v přiměřené lhůtě, má-li možnost tyto údaje sama doplnit, popř. ji vyzve ke sdělení, kde lze tyto údaje zjistit či kdo by je mohl doplnit. Stejně tak, vyjde-li v průběhu dalšího řízení najevo jiný zůstavitelův majetek, který dosud není uveden v protokolu o předběžném šetření, nic nebrání jeho zařazení do aktiv dědictví, pokud byl zůstavitel ke dni úmrtí jeho vlastníkem.

Na podkladě výsledků předběžného šetření musí soudní komisař o některém majetku zůstavitele provést přesnější zjištění (např. o nemovitostech, o cenných papírech, o zůstatcích na účtech u peněžních ústavů), a o jiném majetku již další šetření není třeba provádět, protože postačí údaje zaznamenané v protokolu o předběžném šetření (jedná se např. o bytové zařízení bytu, o šatstvo či o finanční hotovost zůstavitele).

3.3. Zastavení dědického řízení

Vyjde-li při předběžném šetření, popř. i později, najevo, že zůstavitel nezanechal žádný majetek nebo že zanechal pouze majetek, jehož hodnota je nepatrná, je to důvod pro zastavení dědického řízení. Proti usnesení, kterým se dědické řízení zastavuje, se nelze odvolat a není třeba jej doručovat.¹⁶

¹⁵ Podrobně viz. jednotlivé následující subkapitoly.

¹⁶ Na žádost vypravitele pohřbu však vydá soudní komisař úřední potvrzení o tom, že majetek nepatrné hodnoty byl vydán vypraviteli pohřbu (§ 27 jednacího řádu pro okresní a krajské soudy).

3.3.1. Zastavení dědického řízení dle § 175h odst. 1

Soudní komisař zastaví dědické řízení pokud zůstavitel nevlastnil v době smrti žádný majetek. Jedná se nejen o případy, kdy zemřelá osoba neměla vůbec žádný majetek, ale i o případy, kdy měla pouze majetek bezcenný. „*Předměty, které vzhledem ke své povaze, stavu a stupni opotřebení se jeví jako neprodejně pro naprostý nezájem ze strany případných zájemců o koupi, se označují jako bezcenné. Týká se to zejména starého šatstva a prádla, nábytku a jiných předmětů domácí potřeby.*“¹⁷ Účastníkem takového řízení je pouze vypravitel pohřbu.

3.3.2. Zastavení dědického řízení dle § 175h odst. 2

K zastavení dědického řízení může dojít i tehdy, zanechal-li zůstavitel pouze majetek nepatrné hodnoty. V tomto případě může soudní komisař vydat usnesením majetek nepatrné hodnoty osobě, která se postarala o pohřeb zůstavitele a zároveň dědické řízení zastavit. Předpokladem však je, že tato osoba s tímto postupem vysloví souhlas.¹⁸ Vypravitel pohřbu není v tomto případě zůstavitelovým dědicem, protože vlastnické právo k vydanému majetku získává nikoliv děděním, ale na základě rozhodnutí státního orgánu (viz. § 132 obč. zák.). Z tohoto důvodu neodpovídá ani za případné dluhy zůstavitele.

„Pojem ten, kdo se postaral o pohřeb není v právních předpisech blíže definován, ale obvykle se jedná o osobu, která zařídí všechny potřebné náležitosti pohřbu, které spočívají zejména v objednání pohřbu u pohřební služby, vytištění oznámení o pohřbu či zaplacení celého pohřbu. Problém však může nastat v situaci, kdy všechny tyto činnosti neprovede jedna a tatáž osoba. Typickým příkladem může být situace, kdy manžel zůstavitele například pro citovou indispozici či pro vlastní zdravotní problémy vyřízením veškerých úkonů spojených s pohřbem pověří dítě zůstavitele a sám posléze „pouze“ zaplatí náklady pohřbu. Jako další

¹⁷ Kučera, R.: Dědictví, 1. vydání, Linde Praha a.s., 2001, str. 39.

¹⁸ Viz. Sběrka soudních rozhodnutí a stanovisek 18/1986 – „K vydání nepatrného majetku zůstavitele nemůže dojít proti vůli toho, kdo se postaral o pohřeb; převzat musí být všechnen majetek, nikoliv jen některé jeho části.“

případ je možno uvést situaci, kdy se dva potomci zůstavitele společně postarají o vypravení pohřbu a náklady pohřbu uhradí rovným dílem.¹⁹ Vzhledem k tomu, že o.s.ř. v § 175h odst. 2 ani ve svých dalších ustanoveních nedefinuje pojem vypravitele pohřbu, je třeba v případě výše uvedené situace považovat za vypravitele pohřbu všechny osoby, které se o pohřeb postaraly. Těmto osobám se pak vydá majetek nepatrné hodnoty zůstavitelem zanechaný rovným dílem, pokud s tím všichni vysloví souhlas.

O majetek nepatrné hodnoty se dle judikatury a komentářů jedná tehdy, jestliže se výše aktiv dědictví pohybuje okolo 10.000,- až 15.000,- Kč, přičemž k případným pasivům se nepřihlíží. Se zřetelem k okolnostem konkrétního případu je však myslitelné, aby byla tato hranice překročena. „Za nepatrný majetek nelze považovat takový majetek, který ke dni úmrtí měl jen malou či žádnou finanční hodnotu, jsou-li s nabytím takového majetku spojeny pro nabyvatele závažné právní důsledky (např. investiční kupóny z kupónové privatizace, podíl v lidovém bytovém družstvu).“²⁰ To znamená, že pokud byl zůstavitel vlastníkem cenných papírů z kupónové privatizace, musí být dědictví po něm projednáno, a to i kdyby se jednalo o jeho jediný majetek.

Pokud by se po právní moci usnesení vydaného dle § 172h odst. 2 o.s.ř. ukázalo, že majetek zůstavitelem zanechaný ve skutečnosti nepatrný nebyl, není zde překážka věci pravomocně rozhodnuté s hmotněprávními důsledky, neboť toto rozhodnutí je procesní povahy. „Zjistí-li se po právní moci rozhodnutí dle § 32 odst. 2 NotŘ (resp. § 175h odst. 2 o.s.ř.), že řízení bylo zastaveno, ačkoli majetek zůstavitelem zanechaný nebyl nepatrný, je třeba tento nikoli nepatrný majetek projednat bez ohledu na to, že již před zastavením řízení o něm soud (státní notářství) věděl a přesto řízení dle citovaného ustanovení zastavil, např. proto, že chybně nebo na podkladě nesprávné informace se domníval, že cena tohoto majetku je nižší než se dodatečně ukáže.“²¹

¹⁹ Hejtmánek, J.: Může být více vypravitelů pohřbu?, Ad Notam číslo 2/2009, str. 63.

²⁰ Ad Notam číslo 6/1995, str. 140.

²¹ Usnesení Městského soudu v Praze č. j. 24 Co 16/95-22 ze dne 28.2.1995.

3.4. Neodkladná opatření

V rámci předběžného šetření může vyjít najevo potřeba provést neodkladná opatření, která slouží k tomu, aby se předešlo ztrátě, odcizení či znehodnocení majetku zůstavitele či mají zajistit jeho správu. „*Účelem neodkladných opatření je jen vyloučit v důležitém zájmu účastníků řízení nebo v obecném zájmu možnost poškození nebo ztráty majetku zůstavitele dříve, než se řádně zjistí jeho stav; účelem neodkladných opatření však není řešit spory účastníků řízení o to, jak mají užívat věci náležející do dědictví.*“²² Vyžaduje-li to obecný zájem nebo důležitý zájem účastníků, učiní soud²³ i bez návrhu neodkladná opatření (§ 175e odst. 1 o.s.ř.). Při jejich přijímání se soud (soudní komisař) nezabývá tím, zda neodkladným opatřením dotčená věc patří skutečně do dědictví. Zajištěna tak může být rovněž věc, u které je vlastnictví zůstavitele pochybné či sporné. Z tohoto důvodu musí být neodkladná opatření přijímána jen v takové míře a takovým způsobem, kterým se nebude bezdůvodně zasahovat do právní sféry třetích osob.

Na tomto místě je třeba upozornit na skutečnost, že neodkladná opatření dle § 175e o.s.ř. nelze zaměňovat s předběžnými opatřeními ve smyslu § 74 a násl. o.s.ř. „*Zvláštní úprava tzv. neodkladných opatření podle § 175e o.s.ř. a povaha dědického řízení jako řízení nesporného vylučují, aby soud v řízení o dědictví vydával předběžná opatření podle § 74 a násl. o.s.ř. Soud v řízení o dědictví nerozhoduje o tom, jak mají být věci náležející do dědictví užívány, a není proto oprávněn vydávat neodkladná ani předběžná opatření, kterými by někomu z dědiců zakazoval tyto věci užívat.*“²⁴

Paragraf 175e odst. 1 o.s.ř. obsahuje demonstrativní výčet neodkladných opatření, která jsou dále upřesněna v jeho odstavci druhém až čtvrtém a v §§ 82 až 87 jednacího řádu pro okresní a krajské soudy. Jedná se především o zajištění dědictví, svěřením věcí osobní potřeby manželovi zůstavitele nebo jinému členu

²² Usnesení Městského soudu v Praze č.j. 24 Co 331/97-100 ze dne 28.11.1997.

²³ V období, kdy věc vyřizuje soudní komisař, činí neodkladná opatření on. V období, kdy soudní komisař ještě nebyl pověřen prováděním úkonů v dědickém řízení nebo tyto úkony již neprovádí, činí tato opatření soud příslušný k řízení o dědictví.

²⁴ Usnesení Městského soudu v Praze č. j. 24 Co 331/97-100 ze dne 28.11.1997.

domácnosti, prodej věcí, které nelze uschovat bez nebezpečí škody nebo nepoměrných nákladů a ustanovení správce dědictví nebo jeho části.

3.4.1. Zajištění dědictví

Způsoby zajištění dědictví jsou demonstrativně vyjmenovány v § 175e odst. 2 o.s.ř., přičemž mezi nejčastější způsoby patří:

- a) uložení u soudního komisaře nebo u soudu nebo, nelze-li uložení takto zajistit, uložení u schovatele,²⁵
- b) zapečetění v zůstavitelově bytě nebo na jiném vhodném místě,
- c) zákaz výplaty u dlužníka zůstavitele,
- d) soupis na místě samém.

Ad a) K realizaci úschov souvisejících s dědickým řízením dochází většinou tak, že osoby, které mají u sebe finanční prostředky nebo věci patřící zůstaviteli, je složí do úschovy soudního komisaře nebo soudu (mohlo by se např. jednat o věci zajištěné policií v souvislosti s úmrtím zůstavitele v jeho bytě). V novelizovaném znění jednacího řádu pro okresní a krajské soudy, tj. od 01.07.2009 je upraven postup při zajištění motorového vozidla, které se provede tak, že se do úschovy soudu nebo soudního komisaře uloží doklady a startovací zařízení nezbytné k jeho provozu. Takto lze ale postupovat pouze v případě, že se motorové vozidlo nachází na vhodném místě. Jinak se umístí u vhodného schovatele.

Dle své povahy se úschovy ukládají do kovové skříně u soudu či soudního komisaře (resp. do bezpečnostní schránky soudního komisaře), u banky nebo u vhodného schovatele. „Vhodného schovatele soudní komisař ustanoví především z řad osob poskytujících obyvatelstvu tyto služby, není však ani vyloučeno, aby tímto schovatelem byl zůstavitelův soused či jiná vhodná osoba. Vhodné je tohoto neodkladného opatření využít např. u motorových vozidel, drobného domácího zvířectva apod.“²⁶

²⁵ Před 01.07.2009 dával občanský soudní řád přednost zajištění dědictví zejména jeho uložení u soudu nebo u schovatele. Nyní je preferováno zajištění dědictví jeho uložení u soudního komisaře nebo u soudu a až následně, nelze-li takto uložení zajistit, uložení u schovatele.

²⁶ Kučera, R.: Dědictví, 1. vydání, Linde Praha a.s., 2001, str. 36 - 37.

Z úschovy u soudního komisaře jsou vyloučeny věci podléhající rychlé zkáze a věci, které pro jejich povahu, počet nebo velikost nelze uložit v kovové skříni soudního komisaře a nepodaří se pro ně nalézt schovatele.

Ad b) Neodkladné opatření spočívající v zapečetění prostor užívaných zůstavitelem se provede takovým způsobem, aby bylo možno následně zjistit, zda nedošlo k neoprávněnému vniknutí do těchto prostor, přičemž se před tímto zapečetěním zpravidla provede soupis. Zapečetění provede soudní komisař zpravidla přelepením dveří lepicí páskou s otisky úředního razítka tak, aby nebylo možné vniknutí bez porušení této pásky. Použití tohoto neodkladného opatření vylučují okolnosti spočívající v tom, že zůstavitel nebyl jediným uživatelem prostor nebo brání-li tomu jiná závažná okolnost.

Ad c) V tomto případě se nejčastěji jedná o zákaz výplaty nebo výběru z vkladních knížek či z účtů u peněžních ústavů. Podle platné právní úpravy totiž banka neblokuje po smrti zůstavitele disponování s účtem, ale nadále pokračuje v přijímání finančních prostředků na účet a ve výplatách z účtu zůstavitele, pokud jsou tyto platby prováděny na základě příkazů zůstavitele, které dal ještě za svého života (např. trvalý příkaz k úhradě nájemného, poplatků za telefon atd.) nebo pokud je příkaz k platbě zadán osobou k tomu zůstavitelem zmocněnou. Plná moc, kterou zůstavitel udělil jiné osobě k nakládání s peněžními prostředky na svém účtu, totiž zásadně nezaniká smrtí zůstavitele, nevyplývá-li z ní, že má trvat pouze za jeho života.

Toto neodkladné opatření tak má zabránit tomu, aby nedocházelo k dispozicím s finančními prostředky na účtu zůstavitele, které by nebyly v zájmu dědiců. Zákaz výplaty provede soudní komisař (soud) příkazem, který opatří úředním razítkem. Obdobně by se postupovalo při provedení zákazu výplaty u jiných dlužníků než u peněžních ústavů.²⁷

Ad d) Výsledkem neodkladného opatření soupisem věcí na místě je sepsání seznamu všech věcí, nacházejících se v domě, bytě či jiných prostorách zůstavitele. Nehrozí-li nebezpečí z prodlení, musí být známí účastníci řízení předem poučeni o

²⁷ V případě, že pomínou důvody zákazu výplaty, zruší soudní komisař, popř. soud takovýto zákaz příkazem opatřeným úředním razítkem.

možnosti účastnit se tohoto soupisu a pokud se žádný z nich soupisu neúčastní, je možné ho provést pouze za přítomnosti vhodné a na věci nezúčastněné osoby. O soupisu se pořídí protokol, který obsahuje údaj o místě, kde byl proveden a seznam věcí, které se v tomto místě nacházejí a které přicházejí v úvahu k projednání v dědictví.²⁸ Jestliže někdo tvrdí, že určitá věc, nacházející se na místě soupisu, do tohoto soupisu nepatří, uvede se tato skutečnost do protokolu, a to včetně údaje o tom, kdo a jaké nároky k této věci uplatňuje. V případě, že toto neodkladné opatření následuje po zapečetění příslušného prostoru, uvede se v protokolu též zmínka o tom, v jakém stavu byly shledány uzávěry.

3.4.2. Svěření věcí osobní potřeby manželovi zůstavitele nebo jinému členu domácnosti

K tomuto neodkladnému opatření přistoupí soudní komisař nebo soud tehdy, je-li to vhodné a pokud s tím souhlasí osoba, které mají být věci svěřeny. Tímto opatřením není řešena otázka, kdo se stane nabyvatelem těchto věcí, neboť ta je řešena až v usnesení o dědictví. O tomto úkonu se pořídí protokol obsahující soupis svěřených věcí a poučení o odpovědnosti za škodu a o povinnosti vydat věci po skončení řízení dědicům (§ 87 jednacího řádu pro okresní a krajské soudy).

3.4.3. Prodej věcí, které nelze uschovat bez nebezpečí škody nebo nepoměrných nákladů

S tímto neodkladným opatřením se lze v praxi setkat spíše výjimečně. Prodej věcí lze použít pouze na věci movité, a to pokud je nelze uschovat bez nebezpečí škody (tj. zejména hrozí-li jejich zkáza) nebo by jejich úschova byla nepoměrně nákladná. Soudní komisař může tyto věci prodat za cenu, kterou lze bez prodlení

²⁸ Tento soupis nelze ztotožňovat se soupisem aktiv a pasiv dle § 175m o.s.ř., který má být úplným seznamem veškerého majetku a dluhů zůstavitele, a to bez ohledu na místo výskytu tohoto majetku.

dosáhnout (tzv. prodej z volné ruky) nebo v dražbě,²⁹ přičemž získaný výnos z takového prodeje náleží do aktiv dědictví.

3.4.4. Ustanovení správce dědictví nebo jeho části

Neodkladné opatření může rovněž spočívat v tom, že soud ustanoví správce dědictví, a to buď k veškerému majetku zůstavitele nebo k jeho části. Činnost správce dědictví má přispět k uchování majetku náležejícího do dědictví, a to zejména ochranou tohoto majetku před jeho poškozením či ztrátou.

S účinností od 1. ledna 2005 zasáhla do úpravy institutu správce dědictví novela provedená zákonem číslo 554/2004 Sb., která umožnila, aby si sám zůstavitel ještě za svého života ustanovil správce dědictví, a to listinou o ustanovení správce dědictví, která musí mít obligatorně formu notářského zápisu.³⁰ Od této novely je tedy možné, aby byl správce dědictví ustanoven nejen soudem,³¹ jako tomu bylo doposud, ale i samotným zůstavitelem. Toto neodkladné opatření tak bude na místě pouze tehdy, nepořídil-li zůstavitel listinu o ustanovení správce dědictví, kterou by správci dědictví svěřil veškerý svůj majetek náležející do dědictví nebo pokud správce nemůže z nějakého důvodu tuto funkci vykonávat (např. zemřel, byl zbaven způsobilosti k právním úkonům atd.). Povolal-li zůstavitel správce dědictví pouze k části majetku náležejícího do dědictví, může soud ustanovit správce dědictví pouze ke zbývající části majetku zůstavitele.

K tomuto neodkladnému opatření může soud přistoupit pouze v případě vyžaduje-li to obecný zájem nebo důležitý zájem účastníků. „*Je-li zůstavitel jediným společníkem a jediným jednatelem společnosti s ručením omezeným, obecný zájem a zájem zůstavitelových dědiců vyžaduje, aby byl vždy ustanoven správce části dědictví – obchodního podílu zůstavitele ve společnosti s ručením omezeným.*“³² Jsou-li splněny všechny předpoklady, přistoupí soud k ustanovení správce dědictví z úřední povinnosti, tj. i bez návrhu. Specifikem tohoto

²⁹ Při dražbě postupuje soudní komisař přiměřeně podle ustanovení o výkonu rozhodnutí prodejem movitých věcí, zejména podle § 328b a následujících o.s.ř.

³⁰ viz. § 480d obč. zák.

³¹ viz. § 175f o.s.ř.

³² viz. judikát SJ 80/2002

neodkladného opatření je, že o něm soud rozhoduje usnesením, v němž musí vždy vymezit rozsah spravovaného majetku zůstavitele.

Správcem dědictví může soud ustanovit fyzickou osobu, pokud je způsobilá k právním úkonům, právnickou osobu nebo výjimečně i stát.³³ Soud v těchto případech vybírá především z okruhu dědiců nebo z osob blízkých zůstaviteli. Správcem dědictví může být ale ustanoven i notář, za podmínky, že není v tomto řízení soudním komisařem. V zákoně uvedený výčet je pouze demonstrativní, tudíž nic nebrání tomu, aby soud ustanovil správcem i jinou důvěryhodnou osobu, přičemž je-li předmětem dědění podnik nebo nemovitost, je třeba správcem dědictví ustanovit osobu, která má zkušenosti s vedením podniku nebo se správou nemovitosti. Správcem dědictví však nelze nikoho ustanovit proti jeho vůli, tzn. že ustanovit do této funkce lze pouze toho, kdo s tím souhlasí. Správce dědictví ustanovený soudem je povinen ujmout se výkonu své funkce dnem, který následuje po dni doručení usnesení, není-li v usnesení uveden den pozdější.

Správce dědictví je povinen postupovat s péčí řádného hospodáře, přičemž soud (soudní komisař) kontroluje jeho činnost. Jsou-li pro to důležité důvody, může soud v průběhu dědického řízení usnesením rozhodnout o zproštění správce dědictví jeho funkce. Může se tak stát na návrh nebo i bez návrhu, např. nevykonává-li správce řádně svou funkci, je-li správce zřejmě nezpůsobilý řádně vykonávat svou funkci (z důvodu nemoci, dlouhodobého pobytu v zahraničí, obvinění z trestného činu apod.) nebo pominuly-li důvody, k tomu, aby byl majetek zůstavitele spravován. Jestliže správce dědictví požádá o zproštění své funkce, je soud povinen jeho žádosti vyhovět.

Funkce správce dědictví zaniká pravomocným skončením řízení o dědictví. Správce je povinen předložit dědicům prostřednictvím soudu konečnou zprávu o své činnosti. V této zprávě rovněž vyúčtuje své právo na odměnu a na náhradu hotových výdajů. Výše odměny a náhrada hotových výdajů se řídí vyhláškou Ministerstva spravedlnosti ČR.³⁴ „Stanovení odměny a náhrady hotových výdajů přitom vychází z obdobného přístupu, jaký je realizován v případě výkonu jiných

³³ Tj. v případě, že má dědictví připadnout státu podle § 462 obč. zák.

³⁴ Vyhláška č. 196/2001 Sb., o odměnách a náhradách notářů a správců dědictví, ve znění pozdějších předpisů.

profesí, na které stát delegoval určitá (zákonem vymezená) veřejnoprávní oprávnění.³⁵

O odměně a náhradě hotových výdajů správce rozhodne po skončení dědického řízení a po předložení konečné zprávy soud. Soud tuto povinnost uloží dědici, který nabyl dědictví, jež není předloženo. Je-li dědiců více, zaplatí odměnu a náhradu hotových výdajů správce dědictví podle poměru čisté hodnoty jejich dědických podílů. V ostatních případech zaplatí odměnu a hotové výdaje správce stát.

Faktem však je, že se dosud institut ustanovení správce dědictví příliš neužívá, protože správu majetku náležejícího do dědictví obvykle vykonávají sami dědicové.

3.5. Majetek zůstavitele, který přechází jinak než děděním

Zvláštní skupinu představují práva a povinnosti, která přecházejí na jiné subjekty mimo rámec dědění, a to zejména z toho důvodu, že sloužila k uspokojování potřeb oprávněného, popř. i členů jeho domácnosti. Ve většině případů přecházejí tato práva smrtí oprávněného na jiné osoby na základě zvláštní právní úpravy obsažené v jednotlivých zákonech. Pouze v případě, že nejsou splněny podmínky stanovené v zákoně pro takovýto přechod, stanou se tato práva a povinnosti předmětem dědění, popř. zaniknou. Jedná se zejména o následující:

a) **Peněžité nároky zaměstnance** - § 328 zákona č. 262/2006 Sb., zákoníku práce, stanoví, že do výše trojnásobku průměrného měsíčního výdělku³⁶ přecházejí mzdová a platová práva zaměstnance postupně na jeho manžela, děti a rodiče, pokud s ním taková osoba žila v době smrti ve společné domácnosti.³⁷

³⁵ Vrcha, P.: Správce dědictví, Právní rádce, č. 10/2004, str. 18.

³⁶ Průměrný výdělek se stanoví podle §§ 351 až 362 zák. práce, tj. z hrubé mzdy nebo platu zúčtovaných zpravidla zaměstnanci v kalendářním čtvrtletí předcházejícím jeho smrti.

³⁷ Domácnost je definována v § 115 obč. zák. tak, že ji tvoří osoby, které spolu trvale žijí a společně uhradují náklady na své potřeby. K pojmu domácnost se váže judikát KS Brno 17 Co 189/1978: „Je základním pojmovým znakem zákonného pojmu „domácnost“ (§ 115 o.z.), že musí jít o spotřební společenství trvalé povahy. O spotřební společenství jde tehdy, jestliže určité osoby hospodaří společně se svými příjmy, přičemž se nevyžaduje, aby tyto osoby byly v příbuzenském nebo jiném obdobném vztahu.

Z uvedeného za použití argumentu a contrario vyplývá, že není-li takových osob, resp. nesplňují-li tyto osoby podmínku spolužití ve společné domácnosti v době smrti zůstavitele, popř. přesahují-li tyto nároky trojnásobek průměrného měsíčního výdělku, pak se tyto nároky stávají předmětem dědění. Žil-li zůstavitel v době smrti ve společné domácnosti pouze s partnerem v registrovaném partnerství, mohou na takového partnera přejít zůstavitelova peněžítá práva pouze děděním.

b) **Peněžité nároky ze sociálního zabezpečení** – přechod těchto nároků je upraven v § 63 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění. V případě smrti oprávněného vstupují do řízení o dávce a nabývají nároku na nedoplatky důchodu do dne smrti oprávněného postupně manžel, děti a rodiče, jestliže žili s oprávněným v době jeho smrti v domácnosti. U dětí, které mají nárok na sirotčí důchod, nemusí být splněna podmínka žití v domácnosti. Nejsou-li splněny zde uvedené podmínky, stávají se tyto nedoplatky předmětem dědění.

c) **Peněžité dávky sociální péče** – upravuje ustanovení § 104 odst. 2 a 3 zákona č. 100/1998 Sb. o sociálním zabezpečení, dle kterého zemřel-li oprávněný po uplatnění nároku na dávku, vstupují po jeho smrti do probíhajícího řízení a nabývají nárok na částky splatné do dne smrti oprávněného postupně manžel, děti a rodiče, jestliže s oprávněným žili v době jeho smrti ve společné domácnosti. I zde podmínka společné domácnosti odpadá u dětí, které mají nárok na sirotčí důchod.

d) **Peněžité dávky státní sociální podpory** – těmito dávkami jsou dávky uvedené v § 2 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, a to přírůstek na dítě, sociální přírůstek, příspěvek na bydlení, rodičovský příspěvek, dávky péčovské péče, porodné a pohřebné. Podle § 56 odst. 1 tohoto zákona zemřela-li oprávněná osoba po uplatnění nároku na dávku, vstupují do dalšího řízení o dávce a nabývají nárok na částky splatné do dne smrti oprávněného rovným dílem osoby, k nimž bylo přihlíženo při stanovení rozhodného příjmu podle § 7 citovaného zákona. Vychází se totiž z příjmů rodiny tvořené nezaopatřenými dětmi, rodiči nezaopatřených dětí, manželem, partnerem, druhem a nezaopatřenými dětmi nezaopatřených dětí za podmínky, že s oprávněnou osobou spolu trvale žijí a

Trvalost tohoto vztahu je dána tehdy, jestliže tu jsou objektivně zjistitelné okolnosti, které svědčí o úmyslu vést takové společenství trvale, nikoliv jen na přechodnou dobu“.

společně uhrazují náklady na své potřeby. Podle § 56 odst. 2 byla-li dávka přiznána před smrtí oprávněné osoby, vyplatí se splatné částky, které nebyly vyplaceny do dne smrti oprávněné osoby stejným dílem osobám uvedeným v odstavci prvním tohoto ustanovení. Podstatný rozdíl oproti ostatním dávkám spočívá v tom, že přechod těchto dávek děděním je naprosto vyloučen (viz. § 56 odst. 3 tohoto zákona).

e) **Peněžité nároky nemocenského pojištění** – jsou upraveny v zákoně č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění. Dle ustanovení § 51 tohoto zákona zemřel-li pojištěnec po vzniku nároku na dávku, přechází nárok na výplatu částek dávky, které nebyly pojištěnci vyplaceny, postupně na manžela (manželku), děti a rodiče, jestliže žili s pojištěncem v době jeho smrti v domácnosti, pokud pojištěnec splňoval podmínky nároku na výplatu dávky. Vyjmenované osoby vstupují rovněž do řízení o dávce. Pokud pojištěnec za svého života neuplatnil nárok na výplatu dávky, mohou tento nárok uplatnit tyto osoby. Uvedené nároky přecházející na tyto osoby nejsou tak předmětem dědění. Předmětem dědění se stávají není-li těchto osob.³⁸

f) **Pojistné plnění** – zákon č. 37/2004 Sb., o pojistné smlouvě, upravuje ve svém § 51 právo na pojistné plnění v případě smrti pojištěného. V případě smrti pojištěného, případně pojistné plnění osobě obmyšlené, tj. osobě kterou pojištěný určil ve smlouvě buď jménem nebo vztahem k němu. Není-li však v době pojistné události takové obmyšlené osoby nebo nenabude-li práva na plnění (např. se pojistné události nedožije), nabývají právo na pojistné plnění ve stanoveném pořadí vyjmenované subjekty. Práva na pojistné plnění by tak nabývali postupně manžel pojištěného, a není-li ho, děti pojištěného. Není-li těchto osob, nabývají tohoto práva rodiče pojištěného, a není-li ani jich, nabývají práva na pojistné plnění osoby, které žily s pojištěným po dobu nejméně jednoho roku před jeho smrtí ve

³⁸ Zde si dovoluji citovat dva příklady. Příklad 1: „Zaměstnanec utrpěl při autonehodě těžký úraz, po třech měsících v bezvědomí zemřel. Nárok na nemocenské nemohl uplatnit. Nemocenské za 3 měsíce pracovní neschopnosti činilo 30 000,- Kč. Jestliže syn a) žil s otcem v domácnosti, uplatní nárok na nemocenské u zaměstnavatele svého otce, OSSZ mu vyplatí 30 000,- Kč, b) nežil s otcem v domácnosti, nemůže uplatnit nárok na nemocenské za otce, nemocenské mu nebude vyplaceno.“ Příklad 2: „Zaměstnanec po třech měsících pobytu v nemocnici uplatnil nárok na nemocenské, ale nemocenské ve výši 30 000,- Kč mu nebylo vyplaceno, poněvadž zemřel. Jestliže syn: a) žil s otcem v domácnosti, bude mu nemocenské vyplaceno, b) nežil s otcem v domácnosti, bude nemocenské předmětem dědického řízení.“ Viz. Ženíšková, M., Příb, J.: Zákon o nemocenském pojištění od 1.1.2009 s komentářem a příklady, 2. vydání, ANAG, spol. s r.o., 2008.

společné domácnosti a které z tohoto důvodu pečovaly o společnou domácnost nebo byly odkázány výživou na pojištěného. Pokud však není ani těchto osob, nabývají tohoto práva dědici pojištěného. Ani v tomto posledním případě se pojistné plnění nestává předmětem dědění, ale jde o přechod ze zákona. Pod označením „dědici pojištěného“ je třeba rozumět tzv. putativní dědice, tj. osoby spadající do okruhu osob dědiců ze zákona nebo ze závěti bez ohledu na to, zda by i jinak splňovaly podmínky stanovené pro dědění předpisy dědického práva. V případech, kdy vznikne právo na pojistné plnění několika osobám a jejich podíly nejsou určeny, má každá z nich právo na stejný díl.

„Kdyby žádná ze shora uvedených osob neměla právo na plnění pojišťovny, její povinnost by zanikla. Stát, kterému připadne dědictví, nenabude-li je nikdo z dědiců, není v postavení dědice a nemůže mu proto jako takovému připadnout pojistné plnění.“³⁹

g) **Nájem bytu** – přechod nájmu bytu upravuje občanský zákoník ve svých §§ 706 až 709 a právo nájmu bytu se tak nestává předmětem dědění. Smrt nájemce bytu má různé právní následky v závislosti na tom, zda předmětem nájmu byl byt nedružstevní či družstevní. Nyní se budu zabývat pouze přechodem nájmu bytů nedružstevních, o bytech družstevních bude pojednáno později.

U nedružstevních bytů dochází smrtí nájemce buď k zániku nájemního vztahu nebo k přechodu nájmu na jiné osoby, pokud jsou splněny podmínky stanovené zákonem. U nedružstevních bytů dochází k zániku práva nájmu zejména v případech, kdy žil nájemce v bytě sám. K zániku dochází rovněž tehdy, jde-li o byt, u něhož je přechod práva nájmu vyloučen zákonným ustanovením (§ 709 obč. zák.), což se týká bytů služebních⁴⁰, bytů zvláštního určení⁴¹ a bytů v domech

³⁹ Mikeš, J. a Muzikář, L.: Dědické právo, 3. vydání, Linde Praha, a.s., 2007, str. 20.

⁴⁰ Vymezení služebních bytů je obsaženo v ustanovení § 7 odst. 1 zákona č. 102/1992 Sb. Ve smyslu tohoto ustanovení se za byty služební považují:

a) byty v domech a jiných objektech určené pro ubytování osob, které mají v těchto bytech bydlet ze služebních důvodů proto, že by jinak byl ohrožen provoz objektů nebo znemožněn výkon jejich zaměstnání,
b) byty ve vlastnictví nebo v nájmu právnických a fyzických osob, které slouží k ubytování jejich pracovníků, a rovněž byty v domech ve vlastnictví nebo v nájmu právnických a fyzických osob, které slouží k ubytování jejich pracovníků,
c) byty ozbrojených složek, za něž se považují byty v domech výhradně určených pro ubytování vojáků z povolání a občanských pracovníků vojenské správy, pracovníků federálního ministerstva vnitra, ministerstva vnitra České republiky a příslušníků Federálního policejního sboru, vojsk federálního ministerstva vnitra,

zvláštního určení.⁴² V případě úmrtí nájemce dochází k zániku práva nájmu i tehdy, jestliže osoby které s ním žily nesplňují podmínky přechodu práva nájmu stanovené v § 706 odst. 1 či odst. 2 obč. zák.

Také v případech, kdy k bytu existuje společný nájem, se ustanovení o přechodu nájmu neuplatňují, neboť zemře-li jeden ze společných nájemců, přechází jeho právo na ostatní společné nájemce, nikoli na další osoby ve smyslu § 706 odst. 1 obč. zák. A dále zemře-li jeden z manželů, kteří byli společnými nájemci nedružstevního bytu, stává se podle § 707 odst. 1 obč. zák. jediným nájemcem takového bytu pozůstalý manžel.

Pro případ smrti jediného nájemce upravuje občanský zákoník právo přechodu nájmu bytu, kdy při splnění zákonem stanovených podmínek právo nájmu nezaniká, ale na místo původního nájemce nastupuje osoba, na kterou nájem přešel. K tomuto přechodu dochází přímo ze zákona – jedná se totiž o zvláštní případ právního nástupnictví, kdy nový nájemce vstupuje do stávajícího nájemního vztahu nezávisle na dědění. Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 15.01.2003, sp. zn. 26 Cdo 619/2002 stanoví že: *"...přechod práva nájmu bytu dle § 706 odst. 1 obč. zák. je právním nástupnictvím, v důsledku kterého přecházejí na osobu stanovenou v zákoně práva a povinnosti předchozího nájemce; původní nájemní vztah nezaniká a trvá i nadále, se všemi základními obsahovými atributy jako je předmět nájmu, výše nájemného i určení doby, na niž byl nájem sjednán. Za tohoto stavu není proto třeba uzavírat novou nájemní smlouvu."*

U přechodu nájmu bytu je zapotřebí rozlišovat dvě skupiny osob, na které nájem přechází. První skupinu osob tvoří děti, partner,⁴³ rodiče, sourozenci, zeť a snacha. Na tyto osoby, nejedná-li se byt ve společném nájmu manželů, přechází nájem ze zákona, splňují-li následující podmínky:

Federální bezpečnostní informační služby, Sboru hradní policie, Policie České republiky a Sboru nápravné výchovy České republiky.

⁴¹ Vymezení bytů zvláštního určení je obsaženo v ustanovení § 9 odst. 1 zákona č. 102/1992 Sb. takto: Byty zvláštního určení jsou byty zvlášť upravené pro ubytování zdravotně postižených osob. Podrobnosti stanoví obecně závazný právní předpis.

⁴² Vymezení bytů v domech zvláštního určení je obsaženo v ustanovení § 10 odst. 1 zákona č. 102/1992 Sb. takto: Byty v domech zvláštního určení jsou byty v domech s pečovatelskou službou a v domech s komplexním zařízením pro zdravotně postižené občany.

⁴³ Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů – partnerem se v tomto zákoně rozumí osoba, která uzavřela partnerství, tj. trvalé společenství dvou osob stejného pohlaví vzniklé způsobem stanoveným tímto zákonem.

- prokáží-li, že žily s nájemcem v den jeho smrti ve společné domácnosti a zároveň,
- nemají vlastní byt.

Soudní praxe vyžaduje, aby společné soužití v bytě s nájemcem mělo u těchto osob charakter trvalosti, tzn. aby zde byl úmysl nájemce a vyjmenovaných osob žít spolu trvale, bez předem stanoveného časového omezení (nevyžaduje se však existence spotřebního společenství ve smyslu § 115 obč. zák.). Toto soužití se musí uskutečňovat v bytě, jehož se přechod nájmu týká a musí existovat i v den úmrtí nájemce. Pro objasnění pojmu společné soužití uvádím několik judikátů Nejvyššího soudu, a to rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 04. 2001, sp. zn. 26 Cdo 1740/2000: *„Soužití osoby, na níž má právo nájmu přejít, s nájemcem bytu, musí být trvalé povahy, tj. musí jít o příslušnost k domácnosti nájemce, vyznačující se souhlasným úmyslem nájemce a spolužijící osoby vytvořit trvalé, předem časově neomezené životní společenství. Soužití lze považovat za trvalé, jestliže tu jsou objektivně zjistitelné okolnosti, které svědčí o úmyslu vést takovéto životní společenství.“* Dále rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 16. ledna 2001, sp. zn. 1867/2000: *„Z konstantní judikatury, vyplývá, že i když u osob uvedených v § 706 odst. 1 větě první obč.zák. se k přechodu práva nájmu bytu nevyžaduje z hlediska naplnění znaku společné domácnosti podmínka spotřebního společenství, vyplývající jinak z ustanovení § 115 obč. zák., je třeba, aby jejich soužití v bytě s nájemcem mělo charakter trvalosti. Soužití se považuje za trvalé, jestliže tu jsou objektivně zjistitelné okolnosti svědčící o souhlasném úmyslu nájemce bytu a osoby s ním v jeho bytě žijící, žít v trvalém životním společenství.“* Uvedená rozhodnutí doplňuje rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR z 01.09. 2004, sp. zn. 26 Cdo 1457/2003: *„...soužití se považuje za trvalé, jestliže tu jsou objektivně zjistitelné okolnosti svědčící o souhlasné vůli nájemce bytu a osoby žijící s ním v jeho bytě žít v trvalém životním společenství. Nestačí tedy, aby taková osoba nájemce jen občas navštěvovala, poskytovala mu přechodnou nebo příležitostnou pomoc v domácnosti nebo aby dokonce byla v nájemcově bytě pouze hlášena k trvalému pobytu. Byť doba soužití nájemce a osob vyjmenovaných v § 706 odst. 1 větě první obč. zák. není co do délky v zákoně stanovena, musí jít o dobu natolik*

dlouhou, aby bylo možno – se zřetelem k dalším rozhodným okolnostem konkrétního případu – učinit závěr, že mělo jít o příslušnost (trvalé povahy) ke společné domácnosti nájemce.“

Druhou uvedenou podmínkou pro přechod nájmu je neexistence vlastního bytu, což znamená, že příslušníku domácnosti nesvědčí právo nájmu k jinému bytu, ale ani právo vlastnické k obytnému domu či bytu, právo odpovídající věcnému břemeni apod. Rovněž problematikou vlastního bytu se zabývá judikatura Nejvyššího soudu ČR, a to v rozhodnutí z 20.10.2005, sp. zn. 26 Cdo 31/2005: *„Základní podmínkou, která rozhodujícím způsobem vymezuje institut přechodu nájmu a která musí být na straně těchto osob splněna, je, že ke dni smrti nájemce nemají vlastní byt. Slovy “mít vlastní byt” zákon postihuje nejen právo bydlení, jehož titulem je vlastnictví bytu (nemovitosti), nýbrž všechny právní důvody (výlučné nebo odvozené právo, právo nájmu nebo společného nájmu, právo z věcného břemene, právo založené nepojmenovanou smlouvou podle § 51 obč. zák.), od nichž se odvíjí takové právo na bydlení, jež svým charakterem slouží k trvalému (nikoliv jen přechodnému) uspokojování bytové potřeby jeho nositele. Jestliže osoba uvedená v § 706 odst. 1 větě druhé obč. zák. disponuje některým z těchto titulů bydlení, pak přechodem nájmu v její prospěch nelze spravedlivě pronajímatele omezovat ve volném nájmu bytu.“* Nebo rozhodnutí z 29.06.2006, sp. zn. 26 Cdo 1925/2005: *„V rozsudku ze dne 30. 10. 1997, sp. zn. 2 Cdo 883/96, uveřejněném v časopise Soudní judikatura č. 13/1997, pod poř. č. 98, Nejvyšší soud dovodil, že závěru, že k přechodu práva nedojde, nepřekáží ani okolnost, že vlastní byt osoby přechod práva uplatňující je situován v cizině. Tím spíše pak neobstojí námitka, že vlastní byt není situován v obci ani v kraji, kde se nachází byt, jehož přechod nájmu je posuzován.“*

Do druhé skupiny osob, na které přechází nájem, řadí zákon vnuky nájemce a ty osoby, které pečovali o společnou domácnost zemřelého nájemce nebo na něho byli odkázáni výživou za splnění následujících podmínek:

- jestliže prokáží, že s ním žili ve společné domácnosti nepřetržitě alespoň po dobu tří let před jeho smrtí a zároveň,
- nemají vlastní byt.

Z uvedeného vyplývá, že v tomto případě zákon vyžaduje přísnější podmínky pro přechod nájmu bytu. Podmínkami, které je nutné splnit, aby mohlo dojít k přechodu nájmu u osob zařazených do druhé skupiny, se zabývá rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR z 29.08.2000, sp. zn. 26 Cdo 622/99: „...osoba, na níž má právo nájmu bytu přejít, musí v soudním řízení prokázat splnění všech zde stanovených podmínek, tj.:

- *soužití s nájemcem bytu, mající charakter společné domácnosti,*
- *skutečnost, že takovéto soužití trvalo po dobu tří let před smrtí nájemce,*
- *alternativně buď péči o společnou domácnost nájemce nebo odkázanost výživou na něj, a*
- *neexistenci vlastního bytu.*

Podle ustálené judikatury je třeba, aby soužití osob ve společné domácnosti ve smyslu citovaného ustanovení vykazovalo znaky společné domácnosti podle § 115 obč. zák., tj. aby šlo o soužití trvalé povahy, spočívající v oboustranném a souhlasném úmyslu nájemce bytu a jeho příslušníka domácnosti žít v trvalém životním společenství, vyznačujícím se spotřebním společenstvím, a aby byla dále splněna jedna ze dvou dalších podmínek - buď péče o společnou domácnost nájemce nebo odkázanost výživou na něj; péčí o společnou domácnost přitom nelze rozumět pouhé sdílení společné domácnosti (společnou úhradu nákladů s ní spojených), ale aktivní výkon prací s vedením společné domácnosti spojených, např. nákupy potravin, praní, vaření, žehlení, ošetřování nájemce v nemoci, apod.“

Jistá výjimka se může uplatnit v těch případech, kdy se jedná o vnuky nájemce. Zde může soud z důvodů zvláštního zřetele hodných rozhodnout, že se stávají nájemci, i když soužití ve společné domácnosti s nájemcem netrvalo tři léta. Naopak jde-li o osoby, které nájemce do bytu přijal až po sjednání nájemní smlouvy, vztahuje se na osoby uvedené v § 706 odst. 2 obč. zák. ustanovení o přechodu nájmu bytu pouze tehdy, jestliže se na tom nájemce a pronajímatel písemně dohodli; to neplatí, jde-li o vnuky nájemce.

Osoby, na které má právo nájmu přejít, musí pronajímateli doložit splnění podmínek nutných pro přechod práva nájmu. Jestliže je takových osob více,

vznikne ze zákona právo společného nájmu bytu, přičemž osoby první skupiny nevylučují z přechodu osoby ve druhé skupině. Je tedy možné, aby se staly společnými nájemci osoby z obou skupin.

3.6. Zjišťování aktiv a pasiv dědictví

Nedojde-li k zastavení dědického řízení pro nedostatek majetku podle § 175h odst. 1 o.s.ř. nebo z důvodu, že zůstavitel zanechal pouze majetek nepatrné hodnoty, který byl dle § 175h odst. 2 o.s.ř., vydán vypraviteli pohřbu, přikročí soudní komisař k vlastnímu jednání, při němž dochází k zjišťování okruhu dědiců, majetku a dluhů zůstavitele. Při tomto zjišťování vychází soudní komisař především z výsledků předběžného šetření, ze zpráv, které mu byly sděleny na jeho dotaz dle § 128 o.s.ř.⁴⁴ a ze shodných tvrzení účastníků podle § 120 odst. 4 o.s.ř. (jsou-li skutková tvrzení účastníků sporná, soudní komisař se omezí pouze na zjištění jejich spornosti a ke sporným položkám nepřihlíží – podrobněji viz. níže). Shodná tvrzení účastníků o majetku a dlužích zůstavitele jsou podkladem pro zjištění soudního komisaře pouze po stránce skutkové. Shodná tvrzení účastníků, stejně jako všechny ostatní skutkové poznatky, je soudní komisař povinen zhodnotit podle ustanovení § 132 o.s.ř.⁴⁵

Ani v řízení o dědictví není však vyloučeno, aby soudní komisař použil jakýkoliv z prostředků, jímž lze ve smyslu ustanovení § 125 o.s.ř. zjistit stav věci (např. výslech svědků, znalecký posudek, listinné důkazy, šetření na místě samém atd.)

⁴⁴ V § 128 o.s.ř. je stanovena povinnost každého bezplatně na dotaz sdělit soudu (tzn. i soudnímu komisaři) skutečnosti, které mají význam pro řízení a rozhodnutí. Tyto osoby mohou odepřít sdělení požadovaných údajů jen tehdy, pokud by tím způsobily nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobám blízkým. Sděleny rovněž nemohou být údaje podléhající utajení nebo státem uznané povinnosti mlčenlivosti, ledaže by došlo ke zproštění této mlčenlivosti. Vedle této povinnosti zakotvuje zákon v § 175g o.s.ř. povinnost orgánů státní správy a samosprávy spolupůsobit na požádání soudu (soudního komisaře) v dědickém řízení. Soudní komisař pak může tyto orgány požádat o součinnost při provedení úkonů, vyjmenovaných v tomto ustanovení, mimo jiné i při zjišťování hodnoty zůstavitelova majetku a soupisu na místě samém. Viz. Schelleová, Irena a kol: Dědictví a dědické právo, 1. vydání, Computer Press, a.s., Brno, 2007, str. 182.

⁴⁵ Soud hodnotí důkazy podle své úvahy, a to každý důkaz jednotlivě a všechny důkazy v jejich vzájemné souvislosti, přitom pečlivě přihlíží ke všemu, co vyšlo za řízení najevo, včetně toho, co uvedli účastníci.

Pro zjištění zůstavitelova majetku je zásadně rozhodný skutkový stav, jaký tu byl v době smrti zůstavitele. K okolnostem nastalým po jeho smrti, lze přihlídnout jen ve výjimečných případech – např. tehdy, byla-li věc náležející do dědictví prodána v průběhu dědického řízení, neboť ji nebylo možno uschovat bez nebezpečí škody nebo nepoměrných nákladů (§ 175e odst. 1 a 3 o.s.ř.), nebo byla-li věc nebo jiná majetková hodnota prodána či převedena v průběhu dědického řízení dědici nebo správcem dědictví se souhlasem soudu (§ 175r o.s.ř.). V uvedených případech nepatří do aktiv dědictví prodaná věc, ale výtěžek získaný prodejem této věci.⁴⁶

Dle ustanovení § 175m o.s.ř. má soud (soudní komisař) za úkol zjistit zůstavitelův majetek a jeho dluhy. Toto ustanovení nelze vykládat tak, že úkolem soudního komisaře je vypátrat veškerý majetek, který zůstavitel vlastnil, aniž by k tomu měl potřebné podklady od dědiců. Sama jsem se v praxi již několikrát setkala s požadavkem, ať notář zjistí, zda zůstavitel vlastnil účet u banky, přičemž dědic nebyl schopen sdělit žádné bližší informace prokazující vlastnictví takového účtu. V těchto případech je třeba upozornit na ustanovení § 101 odst. 1 písm. a) a b) o.s.ř. podle nichž platí i v řízení o dědictví, jakožto řízení nesporném, že jsou to účastníci, kdo má povinnost tvrdit všechny pro rozhodnutí věci významné skutečnosti a plnit důkazní povinnost (viz. § 120 odst. 1 o.s.ř. – tj. označit důkazy k prokázání svých tvrzení). Soud je sice v nesporných řízení podle § 120 odst. 2 o.s.ř. povinen provést i jiné důkazy potřebné ke zjištění skutkového stavu, než byly účastníky navrhovány, předpokladem toho však je, že jejich tvrzení o majetku jsou dostatečně konkrétní.

Zjištění zůstavitelova majetku a jeho dluhů je východiskem pro pořízení soupisu aktiv a pasiv dědictví a následně pro určení obvyklé ceny majetku, výše dluhů a čisté hodnoty dědictví, popř. výše jeho předlužení v době smrti zůstavitele.

V následující části své práce se budu zabývat jednotlivými položkami aktiv a pasiv majetku zůstavitele, přičemž se rovněž zaměřím na způsob jejich oceňování.

⁴⁶ Bureš, J., Drápal, L., Krčmář, Z. a kolektiv: Občanský soudní řád. Komentář, I. díl, 7. vydání, Praha: C. H. Beck, 2006, str. 841.

3.6.1. Nemovitosti

Do majetku, který náležel zůstaviteli, velmi často spadají nemovitosti, tj. pozemky a stavby spojené se zemí pevným základem.⁴⁷ Z pozemků se může jednat např. o zahrady, stavební plochy, zemědělské pozemky, u staveb se většinou jedná rodinné domy, rekreační chaty či chalupy, garáže, byty a nebytové prostory⁴⁸ apod.

Zjistí-li notář, že zůstavitel byl vlastníkem nemovitosti, která se eviduje v katastru nemovitostí, je třeba, aby si obstaral výpis z katastru nemovitostí. Takový výpis mohou notáři předložit dědici zůstavitele, přičemž se musí jednat o výpis aktuální a originální - notář se tak nemůže spokojit pouze s výpisem internetovým, který má jen informativní charakter a není veřejnou listinou.⁴⁹ Pokud k předložení takového výpisu dědici nedojde, postupuje notář dle § 88 odst. 2⁵⁰ jednacího řádu pro okresní a krajské soudy, tzn. opatří si výpis sám, prostřednictvím ověřeného výstupu z informačního systému veřejné správy, popř. požádá o takový výpis příslušný katastrální úřad. Je-li to potřebné, vyžádá si notář od příslušného katastrálního úřadu rovněž identifikaci parcel nebo srovnávací sestavení parcel.

Výpis z katastru nemovitostí obsahu řadu informací. V části A příslušného listu vlastnictví se notář dozví informaci o tom, zda byl zůstavitel výlučným vlastníkem dané nemovitosti, jejím podílovým spoluvlastníkem (včetně výše spoluvlastnického podílu) nebo zda měl nemovitost ve společném jmění manželů. Z listu vlastnictví je dále zjistitelné popisné či evidenční číslo stavby, parcelní číslo a výměra pozemku, obec, okres a katastrální území, kde se předmětná nemovitost

⁴⁷ § 119 odst. 2 obč. zák.

⁴⁸ Podle § 3 odst. 2 zákona č. 72/1994 Sb. o vlastnictví bytů, ve znění pozdějších předpisů, se ustanoveními občanského zákoníku a dalších právních předpisů, které se týkají nemovitostí, řídí rovněž právní vztahy k bytovým a nebytovým jednotkám.

⁴⁹ Argument a contrario dle § 22 odst. 2 zákona č. 344/1992 Sb., o katastru nemovitostí České republiky, který zní: výpisy, opisy nebo kopie z katastrálního operátu, jakož i identifikace parcel vyhotovené katastrálním úřadem ve formě stanovené prováděcím právním předpisem jsou veřejnými listinami prokazujícími stav evidovaný v katastru k okamžiku, který je na nich uveden.

⁵⁰ Ustanovení § 88 odst. 2 jednacího řádu pro okresní a krajské soudní zní: Je-li pro to v řízení důvod, soudní komisař provede dálkovým přístupem zjišťování údajů vedených ve formě počítačových souborů v katastru nemovitostí tak, aby bylo zjištěno vlastnictví zůstavitele k nemovitostem evidovaným v katastru nemovitostí. Zjišťování provádí zejména vyhotovením přehledů vlastnictví a výpisů z listů vlastnictví. Nelze-li údaje z katastru nemovitostí získat tímto způsobem bezplatně, požádá soudní komisař o jejich poskytnutí to katastrální pracoviště katastrálního úřadu, v jehož obvodu působnosti se nemovitosti nacházejí.

nachází atd. V části C listu vlastnictví může notář zjistit závady na nemovitosti spočívající v zástavním (popř. podzástavním) právu nebo v zatížení nemovitosti věcným břemenem, popř. předkupním právem jako právem věcným.

Při zjištění, že zůstavitel vlastnil nemovitost, by si měl notář kromě výpisu z katastru nemovitostí, obstarat rovněž tzv. nabývací titul, což je listina, na základě které zůstavitel nemovitost nabyt, resp. na jejímž základě byl zapsán v katastru nemovitostí jako vlastník nemovitosti. „Ve zcela jasných případech, zejména když vlastnické právo přešlo po 01.01.1993 a pokud nabývací titul není účastníkům řízení k dispozici, může si soudní komisař vystačit s označením této listiny v oddíle E patřičného výpisu. Tím ovšem není vyloučena možnost, aby si soudní komisař s výpisem vyžádal také tuto listinu, jejíž sbírku katastrální úřady vedou.“⁵¹

Pokud vlastnické právo přešlo před 01.01.1993 a účastníci nemají nabývací titul k dispozici a zároveň se předmětná listina nenachází ani ve sbírce listin příslušného katastrálního úřadu, musí se soudní komisař spokojit s údaji uvedenými v části A listu vlastnictví za současné aplikace § 16⁵² zákona č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem.

Nabývací tituly na nemovitosti je třeba vždy podrobit pečlivému zkoumání, protože se mohou např. vyskytnout pochybnosti ohledně správnosti údajů o velikosti spoluvlastnického podílu zůstavitele na nemovitosti. Rovněž je to důležité v případech, kdy nemovitost byla nabyta za trvání manželství, ale jako vlastník je zapsán pouze jeden z manželů.

U nemovitostí, které nejsou předmětem evidence v katastru nemovitostí, vychází notář rovněž z nabývacího titulu. Vedle toho si notář dále vyžádá potvrzení o existenci stavby, popř. stavební povolení či kolaudační rozhodnutí. Další informace o takové nemovitosti lze zjistit ze znaleckého posudku, pokud je v takovém případě vyžadován.

Zvláštní situace může nastat v okamžiku, jestliže zůstavitel zemře tehdy, kdy uzavřel smlouvu o převodu nemovitosti, ale v době úmrtí vlastnické právo ještě nepřešlo. Zde je třeba rozlišovat dvě situace:

⁵¹ Kučera, R.: Dědictví, 1. vydání, Linde Praha a.s., 2001, str. 65.

⁵² Tento § stanoví, že zápisy právních vztahů v evidenci nemovitostí provedené podle dosavadních předpisů prokazují pravdivost skutečností v nich uvedených, pokud není prokázán jejich opak.

1) Pokud účastník smlouvy o převodu nemovitosti zemřel ještě dříve, než byl podán návrh na vklad vlastnického práva do katastru nemovitostí, tak práva a povinnosti z tohoto kontraktu nezanikají, ale přecházejí na dědice (viz. § 579 obč. zák.). Jestliže tedy zemře převodce nemovitosti a do dne jeho úmrtí nebyl podán návrh na vklad do katastru nemovitostí, zůstává tak k datu úmrtí vlastníkem nemovitosti, která je předmětem smlouvy. To má za následek, že je třeba v rámci dědického řízení zařadit do aktiv dědictví i převáděnou nemovitost (protože zůstavitel byl ke dni úmrtí stále jejím vlastníkem) a do pasiv dědictví závazek zůstavitele převést vlastnické právo k nemovitosti, resp. odevzdat nemovitost. Jednalo-li se o úplatný převod, je ještě třeba v aktivech dědictví vyjádřit pohledávku za nabyvatelem nemovitosti z důvodu nezaplacení kupní ceny, případně finanční hotovost, byla-li kupní cena již uhrazena. Nemovitost v aktivech i závazek v pasivech dědictví je třeba ohodnotit obvyklou cenou převáděné nemovitosti.⁵³ Negativním důsledkem zde uvedeného postupu je to, že se hodnota nemovitosti vyskytne v aktivech dědictví hned dvakrát. Jednak jako obvyklá cena nemovitosti a rovněž ve formě pohledávky zůstavitele na zaplacení kupní ceny nebo ve formě již obdržené finanční hotovosti, což má samozřejmě vliv na určení obvyklé ceny zůstavitelova majetku a následně na určení výše odměny notáře jako soudního komisaře.

2) Druhá situace počítá s případem, kdy účastník smlouvy o převodu nemovitosti zemřel až následně poté, co byl podán návrh na vklad vlastnického práva do katastru nemovitostí, přičemž o tomto návrhu nebylo za jeho života rozhodnuto. V tomto případě lze v dědickém řízení pokračovat až po pravomocném rozhodnutí katastrálního úřadu o vkladu. Bude-li o takovém návrhu na vklad rozhodnuto kladně, nastanou jeho účinky zpětně, ke dni podání tohoto návrhu,⁵⁴ a to bez ohledu na úmrtí zůstavitele.

Pokud měl zůstavitel postavení prodávajícího, předmětná nemovitost se do aktiv dědictví nezahrne a nebude v dědickém řízení projednána, protože zůstavitel

⁵³ Viz. Bílek, P. a kol: Notářský rád a řízení o dědictví. Komentář, 3. vydání, 2005, str. 653.

⁵⁴ Viz. § 2 odst. 3 zákona č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, který zní: Právní účinky vkladu vznikají na základě pravomocného rozhodnutí o jeho povolení ke dni, kdy návrh na vklad byl doručen katastrálnímu úřadu.

nebyl ke dni svého úmrtí jejím vlastníkem. V tomto případě soudní komisař zařadí do aktiv dědictví pohledávku zůstavitele za nabyvatelem nemovitosti z titulu nezaplacení kupní ceny, popř. finanční hotovost či finanční prostředky na účtu zůstavitele, došlo-li již za jeho života k uhrazení kupní ceny nemovitosti.

V opačném případě, tj. pokud byl zůstavitel v postavení kupujícího neboli nabyvatele nemovitosti, stane se zůstavitel jejím vlastníkem, a to se zpětným účinkem ke dni, kdy ještě žil, bez ohledu na to, že o tomto vkladu bylo rozhodnuto až po jeho smrti. Za dané situace bude tudíž třeba tuto nemovitost projednat v rámci dědického řízení.

Ustanovení § 175o odst. 1 o.s.ř. ukládá soudu (resp. soudnímu komisaři) určit obvyklou cenu majetku zůstavitelem zanechaného, popř. dle § 175l odst. 1 o.s.ř. rozhodnout o obvyklé ceně majetku, který měl zůstavitel s pozůstalým manželem ve společném jmění. Při zjišťování obvyklé ceny nemovitého majetku dochází v dědickém řízení k hojnému vyžadování znaleckých posudků ze strany soudních komisařů, což je nezřídka kritizováno nejen účastníky řízení, ale i některými notáři.

Pro oceňování nemovitostí se v dědickém řízení často využívá znaleckých posudků předložených účastníky řízení, tj. tzv. expertiz dle ustanovení § 129 o.s.ř. V těchto případech se jedná o důkaz listinou. *„Při zjišťování cen nemovitostí je většinou cena nemovitosti zjišťována z odhadu nemovitosti provedeného soudním znalcem. Převážně však nejde o znalecký posudek podle ustanovení § 25 not. ř. a § 127 odst. 1 o.s.ř., vyžádaný ve smyslu § 34 odst. 3 not. ř. státním notářstvím (nyní o znalecký posudek vyžádaný soudem podle § 127 odst. 1 o.s.ř.), ale o odhad, provedený soudním znalcem na žádost účastníků. Tento postup není v rozporu se zákonem; takový odhad však není (na rozdíl od posudku vyžádaného státním notářstvím podle § 34 odst. 3 not. ř. – nyní soudem podle § 127 odst. 1 o.s.ř.) důkazním prostředkem ve smyslu § 127 o.s.ř., ale jen prostředkem k prošetření údajů účastníka o majetku a jeho ceně (nyní §175m o.s.ř.).“⁵⁵*

V případech, kdy rozhodnutí závisí na posouzení skutečností, k nimž je zapotřebí odborných znalostí, ustanoví soud dle § 127 odst. 1 o.s.ř. po slyšení účastníků znalce k vypracování znaleckého posudku. Tento důkazní prostředek je

⁵⁵ Viz. R 34/1976, str. 227.

v rámci řízení o dědictví využíván k ocenění nemovitostí spíše výjimečně, a to tehdy, když se dědicové na ocenění majetku neshodnou nebo pokud i přes opakovanou výzvu soudního komisaře o předložení posudku, jej předložit zkrátka odmítají. „Může se rovněž stát, že účastníci řízení budou shodně tvrdit, že obecná cena nemovitostí je výrazně nižší, než je zřejmé, motivováni k tomu snahou snížit horní hranici své odpovědnosti za dluhy zůstavitele nebo snížit základ pro výpočet odměny notáře. Pak bude třeba v řízení uplatnit zásadu, že soud není shodnými tvrzeními účastníků vázán a rovněž ustanovit znalce.“⁵⁶

Soudní komisař pak v usnesení ustanoví soudního znalce, přičemž mu stanoví lhůtu pro podání znaleckého posudku a vymezí mu jeho úkol, tj. specifikuje nemovitost, která má být předmětem ocenění. Nově se rovněž v tomto usnesení uloží účastníkovi, který ustanovení soudního znalce navrhl nebo v jehož zájmu se znalec ustanovuje, aby předem složil zálohu podle předpokládané výše nákladů. Nesložil-li tuto zálohu, nelze takový důkaz provést, o čemž musí být účastník poučen.

Ocenění se provádí ke dni úmrtí zůstavitele. Pokud účastníci nesouhlasí s cenou uvedenou ve znaleckém posudku vypracovaném dle § 127 odst. 1 o.s.ř., je třeba znalce předvolat k jednání a pokusit se odstranit nejasnosti týkající se obvyklé ceny nemovitosti při tomto jednání. Pokud k odstranění těchto nejasností nedojde, je možné dát znalecký posudek přezkoumat jiným znalcem, vědeckým ústavem nebo jinou institucí.

Na vyžadování znaleckých posudků o ceně nemovitostí, ať už předložených účastníky dle § 129 odst. 1 o.s.ř. nebo vypracovaných znalci na základě usnesení soudního komisaře dle § 127 odst. 1 o.s.ř., existují protichůdné názory.

Nejprve se budu zabývat argumenty proti vyžadování znaleckých posudků o ceně nemovitostí. Hlavním argumentem odpůrců znaleckých posudků v rámci dědického řízení je vysoká pořizovací cena těchto posudků. Pokud notář znalecké posudky nevyžaduje, ušetří tak dědicům nemalou finanční částku. Je poukazováno na to, že i v dědickém řízení lze postupovat podle ustanovení § 120 odst. 4 o.s.ř. a vycházet ze shodných tvrzení účastníků. Toto ustanovení je hojně využíváno např.

⁵⁶ Ryšánek, Z.: Obecná cena nemovitostí v dědickém řízení, Ad Notam číslo 3/1999.

u oceňování movitých věcí, proto není důvod, aby nemohlo být aplikováno i na oceňování věcí nemovitých. Koneckonců jsou to právě účastníci, kteří mají o děděné nemovitosti většinou nejvíce informací. Nejsou-li účastníci řízení schopni vyjádřit se relevantním způsobem k obvyklé ceně majetku zůstavitele, navrhuji často, zejména jde-li o ocenění nemovitostí, že si obstarají namísto znaleckého posudku odborné vyjádření realitní kanceláře. Takovýto postup umožňuje § 127 odst. 4 o.s.ř., pokud jsou dodrženy podmínky v tomto ustanovení uvedené.⁵⁷ Je nepochybné, že tento postup je pro účastníky dědického řízení finančně méně náročný a tím i lépe naplňuje požadavek procesní hospodárnosti, a proto notář nemá žádný důvod takovému postupu bránit.⁵⁸

Stejný názor zastává i prezident notářské komory České republiky JUDr. Martin Foukal, což prezentoval dne 30.10.2008 v Hospodářských novinách v článku „Dědictví bez daně není zadarmo“, kde uvádí, že místo znaleckého posudku pro účely vypořádání dědictví stačí vyjádření realitní kanceláře za kolik se dá nemovitost prodat. Současně JUDr. Martin Foukal uvádí, že za takové vyjádření realitní kanceláře žadatel zaplatí 500,- Kč.⁵⁹

Další možností ke stanovení obvyklé ceny nemovitostí, a to u zemědělských pozemků, je použití kódu BPEJ (bonitovaná půdně ekologická jednotka) nebo průměrných cen pozemků v daném katastrálním území. Je-li na příslušném listu vlastnictví v části F kód BPEJ, jeví se jako vhodné provést ocenění dle přílohy číslo 22 vyhlášky Ministerstva financí č. 3/2008 Sb., o provedení některých ustanovení zákona č. 151/1997 Sb., o oceňování majetku, která obsahuje základní ceny zemědělských pozemků podle bonitovaných půdně ekologických jednotek. Při takovémto ocenění je však vždy nutné dbát na to, aby byla použita vyhláška, která byla účinná v době úmrtí zůstavitele. Takovýto výpočet za použití kódu BPEJ je podkladem pro souhlasné prohlášení dědiců o obvyklé ceně nemovitosti.

Pozornost si zaslouží i názor Mgr. Víta Beránka, který za velmi užitečnou pomůcku ke stanovení obvyklé ceny považuje internet, jak to uvedl ve svém článku

⁵⁷ Toto ustanovení stanoví, že místo posudku znalce lze použít potvrzení nebo odborné vyjádření, o jejichž správnosti nemá soud pochybnosti.

⁵⁸ Klička, O.: Jsou znalecké posudky skutečně nutné i v rámci dědického řízení?, Ad Notam číslo 2/2009, str. 59.

⁵⁹ Na uvedený článek reagovali představitelé Komory soudních znalců ČR – viz. níže.

uveřejněném v časopise Ad Notam: „Už dnes je těžko představitelné např. oceňování akcií, příp. jiných cenných papírů bez jeho použití, stejně dobře může pomoci při stanovení obvyklé ceny např. automobilu a v neposlední řadě i zmiňovaných nemovitostí. Je celá řada serverů, na nichž lze velmi konkrétně popsat předmětnou nemovitost, zadat parametry a „vyběhne“ nám srovnání cen obdobných nemovitostí.“⁶⁰

Dalším argumentem odpůrců znaleckých posudků je, že znalecký posudek slouží ve většině případů pouze pro dědické řízení a nenalezne další uplatnění. Dědické řízení ve většině případů probíhá s osobami zařazenými do I., popř. II. skupiny podle zákona č. 357/1992 Sb., o dani dědické, dani darovací a dani z převodu nemovitostí s tím, že nabytí majetku děděním osobami I. a II. skupiny je osvobozeno od daně dědické. To znamená, že dědicové zařazení v těchto skupinách nepodávají daňové přiznání k dani dědické a nemusí tak předkládat znalecký posudek o ceně nemovitostí.

V případě nevyžadování znaleckých posudků by rovněž nesporně došlo k výraznému zrychlení dědického řízení, a to v některých případech i v řádu měsíců.

Argumentem pro vyžadování znaleckých posudků k oceňování nemovitostí je zejména řádné zjištění obvyklé ceny zůstavitelova majetku, což je v zájmu všech dědiců, protože takto zjištěná obvyklá cena je základem správného zjištění finanční hodnoty podílu každého dědice. Co nejpřesnější určení velikosti dědického podílu je poté předpokladem pro určení odpovědnosti za dluhy tížící dědictví, výše podílu neopomenutelného dědice v případech relativní neplatnosti závěti, která se vztahuje na část dědictví či pro započtení na dědický podíl.

Svůj názor na podporu znaleckých posudků vyjádřila i Komora soudních znalců České republiky, která tak reagovala na článek JUDr. Martina Foukala, prezidenta Notářské komory České republiky (viz. výše). Část této recenze si zde dovolím citovat: „Samozřejmě, že primárním úkolem znaleckého posudku v konkrétních záležitostech je zjištění ceny nemovitostí, nebo návrhu výše obvyklé

⁶⁰ Beránek, V.: K určování obvyklé ceny majetku, zejména nemovitostí, v dědickém řízení, Ad Notam číslo 1/2006, str. 26.

ceny nemovitosti (tržní hodnoty). Dalším nepostradatelným faktem je, že ve znaleckém posudku znalec popisuje všechny stavby, nejenom např. hlavní stavbu rodinného domu, ale i vedlejší stavby, studny, venkovní stavební úpravy (vodovodní, kanalizační, plynové, elektrické přípojky, bazény, udírny, venkovní zpevněné plochy, oplocení, apod.), které hrají v celkové ceně významnou roli. U všech oceňovaných staveb a venkovních úprav je uvedeno stáří a hodnocení stavebně-technického stavu, což dává posuzovanému majetku nezanedbatelný punc určité objektivně časové značky. Obdobně jsou popisovány např. i trvalé porosty, konfigurace terénu, podmínky výskytu, atd. Mimo další okolnosti právě tento popis stavu majetku je velmi důležitým údajem, jak pro dědice, tak obdarovaného nebo prodávajícího a kupujícího, kteří jsou mnohdy v roli skutečných laiků seznamování se stavem převáděných nemovitostí.⁶¹

Výhodou, kterou znaleckým posudkům nelze upřít je, že se podle nich spolehlivě určí obvyklá cena nemovitostí. Vzhledem k tomu, že obvyklá cena zůstavitelova majetku je základem odměny notáře jako soudního komisaře za úkony provedené v dědickém řízení, odpadá tak i případné „hadrkování“ notáře s účastníky o jeho odměně.⁶²

Dle mého názoru je nutné zvažovat potřebu znaleckého posudku o ceně nemovitosti vždy případ od případu. Za „zbytečné“ pokládám znalecké posudky v případě oceňování bytových jednotek. Domnívám se, že v těchto případech se lze spokojit se souhlasným prohlášením dědiců o ceně nemovitosti, popř. s již zmíněným vyjádřením realitní kanceláře. Naopak v případě nemovitostí nacházejících se mimo obvod soudu notáře, zejména jedná-li se o rodinné domy či rekreační objekty na venkově, shledávám předložení znaleckého posudku za vhodné a žádoucí. V těchto případech může být znalecký posudek důležitým vodítkem pro správný popis všech součástí a příslušenství, popř. i vedlejších staveb oceňované nemovitosti.

⁶¹ Vácha, V., Brož, I.: Znalecké posudky nejen v rámci dědického řízení – Recenze Komory soudních znalců České republiky, únor 2009.

⁶² Makovec, V.: Ještě jednou k obecné ceně nemovitostí v dědickém řízení, tentokrát z pohledu praxe, Ad Notam číslo 6/1999, str. 120.

Nicméně se domnívám, že by bylo nejvýše žádoucí, aby se praxe notářů v problematice vyžadování či nevyžadování znaleckých posudků o ceně nemovitostí pokud možno co nejvíce sjednotila. Pak by snad odpadly otázky dědiců typu: „Proč máme nyní povinnost ocenit nemovitost znaleckým posudkem, když jiný notář ho po nás při jiném dědickém řízení nechtěl.....?“

3.6.2. Členský podíl v bytovém družstvu

Dozví-li se notář od účastníků dědického řízení, že zůstavitel byl nájemcem družstevního bytu, učiní notář na toto bytové družstvo dotaz, ve kterém zjišťuje, zda byl zůstavitel ke dni úmrtí členem tohoto družstva, zda se jednalo o společné členství manželů, s nájmem jakého bytu je toto členství spojeno a zda družstvo neeviduje za zůstavitelem nějaký přeplatek či nedoplatek z titulu členství v družstvu.

Na tomto místě považuji za vhodné objasnit pojem „družstevní byt“, který občanský zákoník používá, avšak sám jeho definici neobsahuje. Nejvyšší soud ČR ve svém odůvodnění rozsudku sp. zn. 26 Cdo 2870/99 ze dne 16.05.2001 argumentuje takto: „*Družstevním bytem ve smyslu § 703 odst. 2 obč. zák. je tedy třeba rozumět byt ve vlastnictví bytového družstva, tj. družstva, které zajišťuje bytové potřeby svých členů, nikoliv pouze byty bývalých tzv. „stavebních bytových družstev.“*“ Definice bytového družstva je obsažena v § 221 odst. 2 obch. zák. a stanoví, že družstvo, které zajišťuje bytové potřeby svých členů, je družstvem bytovým. „Zajištění bytových služeb se děje zejména tak, že bytové družstvo členům pronajímá nebo jiným způsobem dává do užívání byty nebo jiné místnosti, nebytové prostory atd. Bytovým družstvem je nejen družstvo, které má zajišťování bytových potřeb uvedeno ve svém předmětu podnikání (činnosti), ale i takové družstvo, jež bytové potřeby svých členů skutečně zajišťuje.“⁶³

Zemře-li zůstavitel, který byl členem bytového družstva, rozlišuje se dvojí právní režim, podle toho zda se jedná o společný nájem manželů nebo nikoliv. Jestliže zemře nájemce družstevního bytu a nejde-li o byt ve společném nájmu

⁶³ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29. července 1999, sp. zn. 21 Cdo 327/99.

manželů, přechází smrtí nájemce jeho členství v družstvu a nájem bytu na toho dědice, kterému připadl členský podíl.⁶⁴

Jde-li o byt ve společném nájmu manželů, je důležitý okamžik, kdy bylo právo na družstevní byt nabyto. Bylo-li právo na družstevní byt nabyto za trvání manželství, zůstává členem družstva pozůstalý manžel a jemu náleží členský podíl; k tomu přihlédne soud v řízení o dědictví. V rámci vypořádání společného jmění manželů připadne tedy členský podíl pozůstalému manželovi a do aktiv dědictví se zařadí náhradová pohledávka.

Jestliže zemřel manžel, který nabyl právo na družstevní byt před uzavřením manželství, přechází jeho smrtí členství v družstvu a nájem družstevního bytu na toho dědice, jemuž připadl členský podíl. Jde-li o více předmětů nájmu, může členství zůstavitele přejít na více dědiců.⁶⁵

Je třeba zdůraznit, že do aktiv dědictví nepatří členství zůstavitele v bytovém družstvu, protože to jeho smrtí zaniká. Předmětem dědění se stávají členská práva a povinnosti, tj. členský podíl. Poté, co je dědictví potvrzeno nebo je schválena dohoda o vypořádání dědictví, stává se dědic těchto členských práv a povinností v družstvu členem družstva. Představenstvo družstva nesmí toto jeho členství dle zákona nebo podle stanov odmítnout.

V souvislosti s děděním členského podílu v bytovém družstvu bych chtěla upozornit na situaci, kdy je tu více dědiců. V těchto případech dává ustanovení § 482 obč. zák. dědicům možnost vypořádat se u soudu mezi sebou o dědictví dohodou, přičemž neodporuje-li tato dohoda zákonu nebo dobrým mravům, tak ji soud schválí. Z toho tedy plyne, že soud neschválí takovou dohodu, která by zákonu nebo dobrým mravům odporovala. Vzhledem k tomu, že § 700 odst. 3 obč. zák. dovoluje u družstevního bytu vznik společného nájmu pouze mezi manžely, byla by dohoda, podle které by členský podíl v družstvu nabývalo více dědiců, v rozporu s tímto zákonným ustanovením a soud by takovou dohodu neschválil.

Naproti tomu se soudní judikatura ustálila na tom, že nedojde-li v řízení o dědictví k dohodě dědiců, potvrdí soud nabytí dědictví těm, jejichž dědické právo

⁶⁴ § 706 odst. 3 obč. zák.

⁶⁵ § 707 odst. 2 obč. zák.

bylo prokázáno, i ohledně členského podílu v bytovém družstvu podle dědických podílů. Na dědice však v takovém případě nemůže přejít společné členství v bytovém družstvu a společný nájem družstevního bytu (nejde-li o dědice, kteří jsou manželé). Nedohodnou-li se následně o tom, kdo z nich získá členský podíl v bytovém družstvu a kdo se stane nájemcem družstevního bytu, lze se žalobou domáhat, aby o tomto sporu mezi nimi rozhodl soud.

Z výše uvedeného vyplývá, že soud neschválí pro rozpor se zákonem dohodu, podle které by členský podíl v družstvu mělo nabýt více dědiců, následně však ale nabytí tohoto členského podílu více dědicům potvrdí. Průlom do této absurdní situace vneslo usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27.01.2004, sp. zn. 30 Cdo 1847/2002 v němž je vyjádřen názor, že zůstavitel může ustanovit dědici svého členského podílu v bytovém družstvu více osob. I v případě, že by dědici v řízení o dědictví uzavřeli dohodu o vypořádání dědictví, podle níž by členský podíl v bytovém družstvu nabývalo více osob, nebyl by důvod, aby soud jen z tohoto důvodu dohodu pro rozpor se zákonem neschválil, neboť chválení takové dohody by pouze založilo stejnou situaci, jaká by nastala v případě neuzavření dědické dohody, tj. potvrzení nabytí dědictví podle dědických podílů.

Dřívější judikatura vycházela z toho, že v případě družstevních bytů, se do aktiv dědictví zařazovala pouze tzv. zůstatková hodnota členského podílu. Zůstatkovou hodnotou členského podílu v bytovém družstvu se rozumí základní členský vklad a peněžité, popř. jiné plnění člena družstva připadající na byt, který byl členu družstvem přidělen do užívání, snížené podle doby užívání stavby, v níž se byt nachází, s přihlédnutím k plánované době její životnosti.⁶⁶ Tento pojem od účinnosti zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník (tj. počínaje dnem 1. ledna 1992), platná právní úprava družstev již nezná. Uvedený způsob oceňování nebyl pro účely dědického řízení vhodný, protože zůstatková hodnota členského podílu v družstvu, skutečné hodnotě členství v družstvu vůbec neodpovídala.

V současné době je v praxi uznáváno, že předmětem dědění se stává členský podíl (tj. členská práva a povinnosti spojená s členstvím v družstvu). Tato členská práva a povinnosti v bytovém družstvu jsou majetkovým právem, které je volně

⁶⁶ Viz. rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 30 Cdo 887/2002 ze dne 11.12.2003.

převoditelné. Při určení obvyklé ceny členského podílu v bytovém družstvu je nutno vycházet „z ceny, kterou by bylo možné za převod takového členského podílu v rozhodné době (tj. době smrti zůstavitele) a místě dosáhnout.“⁶⁷

Nejčastěji se pro ocenění členského podílu využívá souhlasného prohlášení dědiců. Pro případ, že se dědicové na ceně neshodnou, popř. uvádějí cenu nepřiměřeně nízkou, je možné ustanovit znalce.

3.6.3. Motorová vozidla

Hojně se vyskytujícím předmětem dědění jsou motorová vozidla, mezi něž patří nejen osobní automobily či motocykly, ale i mikrobusey, nákladní automobily, autobusy, traktory apod. Méně obvyklé jsou přívěsné vozíky, popř. nákladní nebo obytné přívěsy.

Pro řádný popis motorového vozidla si notář vyžádá od účastníků dědického řízení technický průkaz motorového vozidla, který obsahuje mimo jiné údaje o držiteli,⁶⁸ značce a typu vozidla, roku výroby, státní poznávací značce (resp. o registrační značce).

Pro zjištění obvyklé ceny motorového vozidla se dříve zpravidla využívalo znaleckého posudku předloženého dědici. V současné době se jeví jako vhodnější vyžádat si od dědiců odborné vyjádření autobazaru o ceně motorového vozidla, případně se u starších typů motorových vozidel spokojit s oceněním souhlasným prohlášením dědiců.

3.6.4. Ostatní movité věci

Mezi ostatní movité věci se řadí takový majetek zůstavitele, jako je nábytek a ostatní bytové zařízení bytu či rekreačního objektu, elektrospotřebiče, výpočetní

⁶⁷ Viz. Ad Notam číslo 6/2004, strana 196.

⁶⁸ Technický průkaz obsahuje pouze údaje o držiteli, nikoli však o vlastníkovi vozidla. Většinou se jedná o jednu a tu samou osobu. Nemusí tak tomu ale být vždy, což je typické zejména pro případy, kdy motorové vozidlo spadá do společného jmění manželů, nicméně v technickém průkazu je jako držitel uveden jenom jeden z manželů.

technika, šatstvo, prádlo a obuv, knihy, sbírky, hudební nástroje, sportovní potřeby, náradí, mobilní telefony a mnoho dalších.

K projednání těchto jednotlivých věcí dochází většinou pouze v případech, kdy se mezi dědici vyskytují spory. Pokud jsou dědicové ve shodě, tak se notář obvykle o existenci těchto věcí ani nedozví, protože dědicové považují za nadbytečné jej o takových věcech informovat a sami si je mezi sebou rozdělí.

Při stanovení obvyklé ceny ostatních movitých věcí vychází notář zejména ze souhlasného prohlášení dědiců.

3.6.5. Finanční prostředky

Dalším pravidelným aktivem spadajícím do dědictví jsou finanční prostředky. Do této skupiny můžeme zařadit zejména **finanční hotovost**, tj. peníze, ať již v tuzemské či zahraniční měně. V rámci předběžného šetření zjišťuje notář dotazem, zda zůstavitel zanechal nějakou hotovost a pokud ano, v jaké výši a u koho je uložena. O zůstavitelově hotovosti se však může notář dozvědět i ze sdělení schovatele, kterým může být např. nemocnice, ústav sociální péče aj. V úschově těchto institucí zůstane hotovost deponována, dokud nebude usnesením pravomocně rozhodnuto o tom, kdo předmětnou finanční hotovost nabyt. V případě, že dochází k soupisu věcí v bytě zůstavitele, má notář povinnost převzít peníze nacházející se v jeho bytě do úschovy.

Byl-li zůstavitel majitelem **úctu u banky**,⁶⁹ zahrnou se do aktiv dědictví práva a povinnosti zůstavitele jako majitele účtu,⁷⁰ neboť smrtí majitele účtu smlouva o běžném účtu ani smlouva o vkladovém účtu nezaniká a přechází na dědice (§ 715a odst. 1 a § 719a obch. zák.). Obvyklá cena těchto práv a povinností se stanoví ve výši zůstatku vkladu na účtu ke dni úmrtí zůstavitele.

⁶⁹ Může se jednat o jakýkoli účet vedený u tuzemské banky – např. běžný, spořicí, postřirový, devizový nebo spořicí účet či o vkladní knížky atd.

⁷⁰ „Obchodní zákoník používá v ustanoveních § 708 a násl. termín *majitel účtu*, i když účet sám o sobě nemá majetkovou hodnotu a peněžní prostředky na něm uložené jsou v majetku peněžního ústavu. Za *majitele účtu* je třeba z pohledu ustanovení obchodního zákoníku o běžném a vkladovém účtu považovat osobu, pro kterou peněžní ústav zřídil na základě smlouvy účet.“ – viz. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 18.10.2007, sp. zn. 21 Cdo 1219/2006.

Při předběžném šetření zjistí notář údaj o bance, v níž má zůstavitel veden účet a následně se obrací na tuto banku s dotazem ohledně veškerých bankovních produktů, které jsou u ní na jméno zůstavitele vedeny. Zároveň žádá o sdělení zůstatku finančních prostředků daného produktu, a to ke dni úmrtí zůstavitele. Podle toho, co se notář při předběžném šetření dozvěděl, specifikuje blíže předmětný účet, vkladní knížku či jiný bankovní produkt, a to alespoň pomocí čísla.⁷¹

Jsou-li na účet skládány peněžní prostředky více osob, nestávají se z tohoto důvodu tyto osoby spolumajiteli účtu a nemají vůči bance právo na zůstatek na účtu nebo na jeho část, a to ani tehdy, pokud by měli k účtu dispoziční právo.⁷² Za těchto okolností se v případě úmrtí majitele účtu zařadí do aktiv dědictví celý zůstatek finančních prostředků na účtu a do pasiv dědictví se zařadí dluh zůstavitele vůči osobám, které na tento účet složily své peněžní prostředky, a to v odpovídající výši. Pro případ, že by dědicové takovouto pohledávku třetí osoby neuznali, může se tato osoba domáhat svého práva žalobou ve sporném řízení.

Jestliže byly po dni úmrtí zůstavitele na jeho účet připsány další prostředky a nejedná se o úroky, musí soud zjistit, z jakého titulu byly tyto prostředky na účet připsány. Pokud by byl tímto způsobem např. splněn dluh vůči zůstaviteli, který již existoval v době jeho úmrtí, zařadila by se do aktiv dědictví pohledávka zůstavitele v odpovídající výši.

Vyazuje-li zůstatek finančních prostředků na účtu zůstavitele minusovou hodnotu, zařadí se do pasiv dědictví pohledávka příslušné banky za zůstavitelem z titulu minusového zůstatku na účtu, a to ve výši ke dni úmrtí zůstavitele. Aby však mohli dědicové po skončení dědického řízení s takovýmto účtem nakládat, např. aby mohl být zrušen, je třeba do aktiv dědictví zařadit práva a povinnosti zůstavitele jako majitele tohoto účtu, přičemž se tato ocení částkou bez hodnoty.

Problematiky účtů u bank se dotkl zákon č. 554/2004 Sb., který nabyl účinnosti dne 01.01.2005. Tímto zákonem bylo vloženo do o.s.ř. nové ustanovení,

⁷¹ V ustanovení § 89 jednacího řádu pro okresní a krajské soudy byly vyjmenovány náležitosti, které takový dotaz musí obsahovat, nicméně toto ustanovení bylo novelou provedenou vyhláškou č. 168/2009 Sb. zrušeno, a to s účinností od 01.07.2009.

⁷² O spolumajitele účtu by se jednalo pouze v případě, jestliže by účet byl zřízen pro více osob podle ustanovení § 709 odst. 4 och. zák.

a to § 175d odst. 5 stanoví, že vyjde-li v předběžném šetření najevo, že zůstavitel byl majitelem účtu u banky, soud tuto banku vyrozumí o dni úmrtí zůstavitele.⁷³

Uvedeným zákonem byl rovněž novelizován obchodní zákoník, do kterého byl vložen nový § 715a, který v odstavci 1) a 2) stanoví, že smrtí majitele účtu smlouva o běžném účtu nezaniká. Banka pokračuje v přijímání peněžních prostředků na účet a ve výplatách a platbách z účtu na základě příkazů, které jí dal majitel účtu a osoby jím zmocněné. Pokud se banka hodnověrně dozví, že majitel účtu zemřel, zastaví dnem následujícím ty výplaty a platby, u nichž majitel účtu stanovil, že v nich banka nemá po jeho smrti pokračovat.⁷⁴ Z toho a contrario plyne, že ostatní výplaty a platby budou realizovány i po úmrtí zůstavitele (např. platby na základě trvalých příkazů k úhradě).

V rámci pojednání o finančních prostředcích bych se chtěla zmínit o **stavebním spoření**. Stavební spoření je upraveno ve speciálním zákoně č. 96/1993 Sb., o stavebním spoření a státní podpoře stavebního spoření, ve znění pozdějších předpisů.

Předmětem dědění není smlouva o stavebním spoření, nýbrž práva a povinnosti vyplývající z této smlouvy. K těmto právům patří vlastnické právo k vkladu vzniklému úsporami, a to včetně úroků, při splnění zákonných podmínek právo na státní podporu, právo na poskytnutí úvěru a rovněž právo na vrácení vkladu po vypovězení smlouvy. K povinnostem patří povinnost spořit dohodnutou částku a použít poskytnutý úvěr ke stanovenému účelu.⁷⁵

Zákon o stavebním spoření rozlišuje ve svém § 8 tři situace, které mohou nastat. První situace počítá s tím, že zůstavitel zanechal manžela. Je-li tomu tak, přecházejí práva a povinnosti vyplývající ze stavebního spoření na pozůstalého manžela. K tomu soud přihlédne v řízení o dědictví. Toto přihlédnutí se v rámci dědického řízení projeví tak, že do aktiv dědictví bude zařazena pohledávka zůstavitele za pozůstalým manželem ve výši odpovídající jedné polovině

⁷³ Toto vyrozumění se zpravidla neděje samostatně, nýbrž v rámci dotazu notáře ohledně produktů zůstavitele vedených u této banky a sdělení zůstatků vkladů ke dni úmrtí.

⁷⁴ Z ustanovení § 719a obch. zák. plyne, že stejný postup se obdobně aplikuje i na smlouvu o vkladovém účtu.

⁷⁵ Kučera, R.: Dědictví, 1. vydání, Linde Praha a.s., 2001, str. 78.

uspořené prostředků ke dni úmrtí zůstavitele, včetně úroků a poměrné částky státní podpory.

Nebyl-li zůstavitel ke dni úmrtí ženatý, stávají se práva a povinnosti vyplývající ze stavebního spoření předmětem dědění. Je-li více dědiců, vyžaduje zákon o stavebním spoření, aby se dědicové v dohodě o vypořádání dědictví dohodli, že práva a povinnosti ze stavebního spoření převezme pouze jeden z nich. Dohoda uzavřená v rozporu s tímto ustanovením (stanovící např. že práva a povinnosti ze stavebního spoření přebírají dva dědicové), by nemohla být soudem schválena pro rozpor se zákonem.

Třetí situace nastane tehdy, jestliže se zůstavitelovi dědici nedohodnou, který z nich převezme práva a povinnosti ze stavebního spoření. V těchto případech smlouva o stavebním spoření zaniká dnem úmrtí zůstavitele a v dědickém řízení se vypořádá pouze uspořená částka, včetně úroků a poměrné částky státní podpory ke dni úmrtí účastníka stavebního spoření.

3.6.6. Akcie a jiné cenné papíry

Akcie je cenným papírem,⁷⁶ s nímž jsou spojena práva akcionáře jako společníka podílet se dle obchodního zákoníku a stanov společnosti na jejím řízení, jejím zisku a na likvidačním zůstatku při zániku společnosti. Podoba akcií může být buď listinná (tj. fyzicky existující listina, kterou měl zůstavitel v držení) nebo zaknihovaná (tj. vedená v evidenci u Střediska cenných papírů). Akcie může znít na jméno nebo na majitele.

Úprava akciových společností v obchodním zákoníku plně akceptuje princip dědění akcií, když v § 156 odst. 10 stanoví, že zemře-li akcionář, je oprávněn vykonávat práva s akcií spojená dědic, nestanoví-li obchodní zákoník něco jiného. Toto pravidlo je kogentní a ani stanovy jej nemohou změnit. Zděděním akcií se tak dědic stává společníkem akciové společnosti.

⁷⁶ Cenný papír, a tedy ani akcie, není věcí ve smyslu ustanovení § 119 obč. zák. Cenný papír je možné charakterizovat jako specifickou majetkovou hodnotu, která se vyznačuje spojením práva s listinou, a která může být v případech stanovených zákonem nahrazena zápisem do stanovené evidence.

Zanechal-li zůstavitel akcie v listinné podobě, předloží je zpravidla účastníci řízení notáři při předběžném šetření. V případě zaknihovaných akcií učiní notář dotaz na Středisko cenných papírů (dále též „SCP“) ohledně stavu účtu zůstavitele ke dni jeho úmrtí. SCP poté zašle notáři výpis z účtu majitele, kde jsou evidovány cenné papíry zůstavitele, které pro něj SCP vede ve své evidenci. Přestože i SCP má podle § 128 o.s.ř. povinnost poskytnout notáři informace, které mají význam pro dědické řízení a rozhodnutí bezplatně, pravidelně si účtuje náhradu hotových výdajů spojených s provedeným zjištěním (kromě poštovného se jedná též o paušální náhradu za informace poskytované na žádost státních orgánů dle ceníku služeb SCP, přičemž tato položka se pohybuje od 110,- Kč výše).⁷⁷ Tuto paušální náhradu odůvodňuje SCP tím, že kromě vlastních hotových výdajů, jako je poštovné, papír či kopírování, mu vznikají ještě další výdaje, a to šetřením v sedmi rozdílných evidencích SCP a dále prováděním dotazů na další subjekty (RM-Systém apod.).⁷⁸ V praxi pak dochází k tomu, že soudy v těchto případech vydávají usnesení, v němž se přiznává pouze náhrada poštovného a zamítá se náhrada ostatních hotových výdajů za poskytnutí informací, popř. SCP zasílá faktury vystavené na notáře, přičemž dědictví je pravomocně projednáno, aniž by o tomto nároku bylo rozhodnuto.

Nově⁷⁹ SCP umožnilo, aby bylo možno dálkovým přístupem ověřit existenci účtu majitele cenných papírů evidovaných u SCP, a to po zadání rodného čísla zůstavitele na příslušné internetové adrese. Tímto způsobem lze zjistit, zda má zůstavitel ve SCP aktivní účet, buď ohledně cenných papírů evidovaných v základní evidenci nebo v evidenci vedené pro některé další subjekty (např. Pioneer, ČP Invest). Takto však nelze zjistit existenci jiného majetkové účtu, např. ohledně cenných papírů evidovaných samostatně bankami. Prostřednictvím internetu lze tedy zjistit pouze informaci o tom, zda měl zůstavitel u SCP aktivní

⁷⁷ Od notářů jako soudních komisařů vyžaduje SCP tuto náhradu od 01.06.2002.

⁷⁸ Tojner, K.: Postup Střediska cenných papírů v dědickém řízení, Ad Notam číslo 6/2002, strana 129.

⁷⁹ Notáři na tuto skutečnost byli upozorněni dopisem dne 18.19.2009.

účet, nikoliv však již informaci o cenných papírech evidovaných na tomto účtu. S takovýmto dotazem je třeba se obrátit přímo na SCP jako doposud.⁸⁰

Zvláštěností je postup v případě projednávání akcií získaných na základě tzv. kupónové privatizace pokud dochází v rámci dědického řízení rovněž k vypořádání společného jmění manželů. Z teoretického hlediska by tyto akcie měly být zařazeny do společného jmění manželů. V praxi se však vychází z rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 31.05.1994 sp. zn. 24 Co 134/94, podle něhož nároky vyplývající z registrované kupónové knížky jsou osobními nároky každého občana, nikoliv společnými nároky manželů. Každý z manželů mohl mít vlastní kupónovou knížku a s investičními kupóny byl každý z nich oprávněn nakládat samostatně. Jsou tedy zjišťovány pouze akcie zůstavitele, které soud zařadí do aktiv dědictví.

Je-li zjištěno, že zůstavitel vlastnil akcie, je nutno stanovit jejich obvyklou cenu. Ocenění akcií, které byly v době úmrtí zůstavitele obchodovatelné na veřejných trzích (podle současné terminologie kotované akcie),⁸¹ provede soudní komisař za pomoci počítačového programu nacházejícího se na internetových stránkách Notářské komory České republiky v rámci tzv. Centrálního informačního systému.

Pokud se však jedná o veřejně neobchodovatelné akcie (nyní o nekótované akcie), je nutné stanovit jejich obvyklou cenu jiným způsobem. Podle usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 1419/98 ze dne 09.11.1999 *„stanoví soud obecnou (nyní obvyklou) cenu veřejně obchodovatelných akcií (nyní kótovaných akcií), které však nebyly v době smrti zůstavitele obchodovány na veřejném trhu (nyní na regulovaném trhu), nebo veřejně neobchodovatelných akcií (nyní nekótovaných akcií), ve výši ceny, za kterou by je bylo možné prodat v době smrti zůstavitele s dodržením případných cenových předpisů platných v době smrti zůstavitele. Není-li možné zjistit, za jakou cenu byly tyto akcie obchodovány v době smrti zůstavitele, určí se jejich obecná (obvyklá) cena částkou, která se rovná podílu akcie na čistém*

⁸⁰ V současné době probíhá jednání mezi Notářskou komorou ČR a SCP ohledně umožnění přístupu notářů do evidence cenných papírů. Tato jednání mají zajistit, aby si notáři mohli sami zjistit jaké cenné papíry zůstavitel vlastnil a výsledek takového vyhledání mohli vytisknout a založit do spisu.

⁸¹ Kótovaný cenný papír je cenným papírem přijatým k obchodování na oficiálním trhu.

obchodním jmění (nyní na čistém obchodním majetku) akciové společnosti, určeném na základě účetní závěrky sestavené za období, v němž zůstavitel zemřel.“ Dále je v citovaném usnesení vysloven závěr, že obvyklou cenu takovýchto akcií není možné stanovit ve výši jejich nominální (jmenovité) hodnoty a není možné dovodit ani to, že by neměly žádnou obvyklou cenu.

Alternativou pro stanovení obvyklé ceny akcií by mohlo být ocenění znaleckým posudkem. K tomuto kroku však bude přistupováno jen výjimečně, vzhledem k tomu, že náklady spojené se znaleckým posudkem by mohly být nepřiměřeně vysoké vzhledem k hodnotě oceňovaných akcií. S ohledem na zásadu procesní ekonomie se při ocenění akcií nezdávka využívá institut souhlasného prohlášení dědiců.

Usnesením Městského soudu v Praze č.j. Co 308/97-98 ze dne 30.12.1997 bylo judikováno, že v řízení o dědictví po zůstaviteli, který byl občanem České republiky projedná soud ČR také akcie z kupónové privatizace vedené u Střediska cenných papírů ve Slovenské republice.

Zůstavitel však může zanechat i jiné cenné papíry než akcie. Těmi např. mohou být směnky, šeky, dluhopisy, podílové listy apod. Obvyklou cenu podílových listů zjišťuje notář většinou dotazem na investiční společnost, která předmětný podílový fond obhospodařuje, popř. může k jejich ocenění využít internetové stránky jednotlivých investičních společností, které zpravidla obsahují programy, s jejichž pomocí lze ocenit podílové listy ke konkrétnímu dni.

3.6.7. Autorská práva

Úprava autorského práva je v současné době obsažena v zákoně č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon). Tento zákon rozlišuje mezi tzv. výlučnými právy osobnostními a výlučnými právy majetkovými, což má z hlediska dědění velký význam. Dědění nepodléhají **osobnostní autorská práva**, mezi která patří právo autora rozhodnout o zveřejnění svého díla; právo osobovat si autorství, včetně práva rozhodnout, zda a jakým způsobem má být jeho autorství uvedeno při

zveřejnění; právo na nedotknutelnost díla, zejména právo udělit svolení k jakékoli změně nebo jinému zásahu do díla; a právo na autorský dohled v případě, že je dílo užíváno jinou osobou (v těchto případech se tak nesmí dít způsobem snižujícím hodnotu díla). Díkce § 11 odst. 4 autorského zákona stanoví, že autor se výše uvedených práv nemůže vzdát, tato práva jsou nepřevoditelná a smrtí autora zanikají.⁸²

V protikladu k uvedenému se předmětem dědění stávají **majetková autorská práva**, tj. právo dílo užít (např. právo na rozmnožování díla, právo na rozšiřování, pronájem, půjčování či vystavování originálu nebo rozmnoženiny díla, právo na sdělování díla veřejnosti aj.), právo na odměnu při opětovném prodeji originálu díla uměleckého a právo na odměnu v souvislosti s rozmnožováním díla pro osobní potřebu.⁸³ Tato majetková práva trvají po dobu autorova života a 70 let po jeho smrti.⁸⁴

Jak výše uvedeno, majetková práva se dědí. Zdědí-li majetková práva k dílu více dědiců, řídí se jejich vzájemné vztahy k dílu ustanoveními autorského zákona o spoluautorech. Z právních úkonů týkajících se díla jsou pak oprávněni a povinni všichni společně a nerozdílně a o nakládání s dílem rozhodují všichni jednomyslně.

Zákon rovněž pamatuje na situaci, kdy majetková práva zdědí stát, popř. mu tato práva připadnou – v těchto případech je vykonává svým jménem Státní fond kultury České republiky, a pokud jde o díla audiovizuální, Státní fond České republiky pro podporu a rozvoj české kinematografie. Příjmy z výkonu majetkových práv státu vykonávaných těmito státními fondy jsou příjmy těchto státních fondů.

Z judikatury bych ráda zmínila soudní rozhodnutí publikované pod R 30/1984, z jehož odůvodnění plyne, že originály obrazů, které jejich autor nepřevodil na jinou osobu, jsou v jeho osobním vlastnictví a nebudou tak patřit do společného jmění manželů. Do společného jmění manželů by mohly spadat pouze odměny, které již byly za trvání manželství vyplaceny.

⁸² Tímto ustanovením však není dotčeno to, že po smrti autora si nikdo nesmí osobovat jeho autorství k dílu, dílo smí být užito jen způsobem nesnižujícím jeho hodnotu a je-li to obvyklé, musí být uveden autor díla, nejde-li o dílo anonymní.

⁸³ Podrobnou úpravu všech těchto práv obsahují §§ 12 až 25 autorského zákona.

⁸⁴ Po uplynutí této doby se dílo stává volným a každý jej může volně užívat bez ohledu na souhlas dědiců.

Problémy se mohou vyskytnout v souvislosti s oceňováním majetkových autorských práv. Ocenění přichází v úvahu jen u pohledávek z majetkových práv, které vznikly již za života zůstavitele. Ostatní majetková práva by sice byla pojata do soupisu aktiv dědictví, ale neoceňovala by se. Jinak je tomu ovšem při přechodu věcí, jejichž prostřednictvím je dílo vyjádřeno, tj. při přechodu hmotného substrátu. Tyto věci jsou věcmi ve smyslu § 118 obč. zák. a jsou tak předmětem dědictví jako jiný zůstavitelův majetek.⁸⁵

3.6.8. Podnik

V řízení o dědictví může vyjít najevo, že zůstavitel podnikal jakožto fyzická osoba a tudíž se součástí dědictví stává i jeho podnik. Otázkou, kterou je třeba v této souvislosti vyřešit na prvním místě je, zda je předmětem dědění podnik jako celek nebo zda se dědí samostatně pouze jeho dílčí složky. Odpověď lze naléznout v obchodním zákoníku. Jeho § 5 odst. 1 definuje podnik jako soubor hmotných, jakož i osobních a nehmotných složek podnikání. K podniku náleží věci, práva a jiné majetkové hodnoty, které patří podnikateli a slouží provozování podniku nebo vzhledem ke své povaze mají tomuto účelu sloužit. Odstavec druhý téhož paragrafu pak stanoví, že podnik je věc hromadná a na jeho právní poměry se použijí ustanovení o věcech v právním smyslu. To znamená, že podnik je organizačně a funkčně jednotný celek, který je jako takový předmětem dědění a nedědí se tak jeho jednotlivé dílčí složky.

Podnik je tedy tvořen veškerým majetkem, který je jeho součástí, přičemž hmotnou složkou podnikání jsou nemovitosti a movité věci (např. stroje, dopravní prostředky, budovy, vybavení kanceláří). Osobní složka podnikání je tvořena lidským a pracovním potenciálem podnikatele a jeho zaměstnanců (např. jejich kvalifikace, dosažená praxe, zkušenosti). Nehmotnou složkou jsou práva a jiné majetkové hodnoty jako např. obchodní tajemství, know-how, klientela, patenty, průmyslové vzory a další.⁸⁶

⁸⁵ Kučera, R.: Dědictví, 1. vydání, Linde Praha a.s., 2001, str. 82.

⁸⁶ Krejčovský, O.: Oceňování podniku v dědickém řízení, Ad Notam číslo 3/2006, strana 85.

Z uvedené definice podniku plyne, že závazky související s podnikáním nejsou součástí podniku. Tyto závazky musí být proto samostatně zahrnuty do soupisu pasiv dědictví, neboť se jedná o závazky podnikatele, za které odpovídá jakožto dlužník.⁸⁷

Při popisu podniku je třeba zejména uvést jeho obchodní firmu, sídlo a jeho identifikační číslo. Jednotlivé položky tvořící podnik by měly být přesně určitelné. V případě menšího počtu těchto položek, je lze jednotlivě rozepsat v rámci soupisu majetku, což je vhodné zejména u nemovitostí, motorových vozidel, účtů atd. Pokud je těchto položek mnoho, je vhodné odkázat na znalecký posudek, pokud je vyhotovován, popř. na účetní závěrku, která obsahuje podrobný soupis.

V případech, kdy nejsou mezi dědici spory, by bylo možné ocenit podnik souhlasným prohlášením dědiců s přihlédnutím k účetní závěrce či účetním knihám. Vzhledem k tomu, že se ale často jedná o posouzení skutečností, ke kterým je třeba odborných znalostí, jeví se jako vhodné využít ke stanovení obvyklé ceny podniku znaleckého posudku.⁸⁸

Zde bych chtěla upozornit na to, že v některých případech se podnik předmětem dědění nestává. Jednalo by se o situaci, kdy by sice zůstavitel měl v době smrti oprávnění k podnikatelské činnosti, ale ve skutečnosti by v této době již aktivní podnikatelskou činnost nevykonával a nesplňoval by tudíž podmínky podnikání stanovené v § 2 obchodního zákoníku.⁸⁹ Za tohoto stavu by předmětem dědění byly pouze jednotlivé majetkové hodnoty, které by se v aktivech dědictví uvedly jako samostatné položky, které by se rovněž individuálně ocenily.

Velká část podniků fyzických osob je provozována na základě živnostenského oprávnění podle zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání. Tento zákon

⁸⁷ Nejedná se o závazky podniku, protože ten nemá právní subjektivitu, tudíž nemůže být nositelem práv a povinností.

⁸⁸ Při oceňování podniku je třeba přihlédnout i k tomu, že určité nehmotné složky podnikání, jako je např. pověst, obliba u zákazníku aj., mohou být spojeny s osobou zůstavitele tak úzce, že jeho smrtí zaniknou nebo ztratí na hodnotě.

⁸⁹ Dle § 2 odst. 1 obch. zák. je podnikáním soustavná činnost prováděná samostatně podnikatelem vlastním jménem na vlastní odpovědnost za účelem dosažení zisku. Odstavec druhý pak obsahuje definici pojmu podnikatel, kterým může být a) osoba zapsaná v obchodním rejstříku, b) osoba, která podniká na základě živnostenského oprávnění, c) osoba, která podniká na základě jiného než živnostenského oprávnění podle zvláštních předpisů, d) fyzická osoba, která provozuje zemědělskou výrobu a je zapsána do evidence podle zvláštního předpisu. Výkladem těchto ustanovení lze dospět k tomu, že podnikatelem je pouze ta osoba, která skutečně provozuje podnikatelskou činnost, a nikoliv tedy osoba, která má oprávnění k podnikání a tuto činnost nevykonává.

ve svém § 13 určuje, které osoby mohou po smrti podnikatele pokračovat v jeho živnosti.⁹⁰ V živnosti tak mohou pokračovat **a)** správce dědictví, **b)** dědicové ze zákona, pokud není dědiců ze závěti, **c)** dědicové ze závěti a pozůstalý manžel nebo partner, i když není dědicem, za podmínky, že je spoluvlastníkem majetku používaného k provozování živnosti, **d)** insolvenční správce ustanovený soudem podle zvláštního právního předpisu (ten však nejdéle do skončení insolvenčního řízení), nebo **e)** pozůstalý manžel nebo partner, a to i když není dědicem, za podmínky, že je spoluvlastníkem majetku používaného k provozování živnosti a pokud v živnosti nepokračují dědicové.

Správce dědictví a insolvenční správce mohou pokračovat v živnosti zůstavitele pouze po dobu probíhajícího dědického řízení. Naopak osoby uvedené výše pod písmeny b), c) a e), mohou v této živnosti pokračovat i po ukončení dědického řízení, a to za podmínky, že nabyly majetkového práva vztahujícího se k provozování živnosti. Pokračování v živnosti zůstavitele musí dědicové oznámit živnostenskému úřadu ve lhůtě 1 měsíce od skončení dědického řízení, přičemž toto živnostenské oprávnění má platnost omezenou na dobu 6 měsíců od skončení řízení o dědictví. Aby tyto osoby mohly provozovat živnost i po uplynutí této doby, musí získat vlastní živnostenské oprávnění.⁹¹

3.6.9. Účast v obchodních společnostech nebo v jiných než bytových družstvech

Nežádka se objevují také případy, kdy byl zůstavitel společníkem obchodní společnosti. Takováto skutečnost se prokáže jednoduše pomocí výpisu z obchodního rejstříku. Dále je třeba soudnímu komisaři předložit aktuální znění společenské smlouvy či zakladatelské listiny společnosti. Právní úprava přechodu podílu v obchodních společnostech je upravena převážně ve druhé části obchodního zákoníku.

⁹⁰ Pokračování v živnosti tak, jak je upraveno v živnostenském zákoně, není institutem dědického práva, nýbrž se jedná o zvláštní veřejnoprávní institut.

⁹¹ Nesplňují-li oprávněné osoby podmínky stanovené v zákoně pro provozování živnosti (§§ 6 a 7 ž.z.), popř. jsou-li u nich dány překážky provozování živnosti (§ 8 ž.z.), musí neprodleně ustanovit odpovědného zástupce.

Nejprve se budu zabývat děděním obchodního podílu ve **veřejné obchodní společnosti**. Veřejnou obchodní společností je společnost, ve které alespoň dvě osoby podnikají pod společnou firmou a ručí za závazky společnosti společně a nerozdílně celým svým majetkem. V případě úmrtí společníka veřejné obchodní společnosti mohou nastat dvě následující situace.

Jestliže společenská smlouva společnosti nepřipouští děděním obchodního podílu, zaniká smrtí společníka jeho účast ve společnosti a společnost se zrušuje,⁹² ledaže se zbývající společníci dle § 88 odst. 2 obch. zák. dohodnou změnou společenské smlouvy, že společnost trvá i nadále bez společníka, který zemřel. Tato dohoda musí být uzavřena do tří měsíců od zrušení společnosti, jinak vstupuje společnost do likvidace. Dojde-li k takové dohodě, vzniká dědicům podle ustanovení § 89 obch. zák. nárok na vypořádací podíl, který se vypočte obdobně jako podíl na likvidačním zůstatku (tj. dle § 92 obch. zák.).

Jiná situace nastane, jestliže společenská smlouva děděním obchodního podílu upravuje. Dle ustanovení § 88 odst. 1 obch. zák. se společnost smrtí společníka nezrušuje, připouští-li společenská smlouva děděním podílu, podíl zůstavitele zdědil dědic (dědicové), nedojde-li k odmítnutí dědictví a ve společnosti zůstávají alespoň dva společníci. Dědic tohoto podílu pak může automaticky pokračovat v účasti ve společnosti. Není to však jeho povinností, proto mu ustanovení § 91 obch. zák. dává možnost ve lhůtě tří měsíců⁹³ od nabytí právní moci rozhodnutí soudu o dědictví, svoji účast ve společnosti vypovědět, a to i tehdy, je-li společnost založena na dobu určitou. Dědic, který takovou výpověď podal, není povinen se osobně podílet na činnosti společnosti, a to ani v případě, že společenská smlouva takovou povinnost ukládá.

S poukazem na znění § 93 odst. 4 obch. zák. se tato ustanovení o veřejné obchodní společnosti přiměřeně použijí i na komplementáře **komanditní společnosti**. Na právní postavení komanditistů se použijí ustanovení o společnosti s ručením omezeným. Kromě toho § 102 odst. 4 obch. zák. výslovně stanoví, že smrtí komanditisty se společnost nezrušuje a jeho podíl na společnosti se stává

⁹² V daném případě spadá do dědictví právo na podíl na likvidačním zůstatku vypočteném dle § 92 obch. zák.

⁹³ Jedná se o lhůtu prekluzivní.

předmětem dědění. Společenská smlouva však může dědění podílu vyloučit. V takovém případě vzniká dědicům právo na vypořádací podíl.

Obchodní podíl ve **společnosti s ručením omezeným** představuje účast společníka na společnosti a z této účasti plynoucí práva a povinnosti. Pro dědění podílu ve společnosti s ručením omezeným je určující § 116 odst. 2 obch. zák., který stanoví, že obchodní podíl se dědí, přičemž společenská smlouva může dědění obchodního podílu vyloučit, nejde-li o společnost o jediném společníku.⁹⁴ Z uvedeného plyne, že notář jako soudní komisař si musí obstarat společenskou smlouvu společnosti v níž byl zůstavitel společníkem a zkoumat, zda obsahuje ustanovení týkající se dědění obchodního podílu. Pokud společenská smlouva o této otázce mlčí, dochází k dědění obchodního podílu přímo ze zákona a dědici vzniká automaticky účast ve společnosti. Může však nastat situace, že dědic nemá zájem na další účasti ve společnosti. Pro tento případ obchodní zákoník stanoví, že se dědic může domáhat zrušení své účasti ve společnosti soudem, nelze-li na něm spravedlivě požadovat, aby byl společníkem. Toto právo však musí uplatnit ve lhůtě 3 měsíců od právní moci rozhodnutí soudu o dědictví, jinak zaniká.⁹⁵ Jestliže se však jedná o společnost s jediným společníkem, tak účast dědice ve společnosti zrušit nelze.

Do nedávné doby se v odborné literatuře objevovaly rozdílné názory na to, zda obchodní podíl ve společnosti s ručením omezeným nabytý za trvání manželství jedním z manželů, patří do společného jmění manželů či nikoliv. Řešením této otázky se zabýval i Nejvyšší soud ČR ve svém rozsudku 22 Cdo 700/2004 ze dne 20.07.2004. Dle tohoto rozsudku je „*s obchodním podílem spjata majetková hodnota, která je ve smyslu § 118 odst. 1 ObčZ jinou majetkovou hodnotou (majetkem) a jako taková může být předmětem občanskoprávních vztahů. Jestliže i jen jeden z manželů nabyde za trvání manželství a z prostředků patřících do společného jmění manželů obchodní podíl ve společnosti s ručením omezeným, stává se tím získaný majetek (hodnota takového podílu) ze zákona součástí*

⁹⁴ Společenská smlouva, resp. zakladatelská listina nemůže vyloučit dědění obchodního podílu, pokud má s.r.o. pouze jediného společníka. Pokud i přesto takovou úpravu obsahuje, je v této části neplatná.

⁹⁵ Dědic, který se domáhá zrušení své účasti ve společnosti soudem, není povinen osobně se podílet na činnosti společnosti, ani když společenská smlouva takovou povinnost stanoví.

společného jmění manželů, neboť to přímo vyplývá z kogentního ustanovení § 143 odst. 1 písm. a) ObčZ.⁹⁶ Gramatický ani logický výklad navazujícího ustanovení § 143 odst. 2 ObčZ⁹⁷ takový závěr nevyklučuje. Důsledkem ustanovení § 143 odst. 2 ObčZ je toliko oddělení či odlišení právního postavení společníka – manžela, jenž se stal společníkem obchodní společnosti, od právního postavení druhého manžela, který se společníkem nestal. Jen manžel - společník má práva a povinnosti vyplývající pro něj z úpravy postavení společníka obchodní společnosti v obchodním zákoníku či jiném právním předpise nebo ve společenské smlouvě. Je však oddělen od majetkové hodnoty obchodního podílu, která zůstává manželům společná.“

Z uvedeného tedy vyplývá, že obchodní podíl musí připadnout do dědictví a v rámci vypořádání společného jmění manželů zůstavitele a pozůstalého manžela bude zohledněna pouze hodnota tohoto obchodního podílu, přičemž je třeba respektovat zásady stanovené v § 149 obč. zák. Tímto však není dotčeno právo pozůstalého manžela, aby nabyl obchodní podíl zůstavitele v rámci dědictví, patří-li mezi dědice.⁹⁸

Co se týče oceňování obchodního podílu, obsahuje obchodní zákoník některá pravidla. Dle jeho § 61 odst. 1 se podíl oceňuje mírou účasti společníka na čistém obchodním majetku společnosti, jež připadá na jeho podíl. Takovéto ocenění lze však využít pouze pro účely obchodního zákoníku. Vzhledem k tomu, že tento způsob ocenění zohledňuje pouze kvantitativní stránku podílu, lze ho využít v dědickém řízení pouze podpůrně, nejsou-li mezi dědici spory. I zde je možné připustit ocenění souhlasným prohlášením dědiců. Jako nejvíce objektivní se však jeví využití znaleckého posudku, neboť se jedná o skutečnosti, kde je třeba odborných znalostí.

⁹⁶ Uvedené platí za předpokladu, že ohledně obchodního podílu nebyla uzavřena smlouva o zúžení společného jmění manželů dle § 143a obč. zák.

⁹⁷ Toto ustanovení stanoví, že stane-li se jeden z manželů za trvání manželství společníkem obchodní společnosti nebo členem družstva, nezakládá nabytí podílu, včetně akcií, ani nabytí členských práv a povinností členů družstva, účast druhého manžela na této společnosti nebo družstvu, s výjimkou bytových družstev.

⁹⁸ Veselá, J. a Červová, A.: Obchodní podíl ve společnosti s ručením omezeným a vypořádání SJM v rámci řízení o dědictví, Ad Notam číslo 1/2006, strana 24.

V případech, kdy společenská smlouva dědění obchodního podílu vylučuje a obchodní podíl tak nepřechází na dědice, použijí se analogicky ustanovení § 113 odst. 5 a 6 obch. zák. To má za následek, že uvolněný obchodní podíl zůstavitele přechází na společnost, která jej může převést na jiného společníka nebo na třetí osobu. Nedojde-li k takovému převodu, je valná hromada povinna rozhodnout do šesti měsíců od úmrtí společníka, buď o snížení základního kapitálu o vklad zůstavitele nebo o tom, že ostatní společníci převezmou jeho obchodní podíl v poměru svých obchodních podílů za úplaty ve výši vypořádacího podílu. Nestane-li se tak, může soud takovou společnost i bez návrhu zrušit a nařídít její likvidaci.

V takových případech, kdy obchodní podíl nepřechází na dědice, je předmětem dědictví dle § 150 obch. zák. vypořádací podíl. Výše vypořádacího podílu se stanoví ke dni úmrtí společníka ve výši dle § 61 odst. 2 obch. zák., tzn. z vlastního kapitálu společnosti zjištěného z účetní závěrky sestavené ke dni zániku účasti společníka ve společnosti, pokud společenská smlouva nestanoví, že se má zjistit z čistého obchodního majetku na základě posudku znalce ustanoveného obdobně podle § 59 odst. 3 obch. zák. (tj. při oceňování nepeněžitých vkladů do základního kapitálu společnosti znalcem nezávislým na společnosti, jmenovaným soudem). Vypořádací podíl se vyplácí v penězích, neplyne-li ze společenské smlouvy nebo stanov něco jiného.

Ve své části druhé upravuje obchodní zákoník i právní následky smrti člena **nebytového družstva** (např. družstva výrobního či spotřebního, úvěrového atd). V těchto případech má úmrtí fyzické osoby vždy za následek zánik členství. Dědic členských práv a povinností však může požádat⁹⁹ družstvo o členství, přičemž zákon nebo stanovy mohou určit, kdy představenstvo nesmí dědicovo členství odmítnout nebo kdy se nevyžaduje takovýto souhlas.¹⁰⁰

Dědic, který se nestal členem družstva, má nárok na vypořádací podíl člena, jehož členství zaniklo. Způsob určení hodnoty vypořádacího podílu mohou upravit

⁹⁹ Určitým paradoxem je skutečnost, že zatímco právní nástupce fyzické osoby musí o členství v družstvu zažádat, právní zástupce zaniklé právnické osoby – člena družstva, se stává členem družstva automaticky, aniž by musel projevovat vůli stát se jeho členem.

¹⁰⁰ Přímo ze zákona se souhlas představenstva nevyžaduje v případech, kdy dědic nabyt práva a povinnosti spojené s členstvím v bytovém družstvu.

stanovy družstva. Pokud se tak nestane, uplatní se dispozitivní ustanovení § 233 odst. 2 a 3 obch. zák. Dle § 233 odst. 2 obch. zák. se vypořádací podíl určí poměrem splaceného členského vkladu dosavadního člena násobeného počtem ukončených roků jeho členství k souhrnu splacených členských vkladů všech členů násobených ukončenými roky jejich členství. Podle odst. 3 tohoto paragrafu je pro určení vypořádacího podílu rozhodný stav vlastního kapitálu družstva podle účetní závěrky za rok, v němž členství zaniklo. Při určování výše vypořádacího podílu se nepřihlíží ke kapitálu, jenž je v nedělitelném fondu, a jestliže to vyplývá ze stanov, i v jiných zajišťovacích fondech. Rovněž se nepřihlíží k vkladům členů s kratším než ročním členstvím přede dnem, k němuž se řádná účetní závěrka sestavuje.

Vzhledem k tomu, že takovéto vyjádření vypořádacího podílu vychází ze stavu vlastního kapitálu družstva zjištěného účetní závěrkou za rok, v němž členství zaniklo, je vždy aktuální.

Nárok na vypořádání vznikne bývalému členovi (v daném případě dědici) po zániku jeho členství, přičemž nárok na vyplacení vzniká uplynutím tří měsíců od

schválení účetní závěrky za rok, v němž členství zaniklo.¹⁰¹

3.6.10. Pohledávky

Pohledávkou se rozumí vztah mezi věřitelem a dlužníkem, přičemž zůstavitel je na straně věřitelské, tzn. že má vůči jiné osobě právo na majetkové plnění (např. právo zůstavitele na vrácení půjčky). O existenci takovéto pohledávky se notář zpravidla dozví od účastníků řízení a podrobnější informace si následně vyžádá od samotného dlužníka. K řádnému popsání pohledávky je třeba znát údaje o dlužníkovi, výši pohledávky a titul, na základě něhož tato pohledávka vznikla.

¹⁰¹ Zde bych chtěla upozornit na to, že družstva se nezdá snažit určit ve svých stanovách nepřiměřeně dlouhou lhůtu splatnosti vypořádacího podílu. Kritériem pro to, zda je lhůta ještě přiměřená či nikoliv, je skutečnost, zda její délka neodporuje dobrým mravům. V rozhodnutí ze dne 16.11.2004, sp. zn. 29 Odo 433/2004 dovedl Nejvyšší soud ČR, že v rozporu s dobrými mravy je i sedmiletá lhůta splatnosti vypořádacího podílu určená ve stanovách.

Pohledávkou, se kterou se lze v praxi velmi často setkat, je nedoplatek na důchodu zůstavitele od České správy sociálního zabezpečení, náleží-li tento do dědictví.

Pohledávky se většinou oceňují jejich nominální hodnotou ke dni úmrtí zůstavitele, za určitých okolností tomu však může být i jinak. V odůvodnění usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 29.11.2001, sp. zn. Co 244/2001 jsou uvedeny okolnosti, za jakých se obvyklá cena pohledávky nemusí rovnat její výši. Z těchto okolností je zde uvedeno promlčení pohledávky, nesolventnost dlužníka a extrémně dlouhá doba splatnosti pohledávky.

V případě pochybností o tom, že se obvyklá cena pohledávky spadající do dědictví rovná její výši, přistoupí notář k dokazování ohledně obvyklé ceny této pohledávky.

3.6.11. Ostatní položky aktiv dědictví

V této subkapitole se budu zabývat méně častými položkami aktiv dědictví. Vzhledem k velkému množství možných předmětů dědění, nelze však vyčerpávajícím způsobem postihnout veškerá aktiva, která se v praxi mohou vyskytnout.

V rámci dědického řízení se lze setkat s tím, že zůstavitel byl vlastníkem **zbraně**. Dědění zbraní řeší zákon č. 119/2002 Sb., o střelných zbraních a střelivu. Přestože je zbraň věcí movitou ve smyslu občanského zákoníku, podléhá nabývání jejího vlastnictví a nakládání s ní zvláštnímu právnímu režimu, který omezuje její volné nabytí. Dle § 8 odst. 1 uvedeného zákona může nabývat do vlastnictví, s výjimkou dědění, a držet nebo nosit zbraň nebo střelivo pouze ten, kdo je držitelem zbrojního průkazu nebo zbrojní licence.

Pro nabytí zbraně nebo střeliva děděním je tedy stanovena výjimka, když § 66 odst. 1 tohoto zákona stanoví, že fyzická nebo právnická osoba, která nabyla zbraň kategorie A, B nebo C¹⁰² nebo střelivo do této zbraně do vlastnictví děděním a není držitelem příslušných oprávnění k jejich držení, je oprávněna do 2 měsíců ode dne, kdy rozhodnutí soudu o dědictví nabylo právní moci, požádat o vydání zbrojního průkazu, zbrojní licence, popřípadě o udělení výjimky. V případě, že tak dědic

¹⁰² Zbraně a střelivo jsou rozděleny do 4 kategorií označených písmeny A až D.

neučiní nebo jeho žádost bude zamítnuta, musí postupovat v souladu s § 64 zákona o zbraních.¹⁰³

Pro případ úmrtí nebo prohlášení za mrtvého osoby, která držela zbraň kategorie A, B nebo C nebo střelivo do této zbraně, je dále v zákoně o zbraních stanovena oznamovací povinnost. Pokud je osobě, která s takovýmto zůstavitelem žila ve společné domácnosti známo, že zůstavitel vlastnil uvedenou zbraň nebo střelivo do ní, je povinna tuto skutečnost oznámit jakémukoliv útvaru policie. O tomto oznámení vydá policie potvrzení. Následně příslušný útvar policie předává příslušnému orgánu, který provádí řízení o dědictví (tj. notáři jako soudnímu komisaři), informace o zemřelém vlastníkovi zbraně a o jeho zbrani, hlavní části zbraně, zakázaném doplňku zbraně nebo střelivu.

V rámci dědického řízení se zbraň projedná jako jakákoli jiná movitá věc. Ke stanovení obvyklé ceny zbraně se nejčastěji použije ocenění pomocí znaleckého posudku. Zde je třeba ještě poukázat na skutečnost, že zákon o zbraních vůbec nepočítá s možností nabytí vlastnictví zbraně více osobami. Proto by dědicové měli být na tuto skutečnost upozorněni v rámci projednávání dědického řízení a mělo by být postupováno obdobně, jako při nabývání členského podílu v bytovém družstvu, tzn. že v rámci dohody nabude konkrétní zbraň pouze jeden dědic.¹⁰⁴

Při dědickém řízení může vyjít najevo i skutečnost, že zůstavitel měl pronajatu **bezpečnostní schránku**. V takovém případě může být předmětem dědictví pouze obsah této bezpečnostní schránky, pokud by se jednalo o věci, které náležely zůstaviteli a mají majetkovou hodnotu. Uživací právo k bezpečnostní schránce nemá majetkovou povahu a proto nemůže být předmětem dědění.¹⁰⁵

Význam pro dědické řízení může mít bezpečnostní schránka i v tom, že v ní mohou být uloženy doklady prokazující existenci dalšího majetku zůstavitele, jako např. cenné papíry, výpisy z účtů, kupní a jiné smlouvy, popř. zde může uložena i závěť zůstavitele.

¹⁰³ To znamená, že musí buď převést vlastnictví ke zbrani nebo střelivu do této zbraně na jiného oprávněného držitele nebo požádat příslušný útvar policie o povolení ke znehodnocení, zničení nebo výrobě řezu zbraně nebo předat ke znehodnocení, zničení nebo výrobě řezu střelivo osobě, která je k této činnosti oprávněna nebo požádat příslušný útvar policie o předání zbraně nebo střeliva do této zbraně podnikateli v oboru zbraní a střeliva za účelem jejího prodeje nebo úschovy.

¹⁰⁴ Lorenčík, J.: Dědictví zbraní a střeliva, Ad Notam číslo 4/2009, strana 137.

¹⁰⁵ Usnesení Městského soudu v Praze č.j. Co 114/95 ze dne 30.06.1995.

Nezřídka se lze setkat s tím, že dědicové při předběžném šetření uvedou, že zůstavitel měl pronajato **hrobové místo**. Této problematice se týká soudní rozhodnutí publikované pod R 9/1979 stanovící, že při posuzování právních vztahů týkajících se hrobů na pohřebištích, je nutné rozlišovat mezi tzv. právem hrobovým (tj. právem k místu pouze propůjčenému pro hrob nebo hrobku) a mezi tzv. právem k hrobovému příslušenství (tj. právem vlastnickým k náhrobku, pomníku či trvalým ozdobám hrobu). To, co tvoří hrobové příslušenství, může být předmětem dědění, přičemž k jeho ocenění se zpravidla využije souhlasného prohlášení dědiců. Naopak propůjčení hrobového místa nezakládá vznik vlastnictví k této části pozemku pohřebiště a tudíž nemůže být předmětem dědění.

Nájmu hrobového místa se dotýká i další rozhodnutí publikované pod R 22/1986. Z něho vyplývá, že o vzniku, trvání a zániku právního vztahu týkajícího se propůjčení místa pro hrob na pohřebišti nenáleží rozhodovat soudům v občanském soudním řízení. Důvodem toho je, že vztah mezi fyzickou osobou, které je hrobové místo na pohřebišti propůjčeno a správou pohřebiště, není vztahem občanskoprávním.

V řízení o dědictví se lze rovněž setkat se situací, kdy určitá osoba (nazveme ji osoba B) je povolána dědit po zůstaviteli (tj. po osobě A), v průběhu tohoto dědického řízení však osoba B zemře. Tuto situaci řeší usnesení Městského soudu v Praze sp. zn. 24 Co 308/97. Za takového stavu je nutné vyčkat pravomocného usnesení o skončení dědického řízení po osobě A a v dědickém řízení po osobě B pokračovat, až poté, co soud zjistí zda a jaký majetek osoba B po osobě A nabyla. Dokud tato otázka nebude vyřešena, přeruší soud dědické řízení po osobě B. Majetek v dědickém řízení po osobě A, nabývá osoba B se zpětnými účinky ke dni úmrtí osoby A. Do aktiv dědictví po osobě B se tak nezařazuje pouze neoceněný nárok na dědictví po osobě A, ale konkrétní majetek, který osobě B po osobě A připadl, a to v cenách ke dni jejího úmrtí.

Na závěr pojednání o aktivech dědictví bych ráda poukázala na to, že zařazení určité věci do aktiv dědictví není nezvratným důkazem vlastnictví toho, kdo věc nabyl na základě schválené dohody dědiců. Dohoda o vypořádání dědictví řeší pouze vztahy mezi účastníky dědického řízení. Osoby, které nebyly účastníky

takového řízení, se mohou domáhat v občanském soudním řízení svého práva k věci zařazené do aktiv dědictví po zůstaviteli.¹⁰⁶

3.6.12. Dluhy

V rámci řízení o dědictví notář nezjišťuje pouze majetek zůstavitele náležející do aktiv dědictví, ale zaměřuje se i na případná pasiva dědictví, tj. na dluhy zůstavitele,¹⁰⁷ jejichž existence smrtí zůstavitele nezanikla. O dluh se jedná v tom případě, kdy zůstavitel byl povinen poskytnout někomu jinému určité plnění. Může se jednat o povinnost splatit úvěr poskytnutý bankou, vrátit půjčku, zaplatit kupní cenu či nedoplatky na daních a poplatcích, uhradit dluh vzniklý z titulu náhrady škody atd. Na straně věřitelů mohou být jak osoby fyzické, tak osoby právnické.¹⁰⁸

Do pasiv dědictví může být zařazen pouze takový dluh zůstavitele, který je mezi dědici nesporný a který dědicové uznali. Jestliže účastníci nebo některý z nich neuznají určitý dluh zůstavitele uplatněný věřitelem v rámci dědického řízení, lze takový dluh zařadit proti vůli do pasiv dědictví pouze tehdy, je-li z právního hlediska tvrzení účastníků nepřijatelné a soud má právní podklad pro závěr, že předmětný dluh ke dni úmrtí zůstavitele existoval. O takový případ by se jednalo např. tehdy, je-li zde dluh přiznaný pravomocným soudním rozhodnutím. I zde ale není možné postupovat proti vůli účastníků pokud by tvrdili, že zůstavitel po vydání rozhodnutí tento dluh ještě za života zaplatil.¹⁰⁹ Z uvedeného lze tedy dovodit závěr, že nelze proti vůli účastníků, popř. některého z nich, pouze na základě sdělení věřitele zařazovat do pasiv dědictví jeho pohledávku.¹¹⁰

Je však třeba zdůraznit, že souhlas dědiců se zařazením dluhu do pasiv dědictví, nemá charakter uznání dluhu ve smyslu § 110 odst. 1 obč. zák., nezakládá ani povinnost dědiců splnit tento dluh a nestaví ani nepřerušuje promlčecí lhůtu,

¹⁰⁶ Soudní rozhodnutí R 14/1992.

¹⁰⁷ V případech, kdy měl zůstavitel manžela, jedná se o společný dluh zůstavitele a pozůstalého manžela dle § 143 odst. 1 písm. b obč. zák. a bude tudíž zařazen do pasiv společného jmění manželů.

¹⁰⁸ Pokud by nastala taková situace, že zůstavitelův věřitel by byl zároveň jeho dědicem, došlo by k zániku takového závazku splnutím dle ustanovení § 584 obč. zák.

¹⁰⁹ Soudní komisař by pak postupoval dle § 175k odst. 3 o.s.ř. a ke sporným pasivům by nepřihlížel.

¹¹⁰ Usnesení Městského soudu v Praze č.j. 24 Co 196/98-62 ze dne 31.07.1998.

neboť dle ustanovení § 111 obč. zák. změna v osobě věřitele nebo dlužníka nemá vliv na běh promlčecí doby. Vzhledem k tomu je možné, aby dědici zůstavitele v případném soudním řízení vznesli námitku promlčení, jedná-li se o věřitelovu pohledávku, která nebyla v promlčecí době uplatněna u soudu nebo jiného orgánu. V případě, že by k promlčení věřitelovy pohledávky mělo dojít krátce po úmrtí zůstavitele, je tedy třeba, aby věřitel uplatnil své právo žalobou ještě před skončením řízení o dědictví. Za takového stavu je třeba žalovat ty, o nichž lze mít důvodně za to, že jsou dědici zůstavitele. Problém však může vyvstat v okamžiku, kdy při podání takovéto žaloby není ještě znám okruh dědiců z probíhajícího dědického řízení. Podle usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14.06.2006 sp. zn. 32 Odo 169/2006 „v případě, že na straně žalované není znám okruh dědiců z probíhajícího dědického řízení, je třeba řízení ve smyslu § 109 o.s.ř. odst. 2 písm. c)¹¹¹ přerušit do doby, než bude znám okruh dědiců.“

Jistou zvláštností je situace, kdy dluh zůstavitele měl povahu závazku solidárního, tzn. že se jedná o dluh, který má vůči věřiteli splnit více dlužníků společně a nerozdílně, přičemž věřitel může požadovat celé plnění na kterémkoliv z nich. V důsledku úmrtí spoludlužníka nezaniká pasivní solidarita, do pasiv dědictví se však dle usnesení pléna Nejvyššího soudu Pls 1/67 zařadí pouze alikvotní, tj. poměrná část dluhu, odpovídající podílu zůstavitele na společném dluhu.

Dle ustanovení § 88 jednacího řádu pro okresní a krajské soudy činí soudní komisař v řízení dotazy tak, aby byl zjištěn stav majetku a dluhů v době smrti zůstavitele. O existenci zůstavitelových dluhů se notář zpravidla dozví od účastníků řízení, z části C listu vlastnictví, kde jsou zapsána zástavní práva tížící nemovitost, popř. může sám věřitel pohledávku vůči zůstaviteli do dědictví přihlásit.

Dluhy zůstavitele lze rovněž zjišťovat postupem podle § 175n o.s.ř., tj. konvokací věřitelů. Tento postup je vhodné použít zejména tehdy, je-li dědictví předloženo a dědici zvažují možnost, že ho přenechají věřitelům k úhradě dluhů,

¹¹¹ Důvodem pro přerušení řízení dle § 109 odst. 2 písm. c) o. s. ř., je okolnost, že probíhá řízení, v němž je řešena otázka, která může mít význam pro rozhodnutí soudu.

popř. že navrhnou likvidaci dědictví. Ke konvokaci je nutný návrh dědiců. Na základě tohoto návrhu, vydá soud usnesení, ve kterém vyzve věřitele, aby mu ve stanovené lhůtě oznámili své pohledávky vůči zůstaviteli a poučí je o tom, že dědici neodpovídají věřitelům, kteří své pohledávky včas neoznámili, bude-li uspokojením pohledávek ostatních věřitelů vyčerpána cena dědictví. Toto usnesení je třeba uveřejnit vyvěšením na úřední desce soudu.

Konvokací tak zjišťuje notář všechny dluhy zůstavitele, které dosud nebyly známy. Budou-li takto dluhy zjištěny, zařadí je notář do pasiv dědictví, a to i v případě, že s tím dědicové nesouhlasí. Účelem konvokace věřitelů je, že dědicové nejsou povinni uspokojit pohledávky nepřihlášených věřitelů, pokud byla uspokojením přihlášených pohledávek vyčerpána cena nabytého dědictví.

I zde pro úplnost doplňuji, že nezařazení dluhu do pasiv dědictví ještě neřeší otázku, zda tento dluh skutečně existuje či nikoliv a neznamena to tudíž, že by se věřitel nemohl domáhat zaplacení této pohledávky. Dle § 175y odst. 2 o.s.ř. totiž nezařazení majetku nebo dluhů do aktiv nebo pasiv dědictví nebrání účastníkům řízení, aby se domáhali svého práva žalobou mimo řízení o dědictví. Dědicové totiž odpovídají podle § 480 obč. zák. do výše ceny nabytého dědictví za všechny dluhy zůstavitele, bez ohledu na skutečnost, zda tyto dluhy byly či nebyly zařazeny do soupisu pasiv dědictví. Pak záleží pouze na dědicích, zda tyto dluhy zaplatí věřitelům bez dalšího řízení nebo zda je zaplatí až na základě věřitelem vyvolaného příslušného soudního řízení.

3.6.13. Přiměřené náklady pohřbu

Otázkou, která se stala předmětem diskusí je to, zda mají být přiměřené náklady pohřbu zůstavitele zařazeny do pasiv dědictví, když byly vynaloženy až po smrti zůstavitele. Při hledání odpovědi na tuto otázku se lze setkat se dvěma názorovými proudy, přičemž je ale třeba poukázat na to, že dlouhodobá praxe v podstatě vždy náklady pohřbu do pasiv dědictví zařazovala.

Odpůrci zařazování nákladů pohřbu do pasiv dědictví argumentují tím, že občanský soudní řád neobsahuje žádné výslovné ustanovení o tom, že by tyto

náklady měly být zahrnuty do pasiv, a že takové zařazení je v rozporu se zásadou zakotvenou v § 460 odst. 1 obč. zák. stanoví, že dědictví se nabývá smrtí zůstavitele. Rovněž podle usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 19.02.1996 sp. zn. 18 Co 158/95 přiměřené náklady spojené s pohřbem zůstavitele nemohou být zařazeny do pasiv dědictví, přičemž se v odůvodnění argumentuje § 470 obč. zák. a § 175o odst. 1 o.s.ř.

Já jsem toho názoru, že přiměřené náklady pohřbu do pasiv dědictví patří. Je třeba vycházet z nadpisu ustanovení § 470 obč. zák., který zní „přechod dluhů.“ Odstavec 1 tohoto paragrafu stanoví, že dědic odpovídá do výše ceny nabytého dědictví za přiměřené náklady spojené s pohřbem zůstavitele a za jeho dluhy, které na něj přešly zůstavitelovou smrtí. Tím zákonodárce dává najevo, že náklady pohřbu a dluhy zůstavitele chápe jako pojmově velmi blízké.

Ustanovením § 470 odst. 2 obč. zák. je umožněno, aby si každý mohl prostřednictvím zanechaného majetku a prostřednictvím svého dědice sám vypravit a uhradit vlastní pohřeb, když stanoví, že je-li více dědiců, odpovídají za náklady zůstavitelova pohřbu a za dluhy podle poměru toho, co z dědictví nabyli, k celému dědictví. Jedná se tedy vlastně o dluh samotného zůstavitele, i když vzniká až po jeho smrti.¹¹²

Pro posouzení přiměřenosti nákladů spojených s pohřbem zůstavitele je třeba vycházet z konkrétních okolností daného případu.¹¹³ Určujícím kritériem může být společenské postavení zůstavitele či skladba majetku spadajícího do dědictví.

3.7. Vypořádání majetku ve společném jmění manželů

Smrt fyzické osoby, popř. její prohlášení za mrtvou vede k zániku manželství, přičemž zánikem manželství zaniká i společné jmění manželů (§ 149 odst. 1 obč.

¹¹² Wawerka, K.: Patří náklady pohřbu do pasiv dědictví ?, Ad Notam číslo 5/1996, strana 107. Dalším argumentem pro zařazení nákladů pohřbu do pasiv je dle tohoto článku § 175v odst. 2 písm. b o.s.ř., který přiměřené náklady pohřbu zahrnuje do obecného pojmu pohledávky vůči zůstaviteli, čemuž koresponduje pojem „dluhy zůstavitele.“

¹¹³ V právních předpisech jsou určeny přiměřené náklady spojené s pohřbem zůstavitele pouze pro případy náhrady škody.

zák.). Měl-li zůstavitel s pozůstalým manželem majetek patřící do společného jmění manželů¹¹⁴ nebo vyhradili-li si manželé vznik společného jmění zcela nebo zčásti ke dni zániku manželství (§ 143a odst. 2 obč. zák.), je třeba v rámci dědického řízení provést vypořádání takového majetku. V tomto případě má rozhodnutí soudu o vypořádání majetku zpětné účinky ke dni zůstavitelovy smrti, přestože povaha tohoto rozhodnutí je konstitutivní.

Jestliže tedy měl zůstavitel s pozůstalým manželem majetek ve společném jmění, rozhodne soud, resp. soudní komisař o obvyklé ceně tohoto majetku v době smrti zůstavitele a podle zásad uvedených v občanském zákoníku určí, co z tohoto majetku patří do dědictví a co patří pozůstalému manželovi.

Soudní komisař tedy nejprve provede soupis aktiv a pasiv tvořících společné jmění manželů, přičemž vychází ze shodných tvrzení účastníku, tj. dědiců a pozůstalého manžela. Objeví-li se však mezi účastníky řízení spor ohledně aktiv či pasiv společného jmění manželů, postupuje soudní komisař podle § 175k odst. 3 o.s.ř., tzn. že se omezí na zjištění jejich spornosti a při vypořádání společného jmění manželů k nim nepřihlíží. Účastníci, tj. dědici či pozůstalý manžel, se pak mohou domáhat svých práv k tomuto majetku nebo k těmto závazkům žalobou mimo dědické řízení podle § 175y odst. 1 o.s.ř.

Na základě takového soupisu aktiv a pasiv stanoví soudní komisař obvyklou cenu majetku náležejícího do společného jmění manželů v době smrti zůstavitele a následně určí, co z tohoto majetku patří pozůstalému manželovi a který majetek spadá do dědictví.

Vlastní vypořádání společného jmění manželů v rámci dědického řízení provádí soudní komisař podle zásad uvedených v § 149 odst. 2 a 3 obč. zák. Základní zásadou, ze které se při vypořádání vychází je, že podíly obou manželů na

¹¹⁴ Rozsah společného jmění manželů vymezuje § 143 obč. zák. tak, že ho tvoří majetek nabytý některým z manželů nebo jimi oběma společně za trvání manželství, s výjimkou majetku získaného dědictvím nebo darem, majetku nabytého jedním z manželů za majetek náležející do výlučného vlastnictví tohoto manžela, jakož i věcí, které podle své povahy slouží osobní potřebě jen jednoho z manželů, a věcí vydaných v rámci předpisů o restituci majetku jednoho z manželů, který měl vydanou věc ve vlastnictví před uzavřením manželství a nebo jemuž byla věc vydána jako právnímu nástupci původního vlastníka. Společné jmění manželů tvoří i závazky, které některému z manželů nebo oběma manželům společně vznikly za trvání manželství, s výjimkou závazků týkajících se majetku, který náleží výhradně jednomu z nich, a závazků, jejichž rozsah přesahuje míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů, které převzal jeden z nich bez souhlasu druhého.

majetku patřícím do jejich společného jmění jsou stejné. Rovněž závazky obou manželů vzniklé za trvání manželství jsou povinni splnit manželé rovným dílem. Tato základní zásada však může být více či méně modifikována s přihlédnutím ke konkrétnímu případu, a to zejména v důsledku zápočtů, neboť každý z manželů je oprávněn požadovat, aby mu bylo uhrazeno, co ze svého vynaložil na společný majetek, a je povinen nahradit, co ze společného majetku bylo vynaloženo na jeho ostatní majetek. Dále se přihlédně především k potřebám nezletilých dětí, k tomu, jak se každý z manželů staral o rodinu, a k tomu, jak se zasloužil o nabytí a udržení společného jmění. Při určení míry přičinění je třeba vzít též zřetel k péči o děti a k obstarávání společné domácnosti.

Dle uvedených zásad provede soudní komisař vypořádání majetku ve společném jmění manželů, přičemž toto vypořádání je možné provést několika způsoby. Je možné, aby pozůstalý manžel v rámci tohoto vypořádání převzal veškerý majetek náležející do společného jmění manželů. Vzhledem k tomu, že tak nastane situace, kdy pozůstalý manžel převezme více, než mu dle zákona náleží, je třeba takto vzniklý rozdíl vyrovnat, což se děje tzv. náhradovou pohledávkou. V uvedeném případě se jedná o pohledávku zůstavitele za pozůstalým manželem z titulu vypořádání společného jmění manželů, která bude zařazena do aktiv dědictví. Dále je možná taková situace, kdy pozůstalý manžel nepřevzme v rámci vypořádání společného jmění manželů ničeho a veškerý majetek tak připadne do dědictví. I zde je ale třeba zařadit do dědictví náhradovou pohledávku, přičemž v tomto případě se jedná o pohledávku pozůstalého manžela za zůstavitelem z titulu vypořádání společného jmění manželů, která připadne do pasiv dědictví. Samozřejmě může dojít i k rozdělení jednotlivých majetkových hodnot mezi dědictví a pozůstalého manžela, přičemž tento postup by měl mít vždy přednost před příkazováním podle ideálních podílů na takovýchto majetkových hodnotách.¹¹⁵ I v těchto situacích se případný rozdíl v hodnotě podílů vyrovnává výše uvedenými náhradovými pohledávkami.

¹¹⁵ Smyslem takového postupu je co nejvíce eliminovat to, aby mezi dědici a pozůstalým manželem vznikalo podílové spoluvlastnictví, což může nezřídka vést ke sporům.

Podle soudního rozhodnutí publikovaného pod R 80/1969 „zpravidla není ve shodě s účelem právní úpravy podle notářského řádu (nyní podle občanského soudního řádu) takové určení, podle něhož ideální polovina věcí, které měl zůstavitel s pozůstalým manželem v bezpodílovém spoluvlastnictví (nyní ve společném jmění), patří do dědictví; naopak je třeba, aby státní notářství (nyní soudní komisař) určovalo zásadně, které konkrétní věci z bezpodílového spoluvlastnictví (nyní společného jmění) zůstavitele a pozůstalého manžela patří do dědictví (na rozdíl od jiných věcí, které do dědictví nepatří a případnou pozůstalému manželovi).“

Nezřídka je třeba při vypořádání společného jmění manželů přihlédnout k tomu, že určitá majetková práva se nestávají předmětem dědění, ale přecházejí na základě zvláštní právní úpravy přímo na určené subjekty. Jak již v rámci této práce uvedeno, jedná se např. o práva a povinnosti vyplývající ze stavebního spoření, která přechází ze zákona na pozůstalého manžela nebo o přechod členského podílu v bytovém družstvu na pozůstalého manžela, jestliže se jednalo o společné členství manželů. Pokud to zvláštní právní předpis stanoví, tak se při vypořádání společného jmění manželů přihlédne k takovému přechodu. To znamená, že se hodnota těchto práv a povinností započítá na podíl pozůstalého manžela, který mu ze společného jmění manželů náleží.

O vypořádání společného jmění manželů je možné vydat samostatné usnesení, které je třeba doručit do vlastních rukou účastníků¹¹⁶ a proti němuž je přípustné odvolání. V dědickém řízení je poté možné pokračovat až po nabytí právní moci tohoto usnesení. Dle § 175q odst. 2 o.s.ř. je však možné usnesení o vypořádání společného jmění manželů spojit s usnesením o určení obvyklé ceny majetku, dluhů a čisté hodnoty dědictví a s usnesením dle § 175q odst. 1¹¹⁷ o.s.ř., čehož se také v praxi hojně využívá.

Zjistí-li soud před pravomocným skončením dědického řízení další majetek, který náleží do společného jmění manželů, rozhodne o něm samostatným

¹¹⁶ V této fázi je pozůstalý manžel účastníkem řízení, a to i kdyby nebyl dědicem.

¹¹⁷ Tímto usnesením soud: a) potvrdí nabytí dědictví jedinému dědici, nebo b) potvrdí, že dědictví, které nenabyl žádný dědic, připadlo státu, nebo c) schválí dohodu o vypořádání dědictví nebo dohodu o přenechání předluženého dědictví k úhradě dluhů, nebo d) potvrdí nabytí dědictví podle dědických podílů, nedojde-li mezi dědici k dohodě.

usnesením. Soud zde postupuje stejně, jako při vydání původního usnesení, přičemž toto původní usnesení zůstává nedotčeno.

Výše uvedeným způsobem postupuje soudní komisař pouze tehdy, jestliže společné jmění manželů zaniklo v důsledku úmrtí zůstavitele nebo jeho prohlášení za mrtvého. Společné jmění manželů však může zaniknout i v důsledku rozvodu manželství. V tomto případě se takováto skutečnost dotkne dědického řízení tehdy, jestliže po rozvodu manželství jeden z manželů zemře v době, kdy společné jmění manželů ještě není vypořádáno. Po rozvodu manželství je možné vypořádat společné jmění manželů způsoby uvedenými v § 150 obč. zák., a to buď písemnou dohodou uzavřenou oběma manželi nebo prostřednictvím rozhodnutí soudu na návrh jednoho z manželů. Pro případ, že by nedošlo k jeho vypořádání ani jedním z uvedených způsobů, obsahuje § 150 odst. 4 obč. zák. nevyvratitelnou domněnku vypořádání, která nastupuje po marném uplynutí lhůty tří let ode dne zániku společného jmění manželů.¹¹⁸

Byl-li ještě za života zůstavitele podán návrh na vypořádání společného jmění manželů soudem, vyčká soud v dědickém řízení na výsledek takového soudního řízení (popř. dědické řízení do jeho skončení přeruší) a následně zařadí do dědictví ty majetkové hodnoty, které dle tohoto pravomocného soudního rozhodnutí připadly zůstaviteli.¹¹⁹ Zde uvedené bylo i judikováno soudním rozhodnutím publikovaném pod R 4/1980: *„Bylo-li ještě za života bezpodílových spoluvlastníků (nyní manželů) zahájeno občanské soudní řízení o vypořádání zaniklého bezpodílového spoluvlastnictví (nyní společného jmění manželů), je v tomto řízení i po smrti jednoho z těchto bezpodílových spoluvlastníků nadále dána pravomoc soudu, který dokončí řízení s dědici zemřelého bezpodílového spoluvlastníka. V řízení o dědictví je pak státní notářství (nyní soud) vázáno rozhodnutím soudu o tom, co připadá z vypořádaného bezpodílového spoluvlastnictví do dědictví po*

¹¹⁸ Podle této domněnky platí ohledně movitých věcí, že se manželé vypořádali podle stavu, v jakém každý z nich věci ze společného jmění manželů pro potřebu svou, své rodiny a domácnosti výlučně jako vlastník užívá. O ostatních movitých věcech a o nemovitých věcech platí, že jsou v podílovém spoluvlastnictví a že podíly obou spoluvlastníků jsou stejné; totéž platí přiměřeně o ostatních majetkových právech, pohledávkách a závazcích manželům společných.

¹¹⁹ Není-li rozvedený manžel dědicem, tak nikdy nemůže být účastníkem dědického řízení, a to ani na základě § 94 odst. 1 o.s.ř., jakožto osoba o jejichž právech nebo povinnostech má být v řízení jednáno.

zemřelém bezpodílovém spoluvlastníku a tento majetek (dluhy) zařadí do soupisu aktiv a pasiv dědictví.“

Nebylo-li takovéto řízení za života zůstavitele zahájeno, může soud dědické řízení přerušit do doby, než bude o vypořádání společného jmění rozhodnuto. Kromě toho, by měl dědice nasměrovat k postupu podle § 150 obč. zák. Nejjednodušší se jeví uzavření dohody o vypořádání společného jmění manželů mezi bývalým zůstavitelovým manželem a právními nástupci zůstavitele. Nedojde-li k takovéto dohodě, provede vypořádání na návrh některého z manželů soud. Aktivně legitimovaným k podání této žaloby je tedy kterýkoli z bývalých manželů a pasivně legitimovaným je druhý z nich. Vzhledem k tomu, že jeden z manželů již nežije, vstupují na jeho místo dědici, popř. stát. Je-li tedy žalobcem přeživší manžel, musí být žalovanými všichni zůstavitelovi dědici (popř. stát), v opačném případě jsou všichni zůstavitelovi dědici na straně žalobce a přeživší manžel je na straně žalované.¹²⁰

Nedošlo-li však do tří let od zániku manželství, tj. od právní moci rozsudku, kterým bylo manželství rozvedeno, k vypořádání dohodou ani k podání návrhu na vypořádání zaniklého společného jmění manželů soudem, zařadí soud v dědickém řízení dle rozhodnutí č. j. 24 Co 96/96 „*ze společných aktiv a pasiv rozvedených manželů do aktiv a pasiv dědictví to, co podle domněnky uvedené v § 149 odst. 4 obč. zák (nyní § 150 odst. 4 obč. zák.) náleží ze společného jmění manželů zůstaviteli.*“

V současné době se lze v rámci dědického řízení stále častěji setkat s tím, že mezi manželi došlo k modifikaci jejich společného jmění. K uvedené modifikaci může dojít na základě smlouvy o zúžení nebo rozšíření společného jmění manželů¹²¹ podle § 143a obč. zák., popř. na základě rozhodnutí soudu (§ 148 obč. zák.). Tímto způsobem mohou manželé změnit rozsah majetku a závazků, které již tvoří jejich společné jmění, popř. majetku a závazků nabytých nebo vzniklých

¹²⁰ Klička, O.: Vypořádání společného jmění manželů po rozvodu manželství a dědické řízení , Ad Notam číslo 6/2006, str. 177.

¹²¹ Stejně smlouvy mohou uzavřít i muž a žena, kteří chtějí uzavřít manželství.

teprve v budoucnosti. Předmětem takové smlouvy mohou být i jen jednotlivé majetkové hodnoty či závazky.¹²²

Byla-li mezi zůstavitelem a pozůstalým manželem uzavřena některá z výše uvedených smluv, nesmí notář jako soudní komisař tuto skutečnost opominout. V takovém případě „*předmětem vypořádání společného jmění manželů nejsou majetek a závazky, ohledně kterých bylo společné jmění zúženo smlouvou uzavřenou mezi manželi ve smyslu ustanovení § 143a odst. 1 obč. zák., ovšem pouze v případě, že zúžení se týkalo majetku a závazků nabytých či vzniklých po uzavření předmětné smlouvy nebo majetku a závazků, které společné jmění v době uzavření smlouvy již tvořily a byly již mezi manžely vypořádány nebo se na ně vztahuje nevyvratitelná domněnka vypořádání ve smyslu § 150 odst. 4 obč. zák.*“

Až do 30.06.2009 se notář o existenci takové smlouvy dozvěděl pouze tehdy, oznámili-li to účastníci dědického řízení, popř. vyšla-li tato skutečnost najevo v rámci šetření notáře. Zásadní změna nastala od 01.07.2009, kdy zákon číslo 7/2009 Sb., kterým se mění občanský soudní řád a další související zákony, zavedl Centrální evidenci manželských smluv. Tímto zákonem byl do Notářského řádu vložen nový § 35c týkající se této evidence.

Centrální evidenci manželských smluv, jakožto neveřejný seznam v elektronické podobě, vede, provozuje a spravuje Notářská komora České republiky, přičemž jsou zde evidovány smlouvy o rozšíření nebo zúžení stanoveného rozsahu společného jmění manželů a smlouvy o vyhrazení vzniku společného jmění manželů ke dni zániku manželství, uzavřené manžely nebo mužem a ženou, kteří chtějí uzavřít manželství (dále též „manželské smlouvy“). Zápis předepsaných údajů o manželské smlouvě do evidence manželských smluv je povinen provést notář, který takovou smlouvu sepsal,¹²³ přičemž tak musí učinit bez zbytečného odkladu po tomto sepsání.

Zmíněnou novelou byla v § 175c odst. 2 o.s.ř. rovněž zavedena povinnost soudu zjistit v rámci dědického řízení, zda jsou v evidenci manželských smluv evidovány smlouvy o rozšíření nebo zúžení stanoveného rozsahu společného jmění

¹²² Je-li předmětem takové smlouvy nemovitost, nabývá smlouva účinnosti až vkladem do katastru nemovitostí.

¹²³ Zde uvedené smlouvy lze sepsat výhradně formou notářského zápisu (§ 143a obč. zák.).

manželů a smlouvy o vyhrazení vzniku společného jmění manželů ke dni zániku manželství uzavřené manžely nebo mužem a ženou, kteří chtějí uzavřít manželství, a jejichž účastníkem byl zůstavitel, jakož i to, u kterého notáře jsou uloženy. Toto zjišťování provádí soudní komisař až na základě výsledku předběžného šetření, přičemž se provede vždy u zůstavitelů, u nichž v době smrti trvalo manželství, jinak jen odůvodňují-li to výsledky řízení (§ 75 odst. 2 jednacího řádu pro okresní a krajské soudy). Zjistí-li se tímto postupem, že zůstavitel uzavřel některou z manželských smluv a je-li tato smlouva uložena u soudního komisaře, vyhotoví soudní komisař ověřenou kopii notářského zápisu o manželské smlouvě a založí ji do spisu. Je-li však manželská smlouva uložena u jiného notáře než soudního komisaře, vyhotoví tento notář na žádost soudního komisaře ověřenou kopii notářského zápisu o manželské smlouvě, kterou předá soudnímu komisaři a on ji založí do spisu (§ 80 odst. 3 jednacího řádu pro okresní a krajské soudy).¹²⁴ Při vypořádání společného jmění manželů je soudní komisař povinen k takovéto smlouvě přihlídnout.

Na závěr této kapitoly bych ráda upozornila na zákon číslo 91/1998 Sb., kterým došlo s účinností od 01.08.1998 k nahrazení institutu bezpodílového spoluvlastnictví manželů institutem společného jmění manželů. Uvedenou novelou bylo stanoveno, že věci, které ke dni 1. srpna 1998 tvořily bezpodílové spoluvlastnictví manželů, se stávají součástí společného jmění manželů. Pohledávky a dluhy, které vznikly před 1. srpnem 1998 a které se podle tohoto zákona považují za součást společného jmění manželů, se stávají jeho součástí. Pokud jiné předpisy mluví o bezpodílovém spoluvlastnictví manželů, rozumí se tím společné jmění manželů.

Přestože došlo ke změně terminologie, je důležité si uvědomit, že zemřel-li zůstavitel před 01.08.1998, postupuje se při vypořádání společného jmění manželů (dříve bezpodílového spoluvlastnictví manželů) podle právní úpravy účinné do 31.07.1998.

¹²⁴ Centrální evidence manželských smluv není tedy seznamem, ze kterého by bylo možné komukoliv na žádost vydávat výpisy či opisy, ale má význam jenom pro dědické řízení.

4. Spory o aktiva či pasiva dědictví

V souvislosti se zjišťováním majetku a dluhů zůstavitele se může objevit mezi účastníky řízení spor o aktiva či pasiva dědictví, popř. spor o aktiva či pasiva společného jmění manželů. Takovýto spor může spočívat v rozdílných názorech účastníků na to, zda určité aktivum či pasivum náleží do dědictví či nikoli, popř. v jaké výši. Může se týkat i toho, zda určité aktivum či pasivum náleží do společného jmění manželů či zda náleží pouze zůstaviteli.

U sporů vznikajících v rámci dědického řízení je třeba rozlišovat mezi spory jež mají právní podklad a spory majícími podklad skutkový. Má-li spor skutkový základ,¹²⁵ postupuje soudní komisař podle § 175k odst. 3 o.s.ř. Dle tohoto ustanovení platí, že jsou-li aktiva a pasiva mezi účastníky sporná, omezí se soud jen na zjištění jejich spornosti a při určení obvyklé ceny majetku, výše dluhů a čisté hodnoty dědictví, popřípadě výše jeho předlužení, k nim nepřihlíží.¹²⁶ Stejný postup je namístě v případě společného jmění manželů. Měl-li zůstavitel s pozůstalým manželem majetek ve společném jmění manželů a vznikne-li skutkový spor mezi pozůstalým manželem a některým z dědiců, postupuje soud rovněž dle § 175k odst. 3 o.s.ř.¹²⁷ Pokud by šlo o spor, který by měl právní povahu, posoudil by si soudní komisař takovouto spornou otázku sám v rámci dědického řízení, a to na základě právní úvahy. Jednalo by se např. o situaci, kdy by některý z účastníků řízení nesouhlasil s tím, aby do pasiv dědictví byly zařazeny přiměřené náklady pohřbu zůstavitele, které byly řádně doloženy.

Podle usnesení Městského soudu v Praze ze dne 28.06.2002 sp. zn. 24 Co 127/2002 *„jde o spornost aktiv či pasiv dědictví jen tehdy, uvedou-li účastníci odchylné skutkové verze o majetku (dluhu), přičemž verze alespoň jednoho*

¹²⁵ O takový spor by se jednalo např. tehdy, tvrdil-li by jeden z účastníků, že určitá věc nepatří do aktiv dědictví, protože mu ji zůstavitel za svého života daroval.

¹²⁶ O nesprávný postup by se jednalo v těch případech, kdy by soudní komisař uložil některému účastníku řízení, aby podal návrh k soudu podle ustanovení § 175k odst. 2 o.s.ř. a domáhal se tak vyřešení takového sporu. Jestliže by však již tento spor probíhal, muselo by být do vyřešení tohoto sporu dědické řízení přerušeno.

¹²⁷ Na použití tohoto ustanovení odkazuje ve své větě druhé § 175l odst. 1 o.s.ř., když stanoví, že závisí-li rozhodnutí na skutečnosti, která zůstala mezi pozůstalým manželem a některým z dědiců sporná, postupuje soud podle § 175k odst. 3.

účastníka odůvodňuje zařazení a verze jiného účastníka nezařazení majetku či dluhu do aktiv či pasiv dědictví. Pouhá rozdílná tvrzení účastníků, bez jejich odlišného skutkového zdůvodnění, nelze ještě považovat za spor ve smyslu §175k odst. 3 o.s.ř.“

Z uvedeného plyne, že do aktiv a pasiv dědictví lze zařadit pouze takový majetek či dluh, o němž bylo jak po stránce skutkové, tak i po stránce právní zjištěno, že patřil zůstaviteli. Při tomto svém postupu musí soudní komisař přihlídnout k tomu, že u sporných aktiv a pasiv se smí omezit jen na zjištění jejich spornosti a nesmí provádět další dokazování, kterým by tato spornost mohla být odstraněna (a to i kdyby to bylo účastníky navrhováno) a které by tak mohlo sloužit jako skutkový základ pro právní posouzení, zda sporné majetkové hodnoty nebo dluhy skutečně zůstaviteli patřily.¹²⁸

Je třeba si však uvědomit, že nezařazení majetku nebo dluhů do aktiv a pasiv dědictví v důsledku postupu podle § 175k odst. 3 o.s.ř. nebo podle § 175l odst. 1 věty druhé o.s.ř. nebrání účastníkům řízení, aby se domáhali svého práva žalobou mimo řízení o dědictví, a to jak v průběhu dědického řízení, tak i po jeho pravomocném skončení. O takovéto žalobě rozhoduje soud ve sporném řízení,¹²⁹ přičemž jeho účastníky musí být jako žalobci či žalovaní všichni dědicové, jinak je dán nedostatek věcné legitimace.

Osoby, které nebyly účastníky řízení, se rovněž mohou svého práva domáhat žalobou ve sporném řízení, a to podle ustanovení § 175y odst. 2 o.s.ř. (mimo případy, kdy byla provedena likvidace dědictví).

¹²⁸ Viz. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 03.10.2007, sp. zn. 21 Co 2138/2006 a rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18.10.2007, sp. zn. 21 Co 1219/2006.

¹²⁹ „Postupem podle § 175y odst. 1 o.s.ř. může být soudním rozhodnutím odstraněna spornost aktiv nebo pasiv dědictví (§ 175k odst. 3 o.s.ř.) nebo spornost skutečnosti významné pro vypořádání společného jmění manželů (§ 175l o.s.ř.) na základě žaloby o určení podle § 80 písm. c) o.s.ř. nebo může být vztah mezi dědici (mezi dědici a pozůstalým manželem) vyřešen na základě žaloby na plnění podle § 80 písm. b) o.s.ř., kdy otázky sporných aktiv nebo pasiv dědictví nebo skutečností významných pro vypořádání společného jmění manželů budou řešeny jako otázky předběžné.“ Viz. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 03.10.2007, sp. zn. 21 Co 2138/2006.

5. Určení obvyklé ceny majetku v dědickém řízení

Dne 01.01.2001 vstoupila v účinnost novela občanského soudního řádu, která zavedla do ustanovení § 175o odst. 1 o.s.ř. namísto doposud užívaného pojmu obecná cena majetku pojem nový, a to obvyklá cena majetku. Dle tohoto zákonného ustanovení vydá soud na základě provedeného soupisu aktiv a pasiv dědictví usnesení, kterým určí obvyklou cenu majetku,¹³⁰ výši dluhů a čistou hodnotu dědictví, popřípadě výši jeho předlužení v době smrti zůstavitele.

Původní pojem obecné ceny majetku nebyl definován právní úpravou a byl tak ponechán na judikatuře soudů. Stejně tak pojem obvyklé ceny majetku není definován v žádném ustanovení o.s.ř. a výklad tohoto pojmu je tak otázkou právní. Vzhledem ke skutečnosti, že nic nenasvědčuje tomu, že by obsah pojmu obvyklá cena majetku měl být odlišný od předchozího pojmu obecná cena majetku, je pak třeba obvyklou cenou majetku patřícího do dědictví rozumět cenu, za kterou bylo možno v době smrti zůstavitele tento majetek prodat s dodržením cenových předpisů platných v době smrti zůstavitele.¹³¹

V českém právním řádu můžeme pojem obvyklé ceny nalézt v zákoně č. 151/1997 Sb., o oceňování majetku, který ve svém § 2 obsahuje i definici tohoto pojmu. Obvyklou cenou se pro účely tohoto zákona rozumí cena, která by byla dosažena při prodeji stejného, popřípadě obdobného majetku nebo při poskytování stejné nebo obdobné služby v obvyklém obchodním styku v tuzemsku ke dni ocenění. Přitom se zvažují všechny okolnosti, které mají na cenu vliv, avšak do její výše se nepromítají vlivy mimořádných okolností trhu (stav tísně, důsledky přírodních či jiných kalamit), osobních poměrů (majetkové, rodinné nebo jiné osobní vztahy) ani vliv zvláštní oblíbenosti (zvláštní hodnota přikládána majetku vyplývající z osobního vztahu k němu). V ustanovení § 1 odst. 1 tohoto zákona se však připouští použití tohoto zákona pouze tehdy, odkazují-li na něj zvláštní právní předpisy. Občanský soudní řád však na zákon o oceňování majetku neodkazuje a

¹³⁰ Obvyklá cena majetku se stanoví jako součet všech jednotlivých položek náležejících do aktiv dědictví.

¹³¹ Kučera, R.: Dědictví, 1. vydání, Linde Praha a.s., 2001, str. 57 - 58.

při stanovení obvyklé ceny majetku v dědickém řízení je tedy nutno vystačit pouze s instituty občanského soudního řádu.¹³²

Ke zjištění obvyklé ceny majetku může být využito znaleckých posudků, lze ale vycházet i ze shodných tvrzení účastníků řízení podle § 120 odst. 4 o.s.ř., k čemuž při oceňování majetku v rámci dědického řízení často dochází. To, jakým způsobem dojde k určení obvyklé ceny majetku, je do jisté míry odvislé od průběhu dědického řízení. Stanovení obvyklé ceny majetku shodným tvrzením účastníků není využitelné v řízení, kde jsou mezi účastníky spory nebo je-li řízení jiným způsobem komplikováno. Zde je namístež vyžadovat znaleckou expertizu (tj. posudek předložený některým z dědiců, přičemž tento důkaz se provádí způsobem stanoveným v § 129 o.s.ř) nebo lze přistoupit k ustanovení znalce podle § 127 o.s.ř, kterému bude soudem uloženo vypracovat písemný znalecký posudek. V případech, kdy by bylo možné zjistit obvyklou cenu majetku jenom s nepoměrnými obtížemi nebo ji nelze zjistit vůbec, připadá v úvahu aplikace § 136 o.s.ř., kdy soudní komisař určí obvyklou cenu podle své vlastní úvahy.¹³³ O konkrétním způsobu oceňování majetku bylo podrobněji pojednáno výše v rámci příslušných subkapitol týkajících se jednotlivých aktiv a pasiv dědictví.

Usnesení podle § 175o odst. 1 o.s.ř. nebývá zpravidla vydáváno samostatně, ale je součástí usnesení o dědictví podle § 175q odst. 1 o.s.ř. Samostatně se toto usnesení vydává např. v situaci, kdy je účastníkem dědického řízení osoba nezletilá. Zde je totiž nejprve třeba pravomocně určit obvyklou cenu majetku zůstavitele, výši dluhů a čistou hodnotu dědictví a teprve následně může být soudem péče o nezletilé schválena dohoda o vypořádání dědictví, jejímž účastníkem je nezletilý.

Usnesením vydaným podle § 175o odst. 1 o.s.ř. není soud vázán, neboť ustanovení § 175o odst. 2 o.s.ř umožňuje, aby soud toto usnesení až do doby pravomocného skončení dědického řízení změnil, vyjdou-li najevo nové skutečnosti vyžadující tuto změnu. Těmito novými skutečnostmi může být vše, co

¹³² Ryšánek, Z.: Cena majetku v dědickém řízení po 1.1.2001, Ad Notam číslo 6/2000, str. 127.

¹³³ Shelleová, I. a kol.: Dědictví a dědické právo, 1. vydání, Computer Press, a.s., 2007, str. 186.

má vliv na výši obvyklé ceny majetku nebo výši dluhů ke dni úmrtí zůstavitele (např. nově objevený majetek či dluh).

Správné stanovení obvyklé ceny majetku je důležitým úkonem v rámci dědického řízení, neboť má význam např. pro určení, zda je dědictví předloženo či nikoliv, je podkladem pro určení výše podílu neopomenutelného dědice v případě relativní neplatnosti závěti, je rovněž podkladem pro výpočet dědické daně, je-li vyměřována a v neposlední řadě je základem pro určení odměny notáře jako soudního komisaře za provedení úkonů v dědickém řízení.

6. Zjišťování majetku v dodatečném dědickém řízení

V ustanovení § 175x o.s.ř. je pamatováno na případy, kdy se po pravomocném skončení dědického řízení následně zjistí, že zůstavitel zanechal ještě další majetek (popř. dluh), který nebyl v původním dědickém řízení projednán. Takovýto majetek mohou objevit sami dědicové (např. při vyklízení bytu zůstavitele se naleznou vkladní knížky či údaje o bankovních účtech zůstavitele) nebo na něj mohou upozornit jiné osoby či příslušné orgány (např. katastrální úřad zjistí, že jako vlastník nemovitosti, je zapsána osoba, která již nežije). Z téhož zákonného ustanovení o.s.ř. vyplývá, že pouhé zjištění dalšího dluhu zůstavitele, není důvodem pro zahájení dodatečného dědického řízení.¹³⁴ Nový dluh tak může být projednán pouze tehdy, objeví-li se i nový majetek zůstavitele.

Zahájit dodatečné dědické řízení lze na návrh nebo i bez návrhu. Soud zahájí takovéto řízení, jestliže se dozví o majetku zůstavitele, který dosud nebyl v rámci dědictví projednán a nebyl-li podán návrh na zahájení dodatečného dědického řízení účastníkem původního řízení, popř. jeho právním nástupcem. Možnost zahájit dodatečné dědické řízení není nikterak časově omezena a vyšel-li by po skončení dodatečného dědického řízení najevo další zůstavitelův majetek, postupovalo by se ohledně něho opět dle § 175x o.s.ř.

Při dodatečném projednání dědictví vychází soudní komisař z výsledků dosavadního řízení, přičemž v zásadě platí, že účastníky řízení jsou ti dědicové, kteří jimi byli v původním řízení, popř. jejich právní nástupci. Výraz v zásadě jsem použila z toho důvodu, že se v praxi vyskytují dva názorové proudy týkající se otázky účastenství v dodatečném dědickém řízení. Jeden názor vychází z toho, že při dodatečném projednání dědictví soud nemůže znovu zjišťovat okruh účastníků a měnit tak okruh zůstavitelových dědiců stanovený již v původním řízení, a to ani

¹³⁴ Dědicové odpovídají za dluhy na základě zákonného ustanovení § 470 obč. zák., bez ohledu na to, zda tyto dluhy byly nebo nebyly v rámci dědického řízení projednány.

v případě, že vyjdou najevo nové skutečnosti (např. bude-li dodatečně objevena závěť zůstavitele).¹³⁵ Prohlášení o odmítnutí nebo neodmítnutí dědictví se vztahuje na celé dědictví po zůstaviteli, tedy i na majetek nově objevený. Zde uvedené je judikováno např. v usnesení Nejvyššího soudu České republiky č.j. 30 Cdo 2426/2004.

Lze se ale setkat i s názorem opačným, který počítá s tím, že v rámci dodatečného dědického řízení může být změněn okruh účastníků oproti řízení původnímu. K takové změně může dojít např. v situaci, kdy soud nepřihlížel v původním řízení k dědici neznámého pobytu, protože ten se na základě výzvy učiněné dle § 468 obč. zák. nepřihlásil, avšak v době dodatečného projednání dědictví již není neznámého pobytu a soud je o něm informován. Dále lze uvést případ, kdy zůstavitel zanechal závěť, ve které odkázal určitý majetek dědici ze závěti. Vztahuje-li se tato závěť na nově zjištěný majetek, který nebyl v původním řízení projednán a zároveň s tímto dědicem nebylo v původním řízení jednáno, bude takovýto závětní dědic účastníkem řízení.¹³⁶ Změna účastníků dědického řízení je tedy dle uvedeného názorového proudu, k němuž se i já přikláním, možná s tím, že se tak může stát pouze v mimořádných případech.

Při dodatečném projednání dědictví se postupuje obdobně jako v průběhu dědického řízení¹³⁷ s tou odchylkou, že se řízení a usnesení týká pouze majetku (popř. i dluhu) nově najevo vyšlého.¹³⁸ Toto řízení může být však skončeno i bez projednání, jak je uvedeno v odůvodnění již výše zmíněného usnesení (č.j. 30 Cdo 2426/2004). *„Zjistí-li se totiž v průběhu řízení o dodatečném projednání dědictví, že zde není nově najevo vyšlý majetek zůstavitele, soud řízení zastaví (bylo-li řízení zahájeno bez návrhu) nebo zamítne návrh na zahájení řízení o dodatečném projednání dědictví (bylo-li řízení zahájeno na návrh). Tento postup je na místě jak*

¹³⁵ Osoby, které takto uplatňují svoje dědické právo, mohou podat žalobu na ochranu oprávněného dědice dle ustanovení § 485 obč. zák.

¹³⁶ Mikeš, J. a Muzikář, L.: Dědické právo, 3. vydání, Linde Praha, a.s., 2007, str. 269.

¹³⁷ Samozřejmě odpadají úkony provedené již v původním řízení, jako je zjišťování a poučování dědiců a úkony týkající se již projednaného majetku.

¹³⁸ V rozhodnutí č. j. 24 Co 21/96 bylo judikováno, že „v řízení o dodatečném projednání dědictví soud v rozhodnutí podle § 175l o.s.ř. rozděluje mezi dědictví a pozůstalého manžela jen ten majetek z bezpodílového spoluvlastnictví manželů (nyní společného jmění manželů), který se objevil dodatečně po právní moci rozhodnutí, kterým bylo původní dědické řízení skončeno, nikoli též majetek, který již rozdělil v původním řízení.“

v případě zjištění, že majetek, o němž bylo řízení vedeno, nebyl vlastnictvím zůstavitele, tak také v případě zjištění, že předmětný majetek již byl v řízení o dědictví po zůstaviteli projednán. Zastavení řízení v uvedených případech není důsledkem závěru, že projednání věci brání nedostatek podmínek řízení (§ 103 o.s.ř.), tedy zastavením řízení podle ustanovení § 104 odst. 1 o.s.ř.“

Za dodatečné projednání dědictví bývá někdy označováno i projednání dědictví v těch případech, kdy původní dědické řízení bylo zastaveno pro nedostatek majetku (podle § 175h odst. 1 o.s.ř.) nebo proto, že nepatrný majetek zanechaný zůstavitelem byl vydán vypraviteli pohřbu (podle § 175h odst. 2 o.s.ř.). Ve skutečnosti se však v těchto případech jedná o běžné projednání dědictví, protože se neomezuje pouze na zjištění a projednání majetku (popř. dluhů), ale je třeba řešit i otázky týkající se okruhu dědiců, tj. jejich zjištění, poučení apod. Pro případy projednání dědictví, kterému předcházelo zastavení řízení a vydání nepatrného majetku vypraviteli pohřbu, stanoví judikát č. j. 11 Co 235/87, že „vydaný nepatrný majetek se již nezařazuje do aktiv dědictví. Do pasiv dědictví se zařazuje z nákladů pohřbu jen část, o kterou tyto náklady převyšují obecnou (nyní obvyklou) cenu vydaného nepatrného majetku.“

Nyní se budu stručně zabývat otázkou, jaké právní předpisy je třeba v rámci dodatečného dědického řízení aplikovat. Jako základní zásada platí, že zemřel-li zůstavitel za účinnosti dřívějších předpisů, bude při dodatečném projednání dědictví postupováno podle těchto předpisů. Dědictví se tedy projednává podle předpisů platných ke dni úmrtí zůstavitele, a to jak hmotněprávních,¹³⁹ tak i procesních. I přes zde uvedené bude v některých případech namíste použít současná ustanovení procesního práva. Jako příklad lze uvést doručování písemností, kde je třeba postupovat podle nové právní úpravy.

Pro úplnost uvádím přehled právních předpisů, které je třeba v rámci dodatečného dědického řízení aplikovat. Zemřel-li zůstavitel před 01.01.1951, postupuje se hmotněprávně podle Obecného zákoníku občanského z roku 1811 a procesněprávně podle císařského patentu č. 208/1854 ř. z., o soudním řízení

¹³⁹ Podle § 873 obč. zák. se při dědění se použije právo platné v den smrti zůstavitele. Byla-li však závěť pořizena před účinností tohoto zákona, posuzuje se její platnost podle dosavadních předpisů. To platí i o platnosti vydědění.

v nesporných právních věcech. Při úmrtí zůstavitele v době od 01.01.1951 do 31.03.1964 se aplikuje tzv. střední občanský zákoník č. 141/1950 Sb. a občanský soudní řád č. 142/1950 Sb. Zemřel-li zůstavitel od 01.04.1964 do 31.12.1992 použije se občanský zákoník č. 40/1964 Sb., ve znění příslušných novel a zákon č. 95/1963 Sb., notářský řád a zemřel-li po 01.01.1993 je třeba postupovat dle občanského zákoníku č. 40/1964 Sb. a dle zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, obojí ve znění příslušných novel.¹⁴⁰

¹⁴⁰ Mikeš, J. a Muzikář, L.: Dědické právo, 3. vydání, Linde Praha, a.s., 2007, str. 274 -276.

7. Komparace s rakouskou právní úpravou

V této kapitole se budu zabývat porovnáním české úpravy dědického řízení s jeho úpravou v Rakousku. V České republice byl institut soudního komisařství zaveden v návaznosti na tradice pocházející z období Rakouska-Uherska, a tak se lze v obou zemích setkat s tím, že dědické řízení provádí notář jako soudní komisař („Gerichtskommissär“). Rovněž se v obou státech jedná o řízení nesporné.

Hmotněprávně je rakouské dědické právo upraveno v Obecném zákoníku občanském - Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch (ABGB), zejména v jeho části druhé, obsahující ustanovení o věcných právech. Úprava dědického řízení a postavení notáře v něm je obsažena zejména v zákoně o soudních komisařích – Gerichtskommissärsgesetz (BGBl. 343/1970), v notářském řádu – Notariatsordnung (RGrBl. 751871), v jurisdikční normě – Jurisdiktionsnorm (RGrBl. 111/1895) a v zákoně o nesporném řízení - Bundesgesetz über das gerichtliche Verfahren in Rechtsangelegenheiten ausser Streitsachen, zkráceně Ausserstreitgesetz (BGBl. 111/2003). Posledně jmenovaný zákon o nesporném řízení tvoří základ rakouského dědického řízení, a to zejména v jeho části třetí, v §§ 143 až 185. Z tohoto zákona budu rovněž v této kapitole vycházet.

Dědické řízení lze v Rakousku rozdělit na dvě hlavní části – na předběžné šetření a na vlastní projednání dědictví. I zde je dědické řízení zahajováno z moci úřední, jakmile je úmrtí potvrzeno veřejnou listinou (tj. úmrtním listem - die Sterbeurkunde) nebo jiným nepochybným způsobem (§ 143 Ausserstreitgesetz).¹⁴¹ Předběžné šetření (das Vorverfahren) začíná sepsáním úmrtního protokolu, který musí obsahovat údaje o zesnulém, údaje o zanechaném majetku včetně práv a závazků, výši nákladů pohřbu a údaje o osobě, která je zaplatila, údaje o dědicích, závěti atd. Dle § 145 odst. 3 Ausserstreitgesetz má být cena majetku náležejícího do dědictví zjištěna jednoduchým způsobem, a to především dotazováním

¹⁴¹ Barta, H.: Zivilrecht: Grundriss und Einführung in das Rechtsdenken, 2. Auflage, WUV Universitätsverlag, 2004, str. 1036.

informovaných osob, bez dalekosáhlých šetření a pokud možno bez příbrání znalce.

Za účelem zjištění majetku náležejícího do dědictví může soudní komisař otevřít byt a další prostory zesnulého, včetně jeho skříní a dalších schránek. Musí tak učinit ohleduplně a za přítomnosti dvou plnoletých osob, a to především příbuzných, spolubydlících nebo sousedů zemřelého, přičemž vyjmenované osoby jsou povinny takovouto součinnost poskytnout.

V zákoně o nesporném řízení je upraveno i zajištění pozůstalosti soudním komisařem, které je namístě pokud je ohrožen majetek náležející do dědictví nebo pokud nejsou domnělí dědicové, příbuzní nebo spolubydlíci ochotni nebo schopni vzít takové věci do úschovy. V těchto případech připadá v úvahu, vedle uzamčení, zejména zapečetění pozůstalosti nebo její vzetí do úschovy u soudního komisaře nebo u schovatele.

Zjistí-li soudní komisař, že tu není žádný majetek či nepřekročí-li hodnota aktiv částku 4.000,- Euro a zároveň nejsou-li potřebné žádné zápisy ve veřejných knihách, může být dědické řízení zastaveno, pokud není podán návrh na pokračování v řízení.

Není-li dědické řízení zastaveno, následuje vlastní projednání dědictví (die Verlassenschaftsabhandlung). V této fázi vyzve soudní komisař domnělé dědice, aby podali dědickou přihlášku, tj. prohlášení o tom, zda chtějí dědictví přijmout nebo odmítnout. K tomuto prohlášení jim stanoví přiměřenou lhůtu, nejméně však čtyři týdny. Prohlášení musí obsahovat údaje žadatele o dědictví; označení jeho dědického titulu (tzn. zda je dědicem na základě zákona, ze závěti nebo dědické smlouvy); výslovné prohlášení o tom, že přijímá dědictví; výslovné prohlášení zda tak činí bezpodmínečně nebo podmíněně, tj. s výhradou právního dobrodiní soupisu a vlastnoruční podpis. Učiněné prohlášení je neodvolatelné.

To, zda je podána přihláška bezpodmínečná nebo s výhradou soupisu, má vliv na rozsah ručení dědiců za dluhy zemřelého. Bezpodmínečné přijetí (unbedingte Erbserklärung) je přijetí dědictví bez výhrady ručení, tzn. že dědic odpovídá za dluhy zemřelého celým svým majetkem. Podmínečné přijetí, resp. přijetí s výhradou soupisu (bedingte Erbserklärung mit Vorbehalt des Inventars) má za

následek omezení ručení, tzn. že dědic ručí za dluhy zůstavitele celým svým majetkem, ale jen do výše hodnoty nabytého majetku.¹⁴²

Soupis pozůstalosti neboli inventář je nutné pořídít nejen v případě, že je podána přihláška s výhradou soupisu, ale i tehdy, je-li zákonný dědic nezletilý nebo potřebuje-li být z jiných důvodů zastoupen, je-li povoleno odloučení pozůstalosti, je-li závěť zřizována nadace, případně-li dědictví státu nebo požaduje-li to oprávněná osoba nebo správce pozůstalosti.

Soupis pozůstalosti slouží jako úplný seznam majetku náležejícího do pozůstalosti, tj. všech věcí, dědičných práv a závazků, které vlastnil zemřelý, včetně jejich hodnoty, a to k okamžiku jeho úmrtí. Popíral-li by někdo, že věc náleží do pozůstalosti, rozhodne soud o tom, zda takovou věc do soupisu pojme nebo zda ji vyřadí. Za účelem pořízení soupisu pozůstalosti si může soudní komisař přizvat znalce, a to i mimo obvod dědického soudu a může vyzvat strany k přímému zaplacení poplatků.

Není-li pořizován soupis pozůstalosti, má dědic popsat a ocenit všechny součásti dědictví stejně jako v soupisu. Správnost a úplnost takového prohlášení potvrdí svým podpisem, přičemž je upozorněn na trestněprávní následky lživého prohlášení. Takovéto prohlášení o majetku nastupuje namísto soupisu pozůstalosti.

Dle ustanovení § 167 odst. 1 Ausserstreitgesetz se movité věci oceňují tržní hodnotou. Jako základ k ocenění zařízení domácnosti, běžných předmětů a jiných movitých věcí zřejmě nepatrné hodnoty, lze použít nesporných a nepochybných prohlášení všech účastníků. Pokud však má soudní komisař nebo soud pochyby o takovémto ocenění nebo jsou-li tu jiné zvláštní okolnosti, je potřeba přibrat k ocenění znalce.

Nemovité věci se zásadně oceňují jejich trojnásobnou hodnotou (mit ihrem dreifachen Einheitswert). Požaduje-li to ale některá ze stran nebo je-li to potřebné v zájmu svěřence, ocení se podle zákona o oceňování nemovitostí (Liegenschaftsbewertungsgesetz).

Dluhy se uvádějí jejich číselným zůstatkem včetně vedlejších poplatků k datu úmrtí, a to pokud možno bez rozsáhlého šetření a velké ztráty času.

¹⁴² Koziol, H., Welser, R.: Bürgerliches Recht, Band II, 12. Auflage, Wien: Manz, 2001 str. 522.

Ve většině případů se dědické řízení končí vydáním odevzdací listiny (die Einantwortung). Jsou-li pevně stanoveni dědicové a jejich podíly a je-li prokázáno splnění všech zbývajících předpokladů, odevzdá soud pozůstalost dědicům, tak jak to vyžaduje § 797 ABGB. Odevzdací listina musí obsahovat údaje uvedené v §178 Ausserstreitgesetz, např. označení pozůstalosti jménem a příjmením zemřelého, den jeho narození, smrti a jeho bydliště; označení dědiců; dědické tituly, dědické podíly a odkaz na případnou dohodu o dělení dědictví; druh odevzdaných dědických přihlášek. Současně s odevzdací listinou mají být také provedeny všechny zbývajcí doposud nevyřešené procesní jednání, zejména zrušení uzávěr, zajištění a určení poplatků.

Odevzdací listinou dochází k univerzální sukcesi ze zůstavitele na dědice a končí stav tzv. ležící pozůstalosti. Majetek, vlastnictví, pohledávky a jiná práva přecházejí na dědice, kteří nabývají plnou moc nad dědictvím, jsou dlužníky věřitelů dědictví a věřiteli dlužníků dědictví.

8. Pohled de lege ferenda

V této kapitole bych chtěla poukázat na snahy o vytvoření nového civilního kodexu v našem státě.

Společenské změny po roce 1989 a na ně navazující nová politická a ekonomická situace si vynutily změny i v oblasti právní. Došlo k obnovení dualismu soukromého a veřejného práva a vzhledem k zavedení tržního hospodářství bylo zřejmé, že dosavadní občanský zákoník nemůže změněným poměrům vyhovět. Za této situace byla provedena rozsáhlá novelizace občanského zákoníku z roku 1964 (zákonem č. 509/1991 Sb.) a došlo k vydání nového obchodního zákoníku. Přes četné novelizace těchto dvou základních kodexů v oblasti soukromého práva je tento stav zachován až do současné doby.

Nehledě na tyto pozitivní změny zůstává úprava soukromoprávních vztahů v podstatě provizoriem. Proto se řada autorů od počátku 90. let 20. století zamýšlí nad perspektivami soukromého práva v České republice.

Vývojový trend 20. století a četné názorové proudy v naší teorii i praxi se kloní k myšlence komercializace občanského práva a k odstranění dualismu soukromého práva. K tomuto stanovisku se přiklonili i významní civilisté ve své úvaze uveřejněné v Právních rozhledech: „Občanský zákoník by měl zejména po vzoru občanskoprávních kodifikací 20. stol. (švýcarské, italské a z poslední doby pak nizozemské) a jimi naznačeného moderního vývojového trendu do svého systému zahrnout i obchodněprávní problematiku.“¹⁴³

Z tohoto pojetí vycházela i původní úvaha o novém občanském zákoníku zpracovaná v letech 1994 až 1996 Ministerstvem spravedlnosti ČR do úrovně Návrhu koncepce občanského zákoníku. Záměrem bylo utvořit zákoník v široké míře shrnující nejrůznější soukromoprávní témata, včetně práv k nehmotným statkům (právo autorské, vynálezecké, úprava práv k průmyslovým a užitným vzorům, k ochranným známkám aj.), práva soutěžního, úpravy cenných papírů atd.

¹⁴³ Knapp, V., Knappová M., Kopáč, L., Švestka, J.: Nad stavem a perspektivami soukromého práva v České republice, Právní rozhledy, č. 3, 1995, str. 91.

Rozdílně od kodifikace švýcarské, italské, nizozemské se však předpokládalo, že obchodní společnosti budou upraveny mimo občanský zákoník ve speciálních zákonech o obchodních společnostech a o družstvech. Tento Návrh byl publikován,¹⁴⁴ byl předmětem diskusí a rovněž byl podroben rozboru a kritice¹⁴⁵ v odborných časopisech. Práce na tomto Návrhu později ustaly.

Práce na přípravě nového občanského zákoníku byly obnoveny, resp. znovu zahájeny na základě rozhodnutí ministra spravedlnosti Otakara Motejla z ledna 2000, přičemž věcný záměr tohoto nového kodexu občanského práva byl schválen vládou dne 18. dubna 2001. Hlavními zpracovateli návrhu nového občanského zákoníku jsou Prof. JUDr. et Dr. Karel Eliáš a Doc. JUDr. Michaela Zuklínová, SCs. V současné době byly zveřejněny jeho část první až čtvrtá.

Navrhuje se nadále zachovat dualismus soukromého práva, tj. nerušit úplně obchodní zákoník, ale radikálně zredukovat jeho rozsah, zejména v úpravě jeho části třetí o obchodních závazcích (§ 261 až 755). Podstatný obsah této části, kromě několika málo specifických úprav dotýkajících se výhradně vzájemného podnikatelského styku, bude nově zohledněn v integrujícím občanském zákoníku.

Nový občanský zákoník má reprezentovat co nejširší kodifikaci soukromého práva. Jeho smyslem není soustředit úpravu všech soukromoprávních institutů, ale má obsáhnout úplnou úpravu obecného občanského práva a stanovit všeobecné zásady platné pro soukromé právo.

Cílem návrhu je vytvoření standardního občanského zákoníku kontinentálního typu. Hlavní přístupová hlediska, o něž se návrh zákoníku opírá, jsou dle obecné části důvodové zprávy, konvence, diskontinuita a integrace. Jedním z hlavních programových cílů navrhovaného zákoníku je diskontinuita vůči „socialistickým“ občanským zákoníkům z let 1950 a 1964. Opouští se pojetí civilního kodexu, podle něhož má občanský zákoník upravovat majetkové vztahy, které se zřetelem na totalitní pojetí funkcí státu a práva vytvořilo naše zákonodárství v 50. a 60. letech a naopak se respektuje koncepce občanského zákoníku jako kodifikace upravující

¹⁴⁴ Právní praxe, 1996, č. 5 – 6.

¹⁴⁵ Např. Eliáš, K.,: Nad legislativním záměrem zásad obecné části nového občanského zákoníku aneb kterak se promeškávají historické příležitosti, Právní rozhledy č. 1, 1996 nebo Eliáš, K.,: K některým základním otázkám rekodifikace českého soukromého práva, Právník č. 2, 1997.

postavení osob a jejich soukromá práva a povinnosti vznikající z jejich vzájemného styku. Osu celé úpravy tak tvoří člověk a jeho zájmy. Právní postavení člověka jako jednotlivce, včetně práv výlučně a přirozeně spjatých s jeho osobou, je obsaženo v části první zákoníku. Otázky spojené s jeho rodinou a rodinnými vztahy upravuje druhá část, jeho majetku a osudu tohoto majetku po smrti člověka je věnována část třetí. V části čtvrté je upraveno obligační právo, tedy práva a povinnosti osoby vznikající v důsledku jeho soukromého styku s jinými osobami. Především technickou povahu má část pátá, která zahrnuje ustanovení společná, přechodná a závěrečná.¹⁴⁶

V navrhovaném občanském zákoníku se dědickému právu věnuje jeho část třetí, a to v paragrafech 1270 až 1504. Na první pohled je zřejmé, že dojde k výraznému rozšíření počtu ustanovení o dědickém právu oproti stávající právní úpravě. Tato nová úprava zavádí instituty jako je např. pozůstalost, odkaz, dědická smlouva, zřeknutí se dědictví a mnohé další. Obecně však sleduje většinu principů dosavadní právní úpravy, zejména je zachován princip, že dědictví se nabývá smrtí zůstavitele. Dále se budu zabývat pouze změnami vztahujícími se k tématu této práce.

Návrh zavádí institut dědické přihlášky, kterou lze uplatnit buď s výhradou soupisu pozůstalosti nebo bez této výhrady, což je určující pro rozsah povinnosti dědiců hradit dluhy zůstavitele. Právo na výhradu soupisu lze uplatnit prohlášením učiněným ústně před soudem, anebo prohlášením zaslaným soudu v písemné formě. Vyhradí-li si dědic soupis s výhradami nebo podmínkami, nepřihlíží se k nim. Stejně platí pro prohlášení dědice, že výhradu soupisu neuplatňuje. Dědic má právo vyhradit si soupis pozůstalosti, uplatní-li je do jednoho měsíce ode dne, kdy ho soud o tomto právu vyrozuměl. Jsou-li pro to důležité důvody, soud lhůtu dědici prodlouží.¹⁴⁷

Pro soupis pozůstalosti je vyžadována forma veřejné listiny a jeho účelem je zjistit pozůstalostní jmění a určit čistou hodnotu majetku v době smrti zůstavitele.

¹⁴⁶ Eliáš, K., Zuklínová, M.: Návrh nového občanského zákoníku (část první až čtvrtá), 2007, dostupný na <http://server.juristic.cz/>.

¹⁴⁷ O svéprávném, známém a přítomném dědici, který není manželem, potomkem, anebo předkem zůstavitele a v této lhůtě se nevyjádří, platí, že neuplatňuje výhradu soupisu.

Dědic, i každý, koho se soupis týká, může být jednání o soupisu přítomen a činit dotazy a připomínky. Soud musí nařídit soupis pozůstalosti nejen v případě přihlášky podané s výhradou soupisu, ale i v jiných závažných případech stanovených v § 1469 návrhu, jako je např. potřeba výpočtu povinného podílu či je-li zde nejistota, kdo je dědicem. Pro určité případy je stanoveno, že soupis lze nahradit jinou formou a soud ho tudíž provádět nemusí. Jedná se o jednoduché případy, kdy soud může se souhlasem dědiců rozhodnout o nahrazení soupisu společným prohlášením dědiců o pozůstalostním majetku. Rovněž odůvodňují-li to okolnosti případu, může soupis nahradit seznam pozůstalostního majetku, který vyhotoví správce pozůstalosti a který všichni dědicové potvrdí s tím, že nebyl-li dosud ustaven správce pozůstalosti, může jej za tím účelem jmenovat soud. Jestliže se však následně prokáže, že prohlášení dědiců nebo seznam pozůstalostního majetku obsahuje podstatné nesprávnosti, ruší se tím dědicům od počátku účinky výhrady soupisu.

Jak již uvedeno, má každý dědic na vybranou, přihlásí-li se o dědictví s výhradou soupisu pozůstalosti nebo bez této výhrady. Dědic, který se přihlásil k dědictví bez takové výhrady, hradí dluhy zůstavitele v plné výši.¹⁴⁸ Pokud by se přihlásilo několik dědiců bez výhrady soupisu, zakotvuje návrh solidaritu dědiců, když stanoví, že dědicové hradí dluhy zůstavitele společně a nerozdílně. Naopak dědic, který se přihlásil s výhradou soupisu, hradí dluhy zůstavitele pouze do výše ceny nabytého dědictví, což znamená, že jeho odpovědnost je limitována. Je-li takových dědiců více, hradí všichni dluhy zůstavitele společně a nerozdílně. Věřitel však může po každém dědici, který se přihlásil s výhradou soupisu, žádat plnění jen do výše odpovídající jeho dědickému podílu.

Podle § 1461 návrhu spravuje pozůstalost do potvrzení nabytí dědictví správce pozůstalosti, byl-li ustaven, jinak vykonavatel závěti, byl-li ustaven. V některých zvláštních případech však bude namístě, aby soud bezodkladně rozhodl o opatření zajišťujícím pozůstalost, tj. o tzv. závěře pozůstalosti. K rozhodnutí o závěře přistoupí soud tehdy, není-li některý z dědiců svéprávný; je-

¹⁴⁸ Předkládaná úprava tak oproti současné právní úpravě posiluje pozici věřitelů. Dědic musí v těchto případech uhradit zůstavitelovy dluhy i nad rozsah nabytého dědictví, případně ze svého výlučného majetku.

li některý dědic neznámého pobytu; je-li obava, že je pozůstalost předlužena; jestliže věřitel navrhl odloučení pozůstalosti nebo je-li tu jiný důležitý důvod pro zvláštní opatrnost. Závěry není třeba v případech, kdy je v pozůstalosti nemovitá věc poskytující dostatečnou jistotu. Podle důvodové zprávy k návrhu občanského zákoníku má závěra pozůstalosti nahrazovat její soudní úschovu, přičemž způsob provedení závěry záleží na konkrétních okolnostech případu. Návrh sám ale již neobsahuje konkrétní možné způsoby jak má být závěra provedena.

Navrhovaná právní úprava v řadě případů správně reaguje na problémy, které se aktuálně vyskytují v dědických řízeních. Významnou měrou bude zejména posílena ochrana věřitelů oproti jejich ochraně poskytované v současnosti. Na druhou stranu je třeba upozornit na to, že řada ustanovení dědického práva hmotného si vyžádá odpovídající úpravu v předpisech procesních, přičemž doposud bohužel není znám návrh novelizace příslušných ustanovení občanského soudního řádu.

9. Závěr

Cílem mé rigorózní práce bylo pojednat o postupu notáře jako soudního komisaře od zahájení řízení o dědictví, přes zjišťování jednotlivých aktiv a pasiv, až po stanovení obvyklé ceny majetku patřícího do dědictví. Vzhledem k tomu, že dědické řízení a jeho průběh jsou ovlivňovány řadou nepředvídatelných faktorů (vztahy mezi dědici, dostupností informací o majetku apod.) nebylo možné popsat veškeré situace, které se mohou v průběhu řízení vyskytnout. Z tohoto důvodu jsem se zaměřila na standardní postupy v rámci dědického řízení, s doplněním vlastních poznatků z notářské praxe.

Největší část mé práce je věnována zjišťování jednotlivých aktiv a pasiv dědictví, neboť jejich soupis je obligatorním úkonem v rámci dědického řízení, který zároveň slouží jakožto podklad pro stanovení výše obvyklé ceny majetku zůstavitele. Nležité zjištění veškerého majetku, který zůstavitel vlastnil ke dni úmrtí, je rovněž důležité z toho důvodu, aby se zamezilo situacím, kdy se po právní moci usnesení o skončení dědického řízení objeví další majetek, ohledně něhož bude nutné zahájit dodatečné dědické řízení.

V této práci jsem vycházela především z odborné literatury knižní a časopisecké (zejména z časopisu Ad Notam), ze soudní judikatury, ze závěrů přijatých na školeních notářů a notářských koncipientů a z právních předpisů – zejména ze zákona č. 99/1963 Sb. občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 358/1992 Sb. o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů a vyhlášky č. 37/1992 Sb. o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy. Samozřejmě jsem vzala v úvahu změny, k nimž došlo od 01.07.2009 v důsledku nabytí účinnosti tzv. „souhrnné novely“ občanského soudního řádu provedené zákonem č. 7/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád a další související zákony (mimo jiné i notářský řád) a zákonem č. 218/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů a některé další zákony. Tato novela významným způsobem posílila postavení notářů jako soudních komisařů v dědických řízeních,

čímž má významným způsobem přispět ke zkrácení řízení.

V rámci úvah de lege ferenda bylo zmíněno, že v současné době je již zpracováno prakticky celé paragrafové znění nového občanského zákoníku, které rovněž obsahuje úpravu dědického práva. Navrhovaná právní úprava dědického práva správně reaguje na některé současné problémy vyskytující se při dědění a jakožto celek představuje významný pokrok v našem právním řádu. Nicméně nelze opomenout skutečnost, že se schválením navrhovaného nového občanského zákoníku, musí dojít i k výrazné novele občanského soudního řádu a dalších souvisejících předpisů.

10. Resumé

Death is an essential part of our lives. It is an important event that influences the formation, the change and the end of legal relationships. Some discretions and duties of the dead person are so closely connected with him/her that they expire after the person's death. On the contrary, discretions and duties of property character do not expire with the death of people, however, they descend on the heritor or on other subjects on the basis of a special legal regulation.

There is probably nobody who does not care about his/her property after the death. For this reason there is a heirship which regulates passing of rights and responsibilities of dead people on other subjects and other law relationships that are established this way.

The aim of my rigorous work is to deal with a procedure of a notary as a law commissioner from the initialisation of the inheritance, finding assets and debts up to the definition of the common price of property that is a part of the inheritance. Because of the fact that the inheritance procedure and its process are influenced by a lot of unpredictable factors (relations among the inheritors, availability of information about the property and so on), it was not possible to describe all the situations that could happen during the process. That is why I focused on the standard practices connected with the inheritance procedure and I added notices from my own notary practice.

The biggest part of my thesis is dedicated to the finding of particular assets and debts of the inheritance because their list is an obligatory part of the inheritance procedure and that is at the same time the basis for the definition of usual price of testator's property. The proper estimation of all the property that the testator owned up to his/her death is also very important so that it could be possible to avoid the situations when another property occurs after the legal validity of the dismissal which leads to the initiation of an additional inheritance procedure.

In my thesis I extracted especially from the books and magazines of the technical bibliography (mostly from the magazine Ad Notam), the law judicature,

summaries taken during the training of notaries and notarial clerks and from the legal regulations – especially from the Law nb. 99/1963 Collection of Laws Civil Procedure Act subsequently amended, Law nb. 358/1992 Collection of Laws about the notaries and their activity (notarial act) subsequently amended and Public notice nb. 37/1992 Collection of Laws about rules of procedure for district court and regional court and other related laws (among others also notarial law). This amendment of act increases significantly the position of the notaries as law commissioners in the inheritance procedure and its aim is to make the proceedings shorter.

In terms of *de lege ferenda* it was mentioned that in the present time the complete articulated pleading of the new Civil Code including an adjustment of the heirship has been practically elaborated. The suggested law adjustment of the heirship reacts correctly on some current problems in the process of the inheritance and presents an important progress in our legal order. Nevertheless, it is not possible to ignore the fact that by the accepting of new suggested Civil Code it has to come to an important amendment of Civil Procedure Act and other related laws.

Seznam klíčových slov:

- notář (notary)
- dědictví (succession)
- majetek (property)

Seznam použité literatury:

A/ Literatura:

- Barta, H.: Zivilrecht: Grundriss und Einführung in das Rechtsdenken, 2. Auflage, WUV Universitätsverlag, 2004
- Bílek, P., Drápal, L., Jindřich, M., Wawerka, K.: Notářský rád a řízení o dědictví, komentář, 3. vydání, Praha: C. H. Beck, 2005
- Bureš, J., Drápal, L., Krčmář, Z. a kolektiv: Občanský soudní řád. Komentář, I. díl, 7. vydání, Praha: C. H. Beck, 2006
- Fiala, R.: Přehled judikatury ve věcech dědických, 1. vydání, ASPI, a.s., Praha, 2006
- Koziol, H., Welser, R.: Bürgerliches Recht, Band II, 12. Auflage, Wien: Manz, 2001
- Kučera, R.: Dědictví, 1. vydání, Linde Praha a.s., 2001
- Mikeš, J.: Dědictví a právo, 1. vydání, Informatorium, 1993
- Mikeš, J. a Muzikář, L.: Dědické právo, 3. vydání, Linde Praha, a.s., 2007
- Schelleová, I. a kol: Dědictví a dědické právo, 1. vydání, Computer Press, a.s., Brno, 2007
- Štenglová, I. - Plíva, S. - Tomsa, M. a kolektiv. Obchodní zákoník. Komentář. 11. vydání. Praha: C.H. Beck, 2006
- Švestka, J., Jehlička, O., Škárová, M. a kol.: Občanský zákoník, komentář, 10. vydání, Praha: C. H. Beck, 2006
- Švestka, J., Dvořák, J. a kolektiv: Občanské právo hmotné, Svazek III., 5. vydání, Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009
- Winterová, A. a kol.: Civilní právo procesní, 4. vydání, Linde Praha, a.s., 2006
- Ženíšková, M., Příb, J.: Zákon o nemocenském pojištění od 1.1.2009 s komentářem a příklady, 2. vydání, ANAG, spol. s r.o., 2008

B/ Časopisecká literatura:

- Beránek, V.: K určování obvyklé ceny majetku, zejména nemovitostí, v dědickém řízení, Ad Notam číslo 1/2006
- Duda, R.: Dědické řízení v Rakousku, Ad Notam číslo 5/2008
- Eliáš, K.: Smrt člověka a obchodní společnosti, Ad Notam číslo 3/1997
- Hejtmánek, J.: Může být více vypravitelů pohřbu?, Ad Notam číslo 2/2009
- Hrdina, K.: Co se (ne)změnilo aneb několik poznámek k nové úpravě dědického řízení, Ad Notam číslo 5/2009
- Klička, O.: Jsou znalecké posudky skutečně nutné i v rámci dědického řízení?, Ad Notam, číslo 2/2009
- Klička, O.: Vypořádání společného jmění manželů po rozvodu manželství a dědické řízení, Ad Notam, číslo 6/2006
- Knapp, V., Knappová, M., Kopáč, L., Švestka, J.: Nad stavem a perspektivami soukromého práva v České republice, Právní rozhledy, č. 3, 1995
- Korbel, F., Prudíková, D., Svěženová, L., Letková, R.: Změny ve výkonu notářství po 1. červenci 2009, Ad Notam číslo 4/2009
- Krejčovský, O.: Oceňování podniku v dědickém řízení, Ad Notam číslo 3/2006
- Lorenčík, J.: Dědění zbraní a střeliva , Ad Notam číslo 4/2009
- Makovec, V.: Ještě jednou k obecné ceně nemovitostí v dědickém řízení, tentokrát z pohledu praxe, Ad Notam, číslo 6/1999
- Matějková, A.: Způsob zjišťování nemovitostí v rámci řízení o dědictví, Právní rádce, č. 11/2006
- Tojner, K.: Postup Střediska cenných papírů v dědickém řízení, Ad Notam číslo 6/2002
- Veselá, J. a Červová, A.: Obchodní podíl ve společnosti s ručením omezeným a vypořádání SJM v rámci řízení o dědictví, Ad Notam číslo 1/2006
- Vrcha, P.: Správce dědictví, Právní rádce, č. 10/2004
- Wawerka, K.: Jaké dědické právo?, Ad Notam číslo 2/2004
- Wawerka, K.: Patří náklady pohřbu do pasív dědictví ?, Ad Notam číslo 5/1996
- Ryšánek, Z.: Cena majetku v dědickém řízení po 1.1.2001, Ad Notam číslo

6/2000

- Ryšánek, Z.: Ještě jednou o nákladech pohřbu, Ad Notam číslo 1/1997
- Ryšánek, Z.: Obecná cena nemovitostí v dědickém řízení, Ad Notam číslo 3/1999
- Špoková, E.: Přejed práv jinak než děděním, Ad Notam, číslo 1/2002

C/ Právní předpisy:

- zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 37/2004 Sb., o pojistné smlouvě, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 344/1992 Sb., o katastru nemovitostí České republiky (katastrální zákon), ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 96/1993 Sb., o stavebním spoření a státní podpoře stavebního spoření, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů
- zákon č. 72/1994 Sb., o vlastnictví bytů, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání, ve znění pozdějších

předpisů

- zákon č. 119/2002 Sb., o střelných zbraních a střelivu, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 7/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád a další související zákony (mimo jiné i notářský řád)
- zákon č. 218/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů a některé další zákony
- zákon č. 151/1997 Sb., o oceňování majetku, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. BGB1. I Nr. 111/2003 Bundesgesetz über das gerichtliche Verfahren in Rechtsangelegenheit ausser Streitsachen (Außerstreitgesetz)
- zákon č. JGS Nr. 946/1811 Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch (ABGB)
- vyhláška č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy, ve znění pozdějších předpisů
- Vyhláška č. 196/2001 Sb., o odměnách a náhradách notářů a správců dědictví, ve znění pozdějších předpisů

D/ Judikatura:

- Usnesení Městského soudu v Praze č. j. 24 Co 16/95-22 ze dne 28.2.1995
- Usnesení Městského soudu v Praze č.j. 24 Co 331/97-100 ze dne 28.11.1997
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 26 Cdo 619/2002 ze dne 15.01.2003
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 26 Cdo 1740/2000 ze dne 17.04.2001
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 26 Cdo 1867/2000 ze dne 16.01.2001
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 26 Cdo 1457/2003 ze dne 01.09.2004
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 26 Cdo 31/2005 ze dne 20.10.2005
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 26 Cdo 1925/2005 ze

dne 29.06.2005

- Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 26 Cdo 622/99 ze dne 29.08.2000
- Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 26 Cdo 2870/99 ze dne 16.05.2001
- Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29. července 1999, sp. zn. 21 Cdo 327/99
- Usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 30 Cdo 1847/2002, ze dne 27.01.2004
- Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 21 Cdo 1219/2006, ze dne 18.10.2007
- Rozhodnutí Městského soudu v Praze sp. zn. 24 Co 134/94, ze dne 31.05.1994
- Usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 1419/98, ze dne 09.11.1999
- Usnesení Městského soudu v Praze č.j. Co 308/97-98, ze dne 30.12.1997
- Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 22 Cdo 700/2004, ze dne 20.07.2004
- Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové sp. zn. Co 244/2001, ze dne 29.11.2001
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 29 Odo 433/2004, ze dne 16.11.2004
- Usnesení Městského soudu v Praze č.j. Co 114/95, ze dne 30.06.1995
- Usnesení Městského soudu v Praze č.j. 24 Co 196/98-62, ze dne 31.07.1998
- Usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 32 Odo 169/2006, ze dne 14.06.2006
- Usnesení Krajského soudu v Brně sp. zn. 18 Co 158/95, ze dne 19.02.1996
- Usnesení Městského soudu v Praze sp. zn. 24 Co 127/2002, ze dne 28.06.2002
- Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 21 Co 2138/2006, ze dne 03.10.2007
- Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 21 Co 1219/2006, ze dne 18.10.2007
- Usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 30 Co 2426/2006, ze dne

23.11.2004

E/ Ostatní prameny:

- Eliáš, K., Zuklínová, M.: Návrh nového občanského zákoníku (část první až čtvrtá), 2007, dostupný na internetových stránkách <http://server.juristic.cz/>
- Vácha, V., Brož, I.: Znalecké posudky nejen v rámci dědického řízení – Recenze Komory soudních znalců České republiky, únor 2009